

Zuidelijk Afrika

Maatschappij Cultuur Reizen

ZOMER 2005 JAARGANG 9 NR 2 € 5,50

- Verleidelijk
Kinshasa
- Portugal's
zwarte verleden

Afrika is de mode

Schoonheid kun je niet eten

Verleidelijk Kinshasa

24

Een antropoloog en een fotograaf ontleden vlijmscherp de vitale hoofdstad van Congo. Kinshasa is een verlangend lichaam, vol verleiding en onvervulde beloften. Filip de Boeck en Marie-Françoise Plissart

Omslag: Beeld uit modetentoonstelling *Beyond Desire*. Foto: Nick Knight, designer Yohji Yamamoto, 1988.

Schoonheid kun je niet eten is een gezegde van de Keniase bevolkingsgroep Kikuyu.

Zuidelijk Afrika, zomer 2005
jaargang 9, nummer 2
verschijnt vier maal per jaar
Bezoekadres:
Prins Hendrikkade 33,
Amsterdam

Postadres: Postbus 10707,
1001 ES Amsterdam
Telefoon: 020-520 62 10
Fax: 020-520 62 49
E-mail: magazine@niza.nl
www.niza.nl/zuidelijkafrika

Zuidelijk Afrika wordt uitgegeven door het Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika. Het magazine wordt gemaakt door een onafhankelijke redactie, die opereert op basis van een

redactiestatuut. De inhoud geeft niet noodzakelijk de standpunten van NiZa weer. Advertenties: Azim Koning, magazine@niza.nl

Redactioneel team: Bart Luirink (hoofdredactie, Zuid-Afrika), Udo Sprang (eindredactie), Nicole Segers (beeldredactie). Vaste medewerkers: Peter van den Akker (Zuid-Afrika), Marnix

de Bruyne, Pauline Burmann, Evelien Groenink (Zuid-Afrika), Ineke van Kessel, Madeleine Maurick, Bram Posthumus, Anne-Marieke Steeman, Marieke van Twillert.

Angola en Mozambique vieren dat ze dertig jaar onafhankelijk zijn van Portugal. In dat land bestaan nog hardnekkige sentimenten over 'die goeie ouwe tijd'. De schrijver van de 'Portugese Max Havelaar' rekt er genadeloos mee af.

René Zwaap

Portugal's zwarte verleden

22

Afrika is de mode

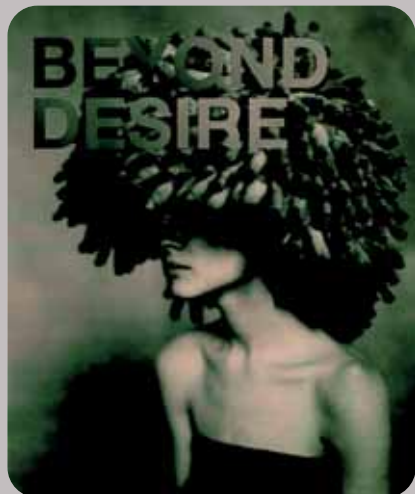
8

Naar Afrika!

Ze moeten erheen, maakt niet uit wanneer, waar en hoe lang. En het worden er steeds meer. Acht pagina's interviews en achtergronden over de blije wereld van Nederlandse (Zuid-)Afrikagangers. Met in de bijsluiter een waarschuwing. Annemieke van Twuijver en Koert Lindijer

Afrika is de mode

Verlangen naar Afrika

Het is de nieuwste trend in de westerse mode: Afrikaanse accenten. De mode creëert een fantasiebeeld van Afrika, een weerspiegeling van eigen verlangens naar verleiding, erotiek en schoonheid.

Volksdichter Mzwakhe Mbali schreeuwt keihard

45

“Mijn poëzie is een Godsgeschenk.” Volksdichter Mzwakhe Mbali schreeuwt zijn frustraties over het nieuwe Zuid-Afrika van zich af. Zijn portret in de vernieuwde rubriek De Markt. Toef Jaeger

Aan dit nummer werkten mee: Jasper van der Blik, Filip de Boeck, Jeroen Corduwener, Ellen Elmendorp, Ryan Fortune, Wim Goris, Marco van Hal, Iain Harris, Toef Jaeger,

Richard Hengeveld, Ena Jansen, Koert Lindijer, Prudence Mbewu, Astrid Nieland, Marleen Noordergraaf, Marie-Françoise Plissart, Geert Snoeijer, Annemieke van Twuijver,

Joep Vrenken, René Zwaap
 Vormgeving: Van Rosmalen & Schenk, Amsterdam
 Druk: Thieme MediaCentra, Nijmegen

Fotobureau: i-Afrika, Kaapstad
 e-mail: iafrika.photo@iafrica.com
 Abonnementen: € 20,65 per kalenderjaar (Europa: € 26,85; buiten Europa: € 30,95).
 Aanmelding op het redactie-

adres. Betaling na ontvangst van de acceptgiro. Abonnementen worden op 1 januari automatisch verlengd, tenzij schriftelijk is opgezegd vóór 1 december.

Adreswijzigingen: uitsluitend schriftelijk.
 ISSN: 1386-4297

Zuidelijk Afrika

Verder in dit nummer

- 16 Zuid-Afrika
Nieuwe feiten over moord op Chris Hani
 Evelien Groenink
- 17 Malawi
Dochters verlossen familie van schuldenlast
 Bart Luirink
- 21 Zambia
Oppositie eist stopzetten hulp
 Bart Luirink
- 32 Zuid-Afrika
De man in de blauwe overall
 Jasper van der Blik
- 34 Tanzania
Alle oppositie wegblazen
 Bart Luirink
- 35 Nederland
Afrikanen in het Nederlands-Indisch leger
 Ineke van Kessel

Rubrieken

- 4 Het Portaal
- 18 Dromen en Denken:
Wilf Mbanga vindt Een Geweldig Leider voor Zimbabwe
 Marnix de Bruyne
- 23 Column:
Huilen en lachen tegelijk
 Prudence Mbewu
- 36 Profiel:
Joseph Kabila, de vredespresident van Congo
 Jeroen Corduwener
- 38 De Swakopmund Observer
 Heinrich Otjiwarongo
- 44 De Markt:
boeken, muziek, film, agenda, lezersaanbieding

Intussen in Johannesburg

In 1990 trok ik voor het eerst naar Zuid-Afrika en ging er een droom in vervulling. Afrika! Naar het land van Nelson Mandela! Natuurlijk wist ik wel dat er geen wilde beesten in het centrum van Johannesburg rondliepen. Het verbaasde me niet dat er achter de wereld van Peter Stuyvesant (Kaapstad) troosteloze townships op oneindig dorre vlaktes schuilgingen. En dat het niet allemaal leek op de verfilmde mijneringen van Karen Blixen. Ik had mijn huiswerk goed gedaan. Toch ben ik ook in mijn romantische verwachtingen niet teleurgesteld. Zo vaak hoorde ik de drums, het hartverscheurend zingen. Zo vaak streelde het knisperende licht van de winterzon mijn ogen. De energie die je opdoet bij een dansvoorstelling, de gastvrijheid, het oplossend vermogen. Een verrukkelijk leven tussen onbetwistbare clichés.

Hier houdt niemand zich bezig met de vraag of Afrika dood is of leeft. En toch knaagt er iets. Als ik 's morgens de pc aanzet en even naar het Radio 1 Journaal luister. Als ik 's avonds naar de televisiezender van de Wereldomroep op de kabel zap, Nova kijk of Memories. Waar ben ik?

Ook dit jaar was de viering van Koninginnedag op de Nederlandse ambassade in Pretoria de moeite waard, niet in het minst omdat Conny Braam er door ambassadeur Frans Engering tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau werd geslagen. Totdat na een enkel glaasje tot ons doordrong dat het dit jaar toch anders was, dat er iets ontbrak. “De haring”, riep E. “Er is geen haring!”

bart.luirink@niza.nl

FOTO: SANDER STOEPKER

Inspiratie

De hele Nieuwe Kerk hing aan zijn lippen, nee, aan zijn hele expressieve gezicht. Farid Esack, Zuid-Afrikaanse moslimtheoloog en voormalige anti-apartheidsactivist, sprak op 20 mei de tweede Mandela-lezing van NiZA uit, met als thema vrede en verzoening. Hij betoverde zijn gehoor, mede dankzij de geweldige galm van de kerk, met een rede over het vermaledijde vijandenken tussen bevolkingsgroepen, zoals in Nederland tussen 'autochtonen' en moslims. Beide bevolkingsgroepen doen zichzelf tekort, stelde hij. "Ik moest weer denken aan een slogan uit de tijd van de bevrijdingsstrijd – 'een onrecht tegenover één is een onrecht tegenover allen'. En nu begrijp ik dat met 'allen' ook letterlijk allen wordt bedoeld." Hij trok een parallel met de nieuwe Zuid-Afrikaanse grondwet. "Wij

(de ontwerpers van de grondwet) hebben de paragraaf waarin discriminatie wordt verboden op grond van seksuele geaardheid, niet opgenomen voor de homoseksuelen, nee, we hebben hem voor onszelf opgenomen. Omdat het een erkenning is van de medemenselijkheid van een ieder." Dat is het Afrikaanse begrip *ubuntu*, aldus Esack: ik besta omdat jij bestaat. "Als iets jouw waarde als mens doet verminderen, dan wordt de mijne ook verminderd."

Leiders van het kaliber Nelson Mandela doen daarom niet blindelings wat het volk wil, hield hij zijn toehoorders voor. "De grote meerderheid van de Zuid-Afrikanen zou vóór de doodstraf zijn en tégen de rechten van homo's; toch hebben we een land gesticht gebaseerd op de premisse van ruimte voor iedereen en hebben we onafhankelijke organen gecreëerd, zoals het Constitutionele Hof, om ons op de een of andere manier tegen onszelf te beschermen door het idee stevig vast te leggen dat, in de woorden van Nelson Mandela, nooit meer één groep mensen een ander groep mensen zal discrimineren, nooit meer!" Het was een inspirerende preek van de islamgeleerde, die sterk beïnvloed is door de christelijke bevrijdingstheologie. [US]

Niehaus al weg bij Rhemakerk

Zuid-Afrika – Carl Niehaus, oud-ambassadeur voor Zuid-Afrika in Nederland, is alweer vertrokken bij de Rhemakerk. De getuigeniskerk trok Niehaus vorig jaar aan als voorlichter (zie *Zuidelijk Afrika*, najaar 2004). Volgens ingewijden waren er tussen Niehaus en oprichter Ray McCauley grote spanningen. Niehaus zou na ontslag toegang tot de zondagse diensten geweigerd zijn. De Rhemakerk wil geen commentaar geven. Niehaus is inmiddels begonnen met de volgende stap op zijn grillige carrièrepad: hij is aangesteld als directeur van de Gauteng Development Agency, aan de provinciale overheid verbonden projectontwikkelaars.

Zelfmoord ontslagen minister

Zimbabwe – De Zimbabweaanse oud-minister Enos Chikowore pleegde medio april zelfmoord nadat president Mugabe had laten weten hem niet in zijn nieuwe kabinet te zullen opnemen. Met dit besluit zag Chikowore de kansen verdampen om zijn financiële moeilijkheden te overwinnen. Overigens zou Mugabe het ontslag van Gideon Gono, president van Zimbabwe's nationale bank, hebben geweigerd. Gono zou het oneens zijn met het verhogen van 's lands uitgaven door het verspreken van bonussen aan getrouwen van de regeringspartij Zanu-PF.

Tutu: homo's geen vergissing

Zuid-Afrika – Volgens aartsbisschop Tutu heeft God zich niet vergist toen hij de homo's schiep. "Elke creatie komt voort uit Zijn Goddelijke Plan om ons het leven, inclusief onze seksualiteit, te schenken. (...) Die seksualiteit inspireert tot het goede, tot schoonheid, begrip, nieuwsgierigheid, creativiteit, humor en liefde en bepaalt wie we zijn." Tutu's boodschap werd vertoond tijdens alle

"Waarom valt niet iedere politicus in slaap terwijl hij, zeg, Mandela visualiseert? En als dat niet kan, laat hij Mandela dan op zijn slaapkamerplafond schilderen!"

Adelheid Roosen in *onze Wereld*, mei 2005

35

jaar geleden:

Het eiland Madagaskar wordt onafhankelijk van Frankrijk.

voorstellingen op het jaarlijkse homofilmfestival dat in april plaatsvond. Bij het ter perse gaan van dit nummer beraadt het Constitutionele Hof zich over de legalisering van het homohuwelijk.

Basisinkomen voor armen

Namibië – Kerken en maatschappelijke organisaties hebben een coalitie gevormd die pleit voor een basisinkomen voor alle

Namibiërs onder de zestig jaar. Uit onderzoek blijkt dat driekwart van de bevolking een inkomen heeft dat onder de armoedegrens ligt. De coalitie stelt voor aan één miljoen mensen jonger dan zestig een maandelijkse uitkering van honderd Namibische dollars (ongeveer 13 euro) toe te kennen. Dit zou de schatkist ruim 160 miljoen euro per maand kosten. De Namibische regering vindt het voorstel sympathiek, maar zegt niet over genoeg financiële middelen te beschikken. Volgens de coalitie kan het plan gefinancierd worden uit een verhoging van de BTW en uit belastinghervormingen. Ook in Zuid-Afrika pleiten kerken en maatschappelijke organisaties voor een basisinkomen.

Petitie geweigerd

Brussel – De Zimbabwaanse ambassade in Brussel weigerde begin mei een petitie in ontvangst te nemen die aandringt op garanties voor de veiligheid van twee Zimbabwaanse mensenrechtenactivisten, Lovemore Madhuku en Lovemore Matombo. De petitie, een initiatief van NiZA, werd in korte tijd ondertekend door enkele duizenden mensen. Aanleiding was Madhuku's arrestatie eind maart, kort voordat hij naar Nederland wilde reizen. Madhuku werd na verhoor vrijgelaten, moest zich vervolgens met regelmaat bij de politie melden en kon niet meer naar Nederland. Vakbondsactivist Matombo werd in diezelfde periode herhaaldelijk bedreigd. Tot de ondertekenaars van de petitie behoorden Europarlementariër Glennys Kinnock en CDA-Kamerlid Theo Brinkel. ▶

COURTESY CAROL TULLOCH

Britse advertentie van rond de vorige eeuwwisseling. Lux 'doet wol niet krimpen.' De illustratie maakt deel uit van de catalogus bij *Beyond Desire*, een expositie in het Mode Museum in Antwerpen (zie ook pagina's 40-43.)

Waar ligt...?

Schoolnet Namibia, dat Namibische scholen ondersteunt bij het gebruik van internet, heeft een puzzel gemaakt waarmee de bezoekers hun geografische kennis van Afrika kunnen ophalen.

Ga naar www.schoolnet.na/learners/ klik op 'games' en de landkaart van Afrika. Voor beginners en echte Afrikakenners!

Renaissance

In februari 2005 is bij het International Convention Centre van Kaapstad een bijna vier meter hoog kunstwerk van beeldhouwer Severino Braccialarghe onthuld. Het kolomvormige middenstuk van het marmeren beeld symboliseert de groei na het koloniale tijdperk, terwijl de top met de vier dierenkoppen symbool staat voor de rijke diversiteit van Zuid-Afrika.

Het beeld is geschonken door de inwoners van de Italiaanse marmerstad Carrara. De stadsvertegenwoordiger die het beeld onthulde, maakte een mooie vergelijking door te stellen dat honderden jaren geleden Italië in de kunst de Renaissance meemaakte, terwijl de verandering die Zuid-Afrika de afgelopen tien jaar doormaakte ook een wedergeboorte, een renaissance is. Beeldhouwer Severino is in Italië geboren, maar woont en werkt al dertig jaar in Zuid-Afrika. Hij geeft cursussen in steenhouwen aan geïnteresseerden uit binnen- en buitenland. Kijk voor meer informatie op www.severino.co.za. [Joep Vrenken]

FOTO: GISELE WULFSOHN/SOUTH PHOTOGRAPHS

Miss Hiv zonder stigma

Maart 2005. In Gaborone, Botswana, werd Cynthia Leshomo verkozen tot Miss Hiv 2005. Met de competitie willen de organisatoren de zwijgzaamheid doorbreken die er rond aids bestaat. Alle twaalf deelnemers, tussen 21 en 35 jaar oud, waren hiv-positief. "Dit is een schoonheidswedstrijd als alle andere, maar het is een verkiezing met een doel", aldus de winnares tegenover de vijfhonderd aanwezigen.

20

jaar geleden:

De Zuid-Afrikaanse mijnindustrie draait de geldkraan dicht van de liberale anti-apartheidskrant *Rand Daily Mail*.

†

iemand die tot pas geleden vrijwel zeker wist dat zijn leven snel zou eindigen. Thethe maakt het me gemakkelijk als hij begint te spreken. In een paar zinnen maakt hij duidelijk dat hij goed op de hoogte is van mijn werkzaamheden

en begint me uitvoerig te bedanken voor de acties die in Nederland gevoerd zijn om de executies in Zuid-Afrika onder de aandacht te brengen. (...) De bewakers staan ditmaal geen verlenging van de bezoektijd toe. De gevangenen worden meegenomen. In de deuropening draait Thethe zich nog even om, lacht en heft opnieuw zijn gebalde vuist. De deur dreunt in het slot.'

(Een kopie van het gehele artikel is aan te vragen via magazine@niza.nl) [US]

Hans Hartman (1958-2005)

Op 9 maart overleed plotseling Hans Hartman, 47 jaar, als gevolg van een hersenbloeding. Twintig jaar lang heeft hij zich als stafmedewerker van de kerkelijke anti-apartheidsorganisatie Kairos ingezet voor politieke gevangenen, landarbeiders en andere slachtoffers van de apartheid in Zuid-Afrika. Ook verrichtte hij onderzoek voor de Waarheidscommissie. De reportage die hij in *Vrij Nederland* van 21 juni 1990 schreef over zijn bezoek aan twee terdoodveroordeelden tekent zijn betrokkenheid. Enkele passages als eerbetoon:

'Ik ben onderweg naar Pretoria Central Prison. (...) Hier, langs de snelweg tussen Pretoria en Johannesburg, werden in de afgelopen tien jaar meer dan duizend (vooral zwarte) gevangenen opgehangen. (...) Zelf wil ik Mthetheleli Mncube en Mzondeli Nondula bezoeken. Het heeft me vele weken gekost daarvoor toestemming

te krijgen. (...) De angst bekruipt me dat ze me alsnog zullen weigeren. Maar de aanvraag blijkt in orde en goedgekeurd te zijn. Ik moet mij registreren als bezoeker. (...) Ik loop naar de meest rechtse bezoekersplaats. Aan de andere kant staat Thethe Mncube. Een stevig postuur, een vriendelijk, open gezicht. In tegenstelling tot de meeste, kaalgeschoren gevangenen draagt hij een bescheiden kroeskapsel. Ik wil hem begroeten, een hand geven, maar besef dat dat niet kan. Ik neem plaats op de kruk en in een opwelling zet ik mijn handpalmen tegen de glazen wand. Thethe lacht en drukt zijn handen aan de andere kant tegen het glas. Al dagen heb ik mij afgevraagd wat ik in 's hemelsnaam moet zeggen tegen

Succes in strijd tegen aids

Tanzania – Het aantal Tanzanianen dat besmet is met hiv is sinds 2002 met drie procent gedaald. Nog steeds is de infectiegraad onder vrouwen (7,7 procent) hoger dan onder mannen (6,3 procent). De meeste besmettingen komen voor onder mensen tussen 20 tot 34 jaar oud. Volgens de nationale aids-commissie van Tanzania is de daling het resultaat van omvangrijke voorlichtingscampagnes. Op dit moment ontvangen vierduizend mensen gratis aidsmedicijnen; aan het einde van dit jaar moeten dat er ruim tien keer zoveel zijn.

“Zulu-koninkrijk bedreigd”

Zuid-Afrika – De Zuid-Afrikaanse regering neemt het Zulu-koninkrijk niet serieus en Zulu-koning Zwelethini is meer geïnteresseerd in zijn eigen belangen dan in de eenheid van zijn volk. Deze beschuldigingen uitte Mangosuthu Buthelezi, leider van de Inkatha Vrijheidspartij, eind mei tijdens een *imbizo*, een beraad van Zulu-clans en leden van het koninklijk huis. Hij vindt dat speciale privileges van de 'Zulu-natie' grondwettelijk zouden moeten worden verankerd. Vice-president Jacob Zuma – ANC'er én Zulu – was niet bij het beraad aanwezig. "De regering respecteert de traditionele instituties. Voor het eerst sinds 1910 is er een Huis van Traditionele Leiders, dat de regering adviseert", aldus Zuma. Ook koning Zwelethini liet verstek gaan.

Kerkleiders voor democratie

Swaziland – Ruim 250 kerkleiders pleitten half mei in een petitie voor een grotere betrokkenheid van de bevolking bij de opstelling van een grondwet. De leiders, verbonden aan de Raad van Kerken van Swaziland, hebben waardering voor het op gang brengen van het 'constitutionele proces' door koning Mswati, maar bekritisieren het gebrek aan consultatie van de bevolking. Daar-

door worden de wensen van veel Swazi's niet ingewilligd, aldus de kerkleiders. Zo handhaaft de ontwerp-grondwet het verbod op politieke partijen. Ook zou het ontwerp op verschillende onderdelen in strijd zijn met internationale verdragen ter verdediging van de mensenrechten. Regeringswoordvoerders reageerden verontwaardigd op het politieke protest van de kerkleiders. "Ze moeten zich aan hun rol houden: bidden voor de wetgevers", aldus een van hen.

President Mutharika lanceert partij

Malawi – De vorig jaar gekozen president van Malawi, Bingu wa Mutharika, lanceerde eind mei een nieuwe politieke partij, de Democratic Progressive Party. Mutharika stapte eind vorig jaar uit het United Democratic Front nadat zijn verstandhouding met voorganger Bakili Muluzi een dieptepunt had bereikt. Volgens Mutharika zou zijn voorganger, wiens pogingen om zich te laten verkiezen voor een derde ambtsperiode schipbreuk leden, als partijleider de touwtjes in handen willen houden. Ook zou Muluzi aan Mutharika gevraagd hebben om staatsgeld naar de partij door te sluisen. De president zegt dat armoedebestrijding de kern van het nieuwe partijprogramma is.

Lintje voor Conny Braam

Sinds 29 april is schrijfster Conny Braam ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Ze ontving het lintje uit handen van de Nederlandse ambassadeur in Pretoria, Frans Engering. Deze roemde Braam als "drijvende kracht achter de Nederlandse anti-apartheidsbeweging." De overhandiging werd bijgewoond door de Zuid-Afrikanen Ronnie Kasrils, minister van

Waterzaken, en Sipiwe Nyanda, opperbevelhebber van het leger. Beiden maakten in de jaren tachtig van de vorige eeuw deel uit van het ondergrondse verzetsnetwerk *Operatie Vula*, waaraan ook Braam meewerkte. Hugo en Liesje Tempelman, die zich vanaf 1990 in Zuid-Afrika inzetten voor de strijd tegen aids, kregen dezelfde koninklijke onderscheiding.

FOTO: E.R. LOMBARD

Mandela ontslaat advocaat

Nelson Mandela heeft zijn vroegere advocaat, Ishmail Ayob, voor het gerecht gedaagd. Deze zou zich opbrengsten van een vijftal tekeningen van de hand van Mandela hebben toegeëigend.

Volgens Ayob is het geld echter doorgesluisd naar het kinderfonds van de oud-president. Daar weten ze echter van niets. De verkoop van de originele tekeningen die Mandela in 2002 maakte – onder de titel *Touch of Mandela* – heeft inmiddels miljoenen randen opgebracht. Zo schafte Oprah Winfrey een set tekeningen aan voor tweehonderdduizend dollar.

Mandela maakte de tekeningen, verbeeldingen van zijn leven op Robbeneiland, na een korte cursus die werd gegeven door

de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Vareska Paschke, een kleindochter van oud-president P.W. Botha.

How a good concept turned sour, with Mandela ending up suing his own lawyer

Signed by the artist ... these works, *The Church* and *The Harbour*, were marketed via the *Touch of Mandela* website.

ONDERSCHEIDEN

Op 24 mei ontving het onafhankelijke radio-station SW Radio Africa de **Free Media Pioneer Award 2005** tijdens het wereldcongres van het Internationale Pers Instituut in Nairobi, Kenia. Het station, een initiatief van uitgeweken Zimbabwanen, werd in december 2001 in Londen gelanceerd.

Multinational Shell kreeg op 26 mei de **Corpse Award** toegekend. Hiermee wil de Zuid-Afrikaanse milieuoorganisatie Groundwork protesteren tegen de vervuiling die vestigingen van het bedrijf in de omgeving van Durban zouden aanrichten.

De **NiZA Scriptieprijs 2004/2005** is gewonnen door Iris Nieuwboer. PvdA-Kamerlid Diederik Sampson overhandigde haar op 8 juni de geldprijs van 6000 euro, bestemd voor vervolgonderzoek. De winnares deed vergelijkend onderzoek onder Nederlandse en Zuid-Afrikaanse studenten over de toegankelijkheid en bruikbaarheid van verschillende websites gericht op aidsvoorlichting.

OVERLEDEN

Raymond Mhlaba stierf op 12 maart 85-jarige leeftijd. De ANC-strijder maakte deel uit van de groep die in 1964 tot levenslange dwangarbeid op Robbeneiland werd veroordeeld. In 1989 kwam Mhlaba vrij. In 1994 werd hij premier van de provincie Oostkaap. Vanaf 1997 was hij enkele jaren ambassadeur voor Zuid-Afrika in Rwanda en Burundi.

Naar Afrika!

ANNEMIEKE VAN TWUIJVER FOTO'S: GEERT SNOEIJER

Ze moéten erheen, maakt niet uit wanneer, waar en hoe lang. En het worden er steeds meer. Zuidelijk Afrika dook in de blije wereld van (Zuid-)Afrikagangers: over hun liefde voor het land, de mensen, de cultuur.

“Ja, ik mis Zuid-Afrika heel erg”

Anne-Marijn Bruinsma (24) doet de opleiding Internationaal Toerisme en gaat in september, na haar afstuderen, aan de slag als KLM-stewardess. Zij is net terug van haar stage in Limpopo, de meest noordelijke provincie van Zuid-Afrika. Tijdens haar maandenlange verblijf (waarbij ze onderzocht hoe Limpopo meer toeristen zou kunnen trekken) logeerde ze bij een aantal Venda-families in huis. Die gaven haar een Vendanaam: Mufunwa, ‘De beminde’.

“Ik wil nog veel meer van Afrika ontdekken. Het is er zo mooi. De zandwegen, de fruitstalletjes, de kinderen die spelen met eigen-gemaakt speelgoed, het landschap. Wonen in een Venda-gemeenschap was wel wennen voor me. Er was weinig water, afwassen deed je met regenwater. Er was geen wc, alleen een gat in de grond. En geen wc-papier, je gebruikte een oude krant. In één gastgezin waren duidelijk problemen. De man dronk en maakte constant ruzie met zijn vrouw. Hij sloeg zijn achtjarige zoon, dat kon ik door

de muren heen horen. Verschrikkelijk vond ik dat. Die familie heb ik dus op een dag achter me gelaten.. Maar verder heb ik me geen dag onveilig gevoeld in Limpopo. Ik werd als blank meisje juist erg beschermd en de mensen waren extra vriendelijk tegen me omdat ze het zo leuk vonden dat ik er was. Pas later, toen ik naar Kaapstad ging, voelde ik me *unheimisch*: daar moet je altijd alert zijn en oppassen dat je niet in een gevaarlijke situatie komt. In Limpopo voelde ik me verwelkomd – maar niet door de Afrikaners. Die zijn daar afschuwelijk conservatief, helemaal niet mijn soort mensen. Als ik ooit in Zuid-Afrika ga wonen, zal ik toch Kaapstad of Pretoria kiezen, omdat daar wit, zwart en gekleurd meer gemengd is. Ja, ik mis Zuid-Afrika heel erg. Je hebt er alles: avontuur, uitdagingen, warmte, vrolijkheid, vriendelijkheid. Wat ik niet mis, is de maïspap. We aten elke dag maïspap. Alleen op zondag was er rijst. Ik was echt heel dik geworden door het eten van die pap.”

VANISHING CULTURES
of South Africa

PETER MACGUBANE
Foreword by WILSON SAKHOLA

Naar Afrika!

Waarom ga je wonen in een Afrikaans land, helemaal alleen, op 12.000 kilometer afstand van alle mensen die je lief zijn?

“ Nog niet zo lang geleden woonde ik in Zuid-Afrika. Nederlanders die naar Afrika trekken, vallen in vier categorieën. De eerste groep bestaat uit mensen die voor een habbekrats willen wonen in een *mansion* met zwembad, privé-wildpark en minstens tien man personeel, inclusief tuinman, kokkin en kamermeisjes. Zo laat voormalige televisiepersoonlijkheid Tineke de Nooij zich het gegoede koloniale leven allerbest smaken in haar somptueuze Kaapse wijngaard. Leven als God in Zuid-Afrika, want daar maakt het weinig uit of je in Hilversum bent uitgerangeerd. Met een beetje geld ben je er een hele mevrouw.

De tweede categorie 'geeft niet om geld'. Dit zijn de *hardcore* welzijnswerkers: personen die zielige negers willen redden. Op zich een loffelijk streven. Maar persoonlijk noem ik dit emo-kolonialisme. De zelfopoffering levert namelijk heel wat ego-gratificatie op. De welzijnswerkers leven niet als God, ze wánen zich God, onaantastbaar in hun heilige missie en filantropie. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken – houd me ten goede – dat zulke mensen wel heel ongelukkig moeten zijn, wil de ellende van het Afrikaanse continent hen enige vertroosting brengen.

De derde categorie is één persoon: Irene van Lippe-Biesterfeld, die op haar boerderij in de Karoo 'zichzelf' heeft gevonden, te midden van blauwe bergen en de fabelachtige schoonheid van het uitgestrekte landschap.

Met de eerste twee categorieën heb ik niet zoveel op. Maar juist deze drukken een zwaar stempel op de algemene perceptie van mensen die naar Afrika trekken. Daarom is het bijna onmogelijk iets te zeggen over de motieven om naar Zuid-Afrika te gaan, met in je koffer slechts een laptop en twintig kilo bagage, zonder uitiem dromerig, tenenkrommend politiek correct, schaamteloos kolonialistisch dan wel uitermate hypocriet te klinken. Ik pieker me suf om een authentiek antwoord te geven op de veelgestelde vraag: waarom ga je wonen in een Afrikaans land, helemaal alleen, op 12.000 kilometer afstand van Amsterdam en alle mensen die je lief zijn?

Omdat ik val in de vierde categorie. Dit is het soort mensen dat toevallig in Afrika belandt, zoals een X'umtu Bwamane, een peulvrucht die in Zuid-Amerika groeit en de gehele oceaan overdrijft om vervolgens te eindigen als liefdesamulet rond de hals van een Zulu-man. Deze categorie mensen wordt gedreven door een Grote Liefde – hetzij voor een persoon, een zaak, een gebied, een ideaal, een droom, een cultuur, de uitoefening van een professie, een geloof. Je moet welhaast zijn bezeten van een allesverterende passie, wil je de onderneming van emigratie aangaan en volhouden.

Indedaad. Ik ben innig verliefd op de kleuren van Afrika, in alle betekenissen van het woord 'kleur'. En ik hou van

de Afrikaanse gemeenschapszin. Als verindividualiseerde westerling mag je segregatie (arm/rijk, wit/zwart, man/vrouw) dan ten strengste veroordelen, de onderlinge sociale samenhang in de aparte groepen kun je niet anders dan fascinerend noemen. Oké, de Zuid-Afrikanen zijn weinig humanitair en behoorlijk gewelddadig; ze moorden, high-jacken, verkrachten, beroven, ontvoeren er lustig op los en geven over het algemeen weinig om een mensenleven. Maar kom niet aan de eigen groep en kom niet aan mama. Ikke-ikke-ikke-en-de-rest-kan-stikken is in Afrika nog wij-wij-wij-tegen-de-rest.

Ik ben een zuivere categorie vier-persoon. Afrika zit in mij, hoewel het Afrika geen reet kan schelen of ik in Afrika zit. Maar dat geeft niet, vind ik. Onbeantwoorde liefdes zijn meestal heel standvastig. Hoe zit dat met andere Afrikagangers? Ik ging op onderzoek uit. ”

Twee jaar geleden begroette een jonge Nederlandse vrouw een vage Duitse kennis aan de rand van een Kaapstedelijk zwembad. “Ben je nou alweer hier?” vroeg de Duitser glunderend. “Ja”, zei ze, “ik ga hier nu wonen. Voorlopig. Als het lukt.” Hij keek de vrouw onderzoekend aan en zei ellebogend: “Ha! Ik zie het in je ogen, je bent bevangen door de Afrikakoorts. Neem van mij aan, deze koorts is net als malaria, je komt er je hele leven niet meer vanaf!” Waarop hij grinnikend weg slofte op zijn afgetrapte sportslippertjes, zijn stugge rode haar wit gebleekt door de zon, om verderop neer te ploffen naast zijn donkere Zuid-Afrikaanse vrouw en karamelkleurig kind.

Afrikakoorts. Blijkbaar kun je iets dergelijks oplopen. Ga je eraan dood? Nee. Misschien is het zelfs zo dat je erdoor gaat leven. Afrikakoorts is een brandend verlangen dat zich nestelt in lijf en leden. Zoiets als het Portugese *saudade*, het Spaanse *duende* of de Argentijnse tango: de koorts neemt bezit van het slachtoffer en verandert hem/haar in een diepvoelend, van chronische heimwee vervulde en toch door-en-door levenslustig mens. Misschien wel een completer mens, dat ineens de kunst verstaat om tegelijkertijd intens verdrietig en innig verheugd te zijn. Gevangen tussen twee landen, emigrantenbloed bruist door de aderen. Te verklaren? Wederom nee. Je kunt er slechts aan gehoorzamen.

Neem bijvoorbeeld politicologe Floor Nusink (27). Ze woonde tussen haar elfde en veertiende in Zimbabwe. Daarna gingen haar ouders terug naar Nederland, maar Floors hart was voorgoed verpand aan zuidelijk Afrika. “Mijn vurige wens is om opnieuw in zuidelijk Afrika te ▶

“Elk weekend is het feest”

Sportdocent Jaap Meerhoff (27) is verbonden aan Stichting SCORE, een ontwikkelingsorganisatie die vrijwilligers met een sportachtergrond uitzendt naar Zuid-Afrika, Namibië of Zambia. Hij heeft zelf als vrijwilliger in Zuid-Afrika gezeten, tussen de Zulu-mensen die hij begeleidde: “Ik woonde in een *shack*, eigenlijk meer een soort schuurtje, in de township Lebohang. Ik sliep naast een kippenhok en moest elke ochtend extra vroeg opstaan om water te koken waarmee ik me kon scheren en wassen in een teil. Eten deden we ’s ochtends nooit samen, ieder had zo zijn eigen tijd. Ik liep naar de school waar ik sportles gaf. Aan het eind van de dag deed ik wat boodschappen in het dorp. Thuis werd de maaltijd bereid, er werden wat visites afgelegd en zodra het donker werd kroop iedereen het mandje in. Wat me heeft geroerd is de vernuftigheid van de mensen. Arm wil niet zeggen dom, bepaald niet. En hun levenslust – een schril contrast met ons stugge, stijve Nederlanders. Het leven wordt in Zuid-Afrika gezien als een groot geschenk. Centraal staat het kúnnen leven, het mógen leven. Daarom wordt er veel meer genoten. Elk weekend is het feest. Staat er één bandje op straat, dan danst iedereen mee. En er wordt veel gedronken. Of de mensen dat wellicht ook doen uit frustratie? Eh... De werkloosheid is enorm, dat klopt wel. Geen werk is geen geld. Maar geen geld wil niet zeggen geen eten, want de hele familie springt bij. Er wordt hard gewerkt aan verbetering, mensen steken hun nek uit om iets te bereiken. Dat moet je stimuleren, vind ik. Sport is daarvoor een uitstekende manier: wie zich een sportmentaliteit kan aanleren, redt het wel in het leven. Dan wil je winnen, dan ben je gefocust op een doelstelling – want zonder doelstelling kom je nergens.”

Naar Afrika!

Je moet tegenwoordig wel met een héél spectaculair idee op de proppen komen, wil je nog in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning.

wonen. Misschien niet voor altijd, maar wel minstens voor een paar jaar. Dit is mijn droom, ik móet dit doen." Twee jaar geleden was Floor voor het eerst sinds haar kinderjaren weer in Afrika. Ze reisde met haar vriend door Zuid-Afrika en vertoefde de eerste dagen in een roes: "Om de vijf minuten slaakte ik een gillette van opwinding. Moet je kijken! Hier, dit! En dit! Terug zijn in zuidelijk Afrika was een feest van herkenning. Hoe de tuinen zijn aangelegd, de plantjes die er groeien, de mensen die langs de snelweg lopen, de mensen die de meest onmogelijke zaken vervoeren op één enkele fiets. De warmte – niet alleen van de zon, maar ook van de mensen en de sfeer." Momenteel probeert ze in Zuid-Afrika een baan te vinden, waarna haar droom werkelijk kan worden.

Altijd klagen

Zuid-Afrika is *booming* en niet alleen als vakantiebestemming. Steeds meer Nederlanders voelen zich door het land aangetrokken, met name door het gebied rond Kaapstad. Jongeren willen er studeren, ouderen willen er rentenieren en ondernemers voelen wel wat voor investeren. Sinds de afschaffing van het apartheidssysteem is er weinig moreel of politiek bezwaar tegen emigratie naar Zuid-Afrika. De Afrikaanse taal en het Engels, de goede infrastructuur, het mooie weer, de prima publieke voorzieningen, de Nederlandse *roots* van Jan van Riebeeck en de Boeren: Nederlanders voelen zich blijkbaar redelijk snel thuis in Zuid-Afrika.

Gesprekken met diverse Afrikagangers (zie de interviews op deze pagina's) maken overigens duidelijk dat er naast de aantrekkingskracht van de Afrikaanse levensstijl nog iets speelt: de afstotingskracht van de Nederlandse levensstijl. "Al die regeltjes. Al dat pessimisme", moppert bijvoorbeeld journalist Ronald Kennedy. "In Zuid-Afrika is de toekomst veel zonniger. Er is meer plezier, meer vrolijkheid, meer spontaniteit. Nederlanders blijven altijd klagen. Wat dat betreft zal ik Nederland geen seconde missen als ik in Zuid-Afrika woon."

Wat overigens nog niet betekent dat emigratie naar Zuid-Afrika gemakkelijk is, want de wettelijke regels en visumbepalingen van de jonge democratie zijn bijzonder streng. Evenals de douaniers, die stipt controleren op een geldig paspoort met een geldig visum erin. Een medewerkster van de Nederlandse Kamer van Koophandel voor Zuid-Afrika zegt: "Je moet tegenwoordig wel met een héél spectaculair Bed & Breakfast-idee op de proppen komen, wil je nog in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. De markt voor Nederlandse emigranten die willen werken, is redelijk verzadigd. Tenzij je een *callcenter* begint. Hoewel, meestal zijn het grote bedrijven die op dergelijke wijze investeren. Postorderbedrijf Wehkamp is daar een voorbeeld van."

Van de grond tillen

Emigreren is opvallend populair in Nederland. In 2004 was het aantal mensen dat Nederland verliet groter dan het aantal mensen dat binnenkwam. René Grünfeld,

hoofdredacteur van het pas verschenen tijdschrift *Ajuus Magazine* (speciaal voor emigranten, met een oplage van 18.000) verklaart de emigratielust als volgt: "Ouders hebben behoefte aan ruimte, met name voor hun opgroeiende kinderen. Ondernemers zijn op zoek naar soepeler regelgeving, want in Nederland stuiten zij vaak op allerlei beperkingen. En avonturiers willen een uitdaging. De Nederlandse maatschappij is behoorlijk uitgekristalliseerd, sommige emigranten hebben het sterke verlangen iets van de grond te tillen wat er voorheen niet was. Daarvoor móet je wel naar het buitenland. Daarnaast is vliegen ►

Afrika is keihard

“Ik voel me er zo verschrikkelijk thuis”

Journalist Ronald Kennedy (27) gaat trouwen om zich blijvend in Zuid-Afrika te kunnen vestigen. Nou ja, hij gaat natuurlijk allereerst trouwen omdat hij de liefde van zijn leven in Zuid-Afrika heeft gevonden. Maar zijn liefde voor het land was er nóg eerder. In 1999 nam hij als student deel aan een uitwisselingsprogramma. Pas later leerde hij zijn verloofde kennen. Hij verblijft elk jaar een paar maanden in Zuid-Afrika, tot zijn toeristenvisum is verlopen, en doet dan freelance werk voor media in Nederland. Soms doet hij vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld voor Bush Radio in Kaapstad. Ronald Kennedy: “Ik voel me zo verschrikkelijk thuis in Zuid-Afrika. Ik begrijp zelf eigenlijk ook niet waarom. Ik denk dat het te maken heeft met de levensstijl. Als ik Zuid-Afrika in één woord zou moeten omschrijven, dan is het ‘gastvrij’, in alle mogelijke betekenissen van het woord. Je kunt bij iedereen aanschuiven aan tafel zonder dat van tevoren af te spreken, bijvoorbeeld. En mijn schoonfamilie is een echte familie, ze bieden een thuis ver weg van huis. Daarom voelt het goed om me daar te vestigen, al zal ik mijn eigen familie erg missen.” Hij vindt het fascinerend dat Zuid-Afrika een land van tegenstellingen is. “Zuid-Afrika doet wegens de grote verschillen fanatiek aan *nation building* en eerlijk gezegd vind ik Zuid-Afrika ook het enige land ter wereld dat daar glansrijk mee kan wegekomen. Want natievorming in Zuid-Afrika betekent problemen overwinnen door een ‘wij-gevoel’ te creëren en niet, zoals in bijvoorbeeld Nederland, een ‘wij-zij’-situatie. In Zuid-Afrika dient nationalisme om grenzen te beslechten in plaats van grenzen op te werpen. Dat merk je aan de urenlange gesprekken over politiek die je met jan en alleman kunt voeren. In Nederland is de discussie zelfingenomen en betweterig, erg op zichzelf gericht en in essentie onhebbelijk en ongastvrij. Ik ben het negatieve van Nederland zat.”

Er is meer plezier,
meer vrolijkheid, meer
spontaniteit.

Afrika is niet romantisch, maar keihard. Op het continent is het soms lekker warm, maar doorgaans is het er kokend heet en de lichaamsradiator loopt vast. Of het is er veel te koud zodat de geest bevriest. Afrika is niet maagdelijk, er wonen soms veel te veel mensen in één gebied. Ze gebruiken hun natuurlijke bronnen niet effectief en de toch al spaarzame goede landbouwgronden onder hun geblaaarde blote voeten worden armer. Oneindige woestijnen en wouden nemen toe of kavelen af, niets blijft hetzelfde. Afrika bleef niet steken in zijn historie; stammen en culturen veranderen net als elders in de wereld altijd. Een archaisch Afrika bestaat niet, alleen misschien in de weëige ziel van de bezoeker.

Afrika kent een paar adembenemend mooie landen. Soedan is droevig, saai en lelijk. Ethiopië is schitterend, maar zijn eeuwenoude christelijke cultuur (ouder dan in Europa) waar het prat op gaat, verarmde het land en vernederde de bevolking tot niets zeggende slaven. Somalische nomaden zijn trots en arrogant, en vormden hun grote zandbak om tot een hel. Nigerianen zijn dynamisch zelfbewust en maakten van hun land een schandaal. Congolezen zijn tolerante mensen die dansen als geen ander, maar vreedzaam samenleven in één natie lukt ze niet.

Afrika voert pluralistische politieke modellen in, maar de regeerder blijft onverdraagzaam. Zimbabwe is een dictatuur, maar niet de ergste. Mugabe is een boef en een van de meest populaire politici binnen Afrika. Afrika wacht al jaren om de opkomst van een nieuwe politieke klasse, maar slimme jongeren keren zich af van de politiek en gaan in zaken. Afrika zoekt naar een eigen culturele identiteit en blijft trouw lopen aan de leiband van het kapitalistische Westen. Het continent zoekt Afrikaanse oplossingen voor Afrikaanse problemen, maar komt pas in actie als Europa druk uitoefent. Oorlogen in Sierra Leone, Liberia en Angola werden beslecht, maar in Afrika's grootste landen Soedan en Congo woekert de strijd hopeloos voort.

Afrikanen koesteren hechte familiebanden, maar een succesvol familielid kan moeilijk succesvol zaken doen, want zijn clan wil ook profiteren. Afrika heeft rijke stamculturen, waarin iedereen zijn plaats en plichten kent en waarvan iedereen de vruchten plukt. Maar een andersgezinde stam fungeert als zondebok, als xenofobische bliksemafleider, soms als haatobject.

Zuid-Afrika geeft het goede voorbeeld, want de regenboognatie versloeg het blanke racisme. Maar het lichtend voorbeeld veroordeelt niet het bruine racisme van Soedan. Zuid-Afrika werd na de apartheid eindelijk onderdeel van het continent. Of is het andersom? Zuid-Afrikaanse zakenlui zwermen uit over het continent, de meesten zijn blank en soms schaamteloos racistisch. Zuid-Afrika schiep een nieuwe natie, maar de samenleving is er nog de ziekste en de meest onvolwassene van het continent.

Alles is waar en niets is waar. Alles is een vooroordeel, maar met een kern van waarheid. Wie hier zijn heil komt zoeken, zal niet het romantische maar het keiharde Afrika ontmoeten. Net als destijds de kolonist en nu de goeddoener. Wie vastgeroeste ideeën komt relativeren, ziet misschien een divers continent waarmee hij zichzelf ontwikkelen kan. Hij vindt geen onderontwikkeld werelddeel met behoefte aan buitenlandse ontwikkelingswerkers en pleisterplakkers, maar miljoenen fascinerende mensen van wie een ieder iets anders belangrijks wil vertellen. Op de gehaaste blanke (weer zo'n vooroordeel) zal het een therapeutische uitwerking hebben. Als hij bereid is een beetje te lijden, want met luxe valt Afrika niet waar te nemen. De eerste voorwaarde om die wereld te ontdekken is respect, een oud Afrikaans goed. Wie Afrika niet begrijpt, zal er nooit begrip voor kunnen opbrengen.

Journalist Koert Lindijer werkt al twintig jaar in Afrika en woont in Nairobi.

Naar Afrika!

Wat Zuid-Afrika onderscheidt van haar directe buurlanden is de in verhouding goed ontwikkelde economie.

goedkoper dan ooit tevoren en biedt internet de mogelijkheid om nauw contact te houden met het thuisfront. De drempels om te emigreren zijn dus behoorlijk laag.”

Toch blijft emigreren een grote stap. Veel mensen houden het liever, in eerste instantie, bij een tijdelijk ‘snuffelverblijf’. Zoals studenten. Nathalie Ankersmit van het Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika (NiZA) houdt zich bezig met de jaarlijkse NiZA Scriptieprijs, een prijs die wordt uitgereikt aan de maker van de beste afstudeerscriptie over zuidelijk Afrika. De belangstelling voor de scriptieprijs is constant; zo’n twintig inzendingen per keer. “En dat zijn slechts de allerbeste scripties, er worden er veel meer geschreven.” Steeds meer studenten brengen een deel van hun studietijd door in het buitenland, ook in Afrika. Nathalie Ankersmit vertelt: “Het gaat hierbij meestal om *hardcore* ontwikkelingswerkers, zoals technici van de Wageningen Universiteit die zich bezighouden met watervoorziening en jonge medici die zich storten op de aidsproblematiek. Maar ook andere studiegebieden komen aan bod, zoals de journalistiek. Een zekere groep studenten gaat blijkbaar graag een jaar naar Afrika.”

Jaap Meerhoff van Stichting SCORE, een ontwikkelingsorganisatie voor vrijwilligers met een sportachtergrond, is sceptischer over de belangstelling voor ontwikkelingswerk in Afrika: “Na de ramp in Azië, afgelopen december, merken wij dat de belangstelling voor vrijwilligerswerk in Afrika is afgenomen. Vrijwilligers willen zich nuttig maken en in de gebieden die door de tsunami getroffen zijn is meer behoefte aan hun inspanningen, zo redeneert men. Wij moeten er als organisatie aan trekken om Zuid-Afrika *in the picture* te houden. Dat doen we bijvoorbeeld door sport-iconen als Foppe de Haan, bondscoach van Jong Oranje, naar Kaapstad te sturen om *clinics* te geven aan voetbaltrainers. Daar besteden de media aandacht aan en dan komen er weer meer aanmeldingen binnen.”

Onmiskenbaar Afrikaans

Naast alle romantiek is er de harde werkelijkheid. Zuid-Afrika is weliswaar geen door hongersnood en burgeroorlog verscheurd ontwikkelingsland waar de meelijwekkende inwoners chronisch hulpbehoevend zijn. Maar er is armoede en er heerst een zorgwekkende aids epidemie. Er is veel geweld en criminaliteit. En er bestaat nog steeds segregatie en racisme. Deze omstandigheden weerhouden veel Nederlandse emigranten ervan om naar Zuid-Afrika te gaan; ze kiezen dan voor Canada of Australië. De Afrikagangers kijken liever naar de bemoedigende prestaties die Zuid-Afrika sinds 1994 heeft geleverd: een groeiende economie, een ijzersterke munt, een sterk verbeterde water- en elektriciteitsvoorziening en niet te vergeten een

redelijk stabiele democratie. Zuid-Afrika krabbelt onverschrokken op na de destructieve apartheidsjaren.

Wat Zuid-Afrika onderscheidt van haar directe buurlanden (en bijna alle Afrikaanse landen onder de Sahara) is de in verhouding goed ontwikkelde economie. In Zuid-Afrika zijn geasfalteerde wegen, supermarkketens, pinautomaten en ziekenhuizen met prima eerstehulpdiensten. En iedereen spreekt Engels. Een westerling kan er prima de weg vinden (en vragen, als dat nodig is). De ‘derdewereldproblematiek’ die Zuid-Afrika als Afrikaans land ook heeft (de aids epidemie, de bittere armoede in de townships en noordelijke provincies, de sinistere gangsteroorlogen) speelt zich af op plekken die voor een bezoeker aan het oog zijn onttrokken. In wezen is dit een erfenis van de apartheid, die zorgde voor duidelijke afscheidingen. Gevolg: wie ‘geen zin’ heeft in ‘donker Afrika’ kan de andere kant opkijken, zich ophouden in de rijke buurten en ’s middags met een koele spritzer en een sushi-hapje aan de rand van het zwembad zitten.

Dat roept de vraag op: is Zuid-Afrika wel ‘Afrika’? Wie bedenkt dat Afrika een heel groot continent is, groter dan Europa, kan het antwoord wel bedenken: natuurlijk niet. Egypte is Afrika, Congo is Afrika, Nigeria is Afrika, Zambia is Afrika. Afrika is zo divers als Europa wat betreft culturen, volksaarden en talen. Toch is Zuid-Afrika zo Afrikaans als het continent. De apartheidsideologen hebben Afrika met geen mogelijkheid kunnen weren uit de witte woonwijken. Afrika is onstuitbaar, getuige de groepjes voetgangers langs de snelweg, de rokerige kraampjes met gebraden kip of maïs op de hoek van de straat, de baby’s die in een doek op de rug zitten gebonden, de ontspannen sfeer, de chieftcultuur van oude wijze mannen waardoor het ANC oppermachtig is geworden en Nelson Mandela wordt geëerd als ‘Vader der Natie’. Zuid-Afrika is onmiskenbaar Afrikaans.

Juist de combinatie van exotisch en toch vertrouwd trekt Europeanen aan in Zuid-Afrika. En Nederlanders hebben nog een extra reden: het verleden. Zoals koningin Beatrix zei tijdens haar staatsbezoek aan Zuid-Afrika in 1997: “Ook nu nog is de erfenis van de Nederlandse periode zichtbaar in de architectuur, in de taal en letterkunde, in de godsdienst en in het recht. Geen wonder dat in ons land het gevoel van sterke betrokkenheid bij dit verre deel van de wereld, altijd is blijven bestaan.” Of, zoals ontwerper Joost Alferink zegt: “Je ziet nog eens een bordje ‘Te Koop’ staan. Dat stelt gerust als je zo ver van huis bent.” ●

Informatie over emigratie:
www.emigratie.nl
www.immigration-sa.co.za
www.emigratiebeurs.nl
www.ajuusmagazine.nl
www.emigratiecoach.nl

Informatie over studeren,
stages en uitwisseling in Afrika:
www.ascleiden.nl
www.nuffic.nl
www.connecting-africa.net
www.see.org.za
www.sondela.nl
www.scorefoundation.nl

Journaliste Annemieke van Twuijver (36) heeft onlangs een jaar in Zuid-Afrika gewoond.

“Die wijsheid neem ik mee terug naar Europa”

“Sexy”, zo noemt ontwerper Joost Alferink (41) de schoonheid van Zuid-Afrika, die hij telkens weerervaart als een stomp in de maag. Joost Alferink heeft een ontwerp bureau in Rotterdam (WAACS) en is voornemens om ooit een ontwerp bureau in Kaapstad te beginnen. Maar nog niet. Voorlopig houdt hij het bij het verzorgen van lezingen en workshops voor toekomstige Zuid-Afrikaanse designers. En hij doet mee aan diverse ontwerpprojecten, zoals onlangs ‘Ezelskarren voor schoolkinderen’, uitgevoerd door een groep internationale ontwerpers in de buurt van Rustenburg. Wel heeft hij alvast een huis in Kaapstad gekocht, waar hij regelmatig verblijft: “Afwisselend wonen in Nederland en Zuid-Afrika ervaar ik als heel inspirerend. Het behoedt me voor *tunnelvision*. Ik vind dat je je westerse hoofd altijd moet kunnen buigen, dat je nooit denkt dat je de wijsheid in pacht hebt. Een zekere nederigheid is noodzakelijk, zowel hier als daar. Het geluk waar wij in Europa naar streven, kunnen we maar moeilijk vinden, ondanks al onze rijkdommen. Ik weet dat ik me op glad ijs begeef als ik zeg dat de mensen in Zuid-Afrika daar veel beter in slagen. Ik zie aan de glanzende ogen van veel arme mensen dat ze gelukkig zijn – maar op een andere manier dan wij verwachten. Die wijsheid neem ik mee terug naar Europa. En daarnaast mijn herinneringen aan de schoonheid van het landschap. Laatst bezocht ik in de buurt van Sun City het wildpark Pilanesberg. Ik dacht eerst: hoe ben ik nou toch weer in zo’n suffe toeristische terreinwagen beland? Maar toen ik om me heen keek: pats! De bergen waren zó mooi, zó wijds, zó adembenemend. Zulke visuele schoonheid raakt me diep.”

“Engelse wapenfabrikanten achter moord op Chris Hani”

EVELIEN GROENINK

Acht jaren deed Evelien Groenink

onderzoek naar de moord in 1993 op de
vooraanstaande Zuid-Afrikaanse
vrijheidsstrijder Chris Hani.

Haar conclusie: de moord was niet
ingegeven door extreem-rechtse
motieven, zoals tot nu toe werd
aangenomen, maar door belangen
van Engelse wapenfabrikanten.

rouw. Janusz Walus werd als dader veroordeeld en handelde volgens de officiële lezing uit extreem-rechtse motieven. Uit nooit aan de rechtbank getoonde documenten uit het Hani-politiedossier – zoals de agenda van

In de vroege jaren negentig was Zuid-Afrika op weg naar de eerste democratische verkiezingen, die in 1994 zouden plaatsvinden. Onderhandelingen over de machtsoverdracht aan de zwarte meerderheid waren in volle gang, maar officieel bestond de apartheid nog. In deze periode zetten oude sanctiebrekers en andere zakenpartners van het blanke minderheidsregime alles op alles om goede vrienden te worden met de aanstaande nieuwe regeerders: het ANC.

Chris Hani verzette zich als stafchef van het ANC-leger Umkhonto we Sizwe (MK) tegen pogingen om oude contracten van de wapenhandel met het apartheidsregime over te dragen op het ANC. Terwijl internationale wapencolporteurs in de opperbevelhebber van dat leger, generaal Joe Modise, een willige zakenpartner vonden, bespioneerden zij Hani en probeerden zij hem zelfs, zonder succes, bij corrupte handeltes te betrekken.

Op 10 april 1993 werd Hani voor zijn huis vermoord. Zwart Zuid-Afrika was in diepe

Janusz Walus – blijkt nu dat wapenhandelaars mogelijk de *masterminds* waren achter de handelingen van Walus. Walus – door de politie beschreven als een beroepsloze extreem-rechtse fanaticus – onderhield contacten met Engelse wapenbedrijven. Hij werkte als vrachtwagenchauffeur voor de in Zuid-Afrika woonachtige Engelse handelaar in chemicaliën en militaire componenten Peter Jackson. Walus' vervoerschema bevatte tal van adressen van militaire frontbedrijfjes op en in de buurt van het Johannesburgse vliegveld, alsmede een niet-geregistreerd chemicaliënbedrijf in Zimbabwe. Engelse wapenhandelaars hadden een belangrijke reden om zich zorgen te maken over de onverzettelijke houding van Chris Hani. Er stonden grote sommen geld op het spel: diverse bronnen beschrijven hoe Hani's MK-collega Joe Modise in deze tijd druk onderhandelingen voerde met vertegenwoordigers van British Aerospace (BAE) en Barclays Bank over toekomstige wapencontracten ter waarde van twee miljard euro. Terwijl BAE-consultant Guy Jackson met Modise het contract voor gevechtsvliegtuigen voorbereidde, organiseerde de privé- en zakelijke partner van de consultant, Victoria Buxton, de lening die Barclays daarvoor zou moeten verstrekken aan Zuid-Afrika. Het contract voor de lening zou vanwege de te heffen rente naar verwachting nog lucratiever zijn dan het vliegtuigencontract. Beide zouden in 1999 materialiseren als de grootste plak van Zuid-Afrika's beruchte wapendeal, samengesteld door Modise, inmiddels defensie-minister.

Hani weigerde echter om zich neer te leggen bij wat hij zag als de 'uitverkoop' van de idealen van het ANC-leger aan de westerse wapenhandel en bleef binnen het ANC de activiteiten van Modise en diens jetssettende collega's aan de orde stellen. Volgens MK-bronnen waren in 1992 de relaties tussen Hani en Modise om deze reden zodanig uit de hand gelopen, dat Hani de MK-leiding verliet om zich voltijds te gaan wijden aan een nieuwe rol als secretaris-generaal van de Zuid-Afrikaanse communistische partij (SACP).

Chris Hani op ANC-rally in Transkei, november 1990.

FOTO: PIETER BOERSMA

Evelien Groenink kreeg van het Zuid-Afrikaanse departement van Justitie toegang tot het Hani-politiedossier en interviewde vele betrokkenen en getuigen. Alle in het artikel genoemde personen, inclusief de weduwe van de in 2001 overleden ex-minister Modise, werden ruim van te voren ingelicht over de naderende publicatie en verzocht om commentaar. Geen van hen heeft gereageerd, met uitzondering van Cecil Irvine, nauw zakenpartner van Peter Jackson van 1989 tot 2000. Irvine liet ons weten dat de Zuid-Afrikaanse tak van ICI niet in explosieven handelde en dat noch hij, noch ICI Zuid-Afrika Peter Jackson 'materieel of financieel' geholpen had zijn bedrijven op te zetten. Intensieve en langdurige pogingen om Peter Jackson te vinden hadden geen succes.

De informatie dat wapenhandelaars betrokken waren bij spionage op Hani en probeerden hem te corrumpen, komt uit Groeninks boek *Dulcie: een vrouw die haar mond moest houden* (Atlas, Amsterdam, 2001). Groeninks nieuwe boek *Murder Incorporated* over de rol van de wapenhandel bij moorden op activisten uit zuidelijk Afrika verschijnt herfst 2005 bij uitgever Jacana in Zuid-Afrika.

Rijk der fabelen

Hani bleef echter ook na zijn transfer naar de SACP optreden als de spreekbuis van de gewone manschappen van MK. "We belden Chris als we ergens verontrust over waren, en dat waren we vooral over de transformatie van ons MK in een soort wapenhandelsagentschap van het nieuwe Zuid-Afrika", aldus een MK-bron.

Als Hani doodgeschoten wordt, is hij net weer door MK-veteranen, ditmaal in Durban, uitgenodigd om over hun zorgen te overleggen.

In de weken voorafgaande aan de moord tekent Janusz Walus herhaaldelijk in zijn agenda aan 'phone Peter', daarmee doelend op zijn directe werkgever Peter Jackson, die zich in Zuid-Afrika bezighoudt met de praktijk van het sanctie breken voor zijn diverse partners in de Engelse wapenindustrie. Jackson's nauwste zakenpartner is Cecil Irvine, directeur 'Zuid-Afrika' van de Engelse chemicaliëngigant ICI, waarvan het management nauwe banden onderhoudt met British Aerospace en Barclays Bank.

Janusz Walus heeft altijd verklaard dat hij de moord op Hani pleegde op instigatie van de extreem-rechtse politicus Clive Derby Lewis. Die uitleg is echter behalve door de Zuid-Afrikaanse Waarheidscommissie nu ook door het toenmalige hoofd van het Hani-politieonderzoek, inspecteur Mike Holmes, naar het rijk der fabelen verwezen: "Derby-Lewis bracht Walus niet op het idee om Hani te vermoorden, het was andersom. Walus bezocht Derby-Lewis geregeld om hem ervan te overtuigen dat hij een pistool voor de door hem geplande moord moest leveren. Derby-Lewis deed dat uiteindelijk maar, omdat hij zo graag een sterke rechtse leider wilde zijn", aldus Holmes in een interview.

Het feit dat het pistool bewijsbaar uit extreem-rechtse kringen kwam, leverde de basis voor de uiteindelijke versie dat de moord op Hani een extreem-rechts complot was. Er lijkt nu weinig twijfel meer aan dat Walus – die als blanke man met goede militaire contacten op elke straathoek in Zuid-Afrika een pistool had kunnen krijgen – expres een 'extreem-rechts pistool' moest gebruiken om dat valse spoor tot stand te brengen. De vraag blijft waarom Walus zelf nog steeds niet praat. Een mogelijke reden is dat hij represailles vreest voor leden van zijn Poolse immigrantenfamilie, die al sinds de vroege jaren tachtig betrokken zijn bij militaire en geheime diensten kringen in Zuid-Afrika •

Alle oppositie wegblazen

De regerende Revolutionaire Partij van Tanzania (CCM) heeft Jakaya Mrisho Kikwete (55) aangewezen als kandidaat voor de opvolging van de zittende president, partijgenoot Benjamin Mkapa. In oktober 2005 gaat het land naar de stembus. Aan Kikwete's overwinning twijfelt niemand.

De Tanzanianen hebben CCM – ooit opgericht door onafhankelijkheidsstrijder een eerste president Julius Nyerere – onafgebroken aan de macht gehouden sinds de onafhankelijkheid in 1960. Kikwete kan als presidentskandidaat van CCM de overwinning daarom haast niet ontgaan. Het is de verwachting dat Kikwete, een moslim afkomstig uit de kustplaats Bagamoyo, een diplomatiekere aanpak zal laten zien dan zijn voorganger Mkapa. Deze sloot het congres van zijn partij af met de ronkende woorden: "Als een tornado zullen we alle oppositiepartijen wegblazen." Kikwete versloeg op het congres Salim Ahmed Salim, de vroegere secretaris-generaal van de inmiddels opgeheven Organisatie van Afrikaanse Eenheid.

Het is echter de vraag of CCM ook op het eiland Zanzibar, dat sinds 1964 met het nabijgelegen Temba met Tanzania verenigd is, zonder een zuchtje tegenwind de verkiezingen zal winnen. In 1995 haalde de partij er 51 procent van de stemmen, het oppositionele Verenigd Burgerfront (CUF) 49 procent. Vijf jaar later had CCM haar meerderheid uitgebreid tot 67 procent, maar deze uitslag was volgens waarnemers zeker het resultaat van stemfraude. Bij de rellen die op deze frauduleuze verkiezingen volgden, kwamen dertig mensen om het leven. Ruim tweeduizend Zanzibari weken uit naar Kenia. Onder druk van de onlusten besloot CCM om ook vertegenwoordigers van de oppositie toe te laten tot de verkiezingscommissie, die moet toezien op een eerlijk verloop van campagne en uiteindelijke stemming. Desondanks leidde twijfel aan een eerlijke en onbevooroordeelde registratie van kandidaten afgelopen maart opnieuw tot rellen op het eiland.

Nederland speelde een grote rol bij de steun aan het onafhankelijke Tanzania. Het door Nyerere bepleite 'familiesocialisme' (ujamaa) sloot mooi aan bij het beleid gericht op spreiding van macht, kennis en inkomen dat in de jaren zeventig in Nederland zo populair was. Ook het streven naar onafhankelijkheid van buitenlandse donoren sprak aan. In de jaren tachtig raakte het land economisch in de versukkeling. De inmiddels tot eenpartijstaat omgevormde natie raakte juist afhankelijk van buitenlandse hulp. Dankzij een immer verdeelde oppositie lukte het CCM echter steeds weer de verkiezingen te winnen. [BL]

met:

Wilf Mbanga (58) was correspondent in Zimbabwe voor de Zuid-Afrikaanse Argusgroep toen zijn land in 1980 onafhankelijk werd. Meteen werd hij hoofd van het nationale Zimbabweanse persagentschap Ziana. Halverwege de jaren tachtig ging hij regionale weekbladen opzetten.

In 1997 zette hij het politiek onafhankelijke dagblad *The Daily News* op, dat in 1999 verscheen, maar sinds 2003 is verboden. Dat jaar kwam Mbanga naar Nederland, waar de stichting Vrijplaats Tilburg hem onderdak bood nadat Zimbabwe voor hem te gevaarlijk was geworden. Sinds februari maakt hij in Londen het kritische weekblad *The Zimbabwean*. In september verschijnt de biografie van Seretse Khama, wijlen president van Botswana, die hij samen met zijn vrouw Trish schreef.

Een Geweldig Leider voor Zi

MARNIX DE BRUYNE FOTO'S MARCO VAN HAL

De Zimbabweanse journalist Wilf Mbanga is somber over de toekomst van zijn land en van de hele regio zuidelijk Afrika. De Zimbabweanse president blijft zijn land ruïneren en Zuid-Afrika is deel van het probleem geworden. Was er maar een leider als de overleden president van Botswana, Seretse Khama.

“Is het een interviewserie voor dromers en denkers? Ik val zéker in de eerste categorie.” Een rollende lach klinkt door de telefoon bij het eerste contact met krantenman Wilf Mbanga (58). Iemand die al zijn vrije tijd stopt in het weekblad *The Zimbabwean*, dat vol staat met kritiek op het bewind in Zimbabwe, moet wel een optimist zijn die droomt van een betere situatie in zijn land, zou je denken. Maar nee.

“Ik zie geen enkele toekomst voor Zimbabwe,” zegt hij tijdens een kort verblijf in Nederland. “Over vijf jaar is het land er alleen maar erger aan toe. Zimbabwe blijft een internationale paria, er komen geen buitenlandse investeringen. Het land militariseert verder; de voedseldistributie wordt nu al door het leger en de geheime dienst gerund en sinds de verkiezingen zitten er voor het eerst twee generaals en wat kolonels in het parlement. Mugabe, die dit alles heeft veroorzaakt, ondervindt geen tegenstand en er komt geen volksopstand zoals in Oekraïne. Waarom? Omdat Mugabe sluw is dan andere dictators.”

Staccato geeft Mbanga zijn zwarte analyse, waarin hij de oppositie in Zimbabwe niet spaart. De oppositionele Beweging voor Democratische verandering (MDC), die bij de parlementsverkiezingen op 31 maart een gevoelige nederlaag leed, heeft Mugabe altijd onderschat. Hetzelfde geldt volgens Mbanga voor partijgenoten die van de president af willen, zoals de op een zijspoor gerangeerde Emmerson Mnangagwa, voormalig voorzitter van het parlement.

Mbanga's toon blijft blijmoedig en een lach is nooit ver weg. Zoals wanneer hij een modern Zimbabweans gezegde citeert, dat op hemzelf van toepassing lijkt: “Als je paranoïde bent geworden, betekent dit nog niet dat je niet wordt gevolgd.” Of als hij de laatste grap over Mugabe vertelt, die voor de gelegenheid een vliegtuig deelt met Bush, Blair, en Chirac. Het toestel heeft pech, terwijl er maar één parachute is. De vier besluiten te stemmen over wie de parachute mag gebruiken. Blair krijgt een stem, Chirac krijgt een stem, Bush krijgt een stem. “En Mugabe wint, met twaalf stemmen”, schaterd Mbanga. Even later, half verontschuldigd, “Je moet wel gevoel voor humor hebben in Zimbabwe. Anders wordt je gek.”

Over twintig jaar

De stembusfraude waaraan de mop refereert, inmiddels het handelsmerk van Mugabe, kan Mbanga niet meer van zijn stuk brengen. “Ik had al voorspeld dat Mugabe's Zanu-PF tweederde van de parlementszetels voor zichzelf zou regelen, zodat ze de grondwet kon veranderen,” zegt Mbanga over de jongste parlementsverkiezingen. “Voor mij gingen de verkiezingen ook niet om Zimbabwe. Het ging om de geloofwaardigheid van de regio, van SADC (het samenwerkingsverband van veertien landen in zuidelijk Afrika, red.). En daarvan is niets overgebleven, wat mij betreft. SADC heeft vorig jaar strenge richtlijnen uitgevaardigd voor

democratieën. Dit is de norm, hieraan moet iedereen zich houden, zeiden ze. Wij dachten dat Zimbabwe de richtlijnen nooit zou ondertekenen. Maar Mugabe tekende wel – en brak vervolgens elke bepaling van die richtlijnen. SADC begon daarop terug te krabbelen: het was niet de norm, de richtlijnen gaven slechts aan waar de regio over twintig jaar moest zijn...”

Zimbabwe gaf de MDC wel meer ruimte dan bij eerdere verkiezingen. Ook was er veel minder geweld tegen MDC-aanhangers. “Maar de regering gaf hen alleen maar die ruimte om het voor de Zuid-Afrikanen gemakkelijker te maken de verkiezingen vrij en eerlijk te verklaren. De leider van de Zuid-Afrikaanse delegatie

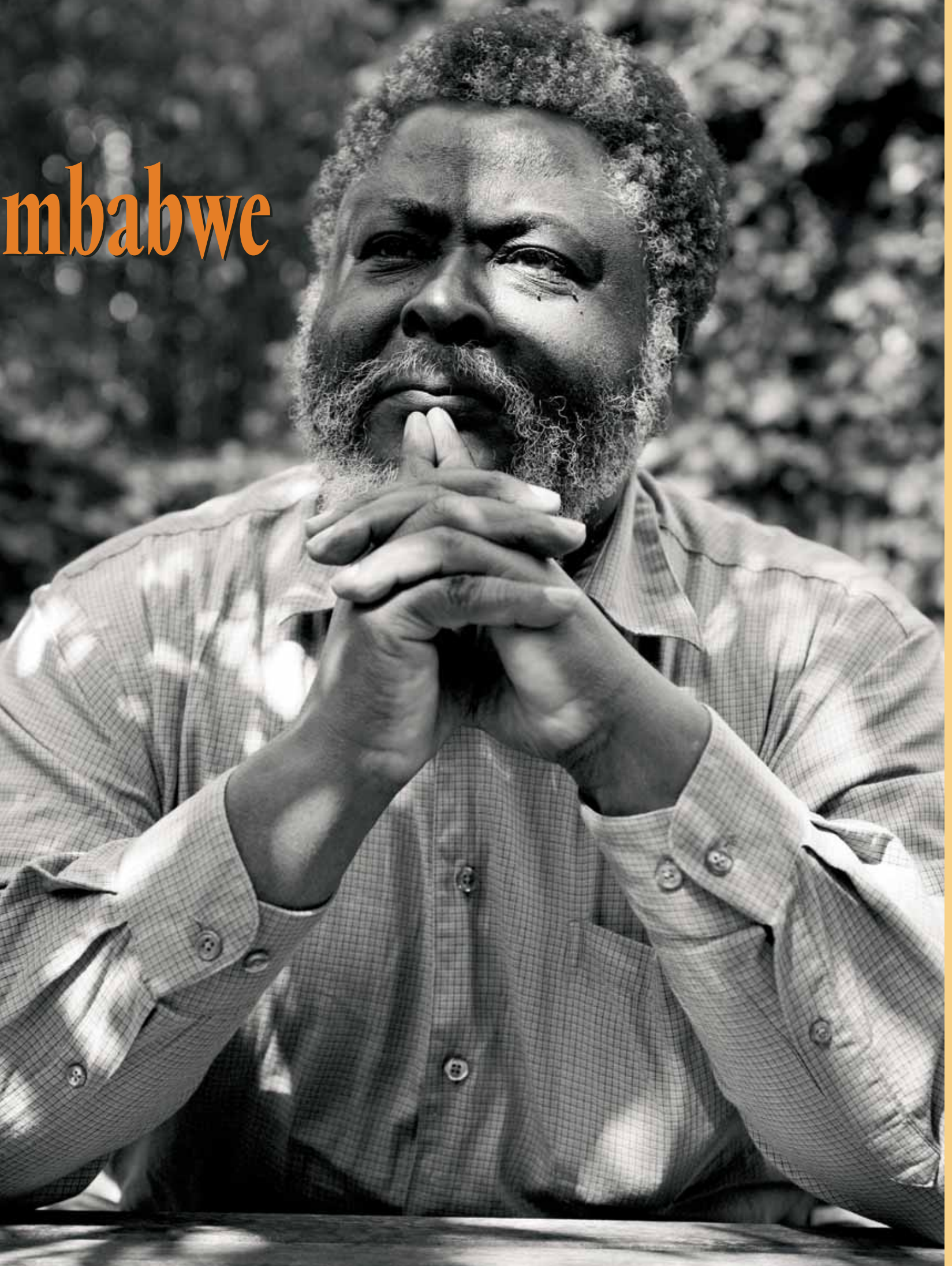
“Mbeki handelt zo omdat hij geen democraat is”

verkiezingsmonitors zei bij aankomst al – twee dagen vóór de verkiezingen! – dat ze eerlijk en vrij zouden verlopen. Hahaha. President Thabo Mbeki zelf zei dat

hij geen enkele belemmering zag voor eerlijke verkiezingen in Zimbabwe.” Mbanga heeft alle hoop op een positieve invloed van de Zuid-Afrikaanse president op zijn land verloren. “Mbeki is een van de problemen van Zimbabwe geworden. Hij steunt een tiran. Dat doet me twifelen aan zijn eigen bedoelingen. Als Mbeki niets verkeerd ziet in Mugabe's gedrag, is hij geen democraat.” Maar zelfs MDC-leider Tsvangirai vatte begrip op voor de positie van Mbeki. Als jongere Afrikaanse leider moet hij respect tonen tegenover de oudere Mugabe, die bovendien symbool is van de vrijheidsstrijd, was een van Tsvangirai's verklaringen voor Mbeki's passieve houding.

“Daar trap ik niet in. Mbeki handelt zo omdat hij geen democraat is. Kijk hoe hij mensen in het ANC behandelt die het niet met hem eens zijn. Hij vernietigt ze. Mbeki begint nu ook de leiders van de vakbond Cosatu te bekritisieren, die, ▶

mbabwe

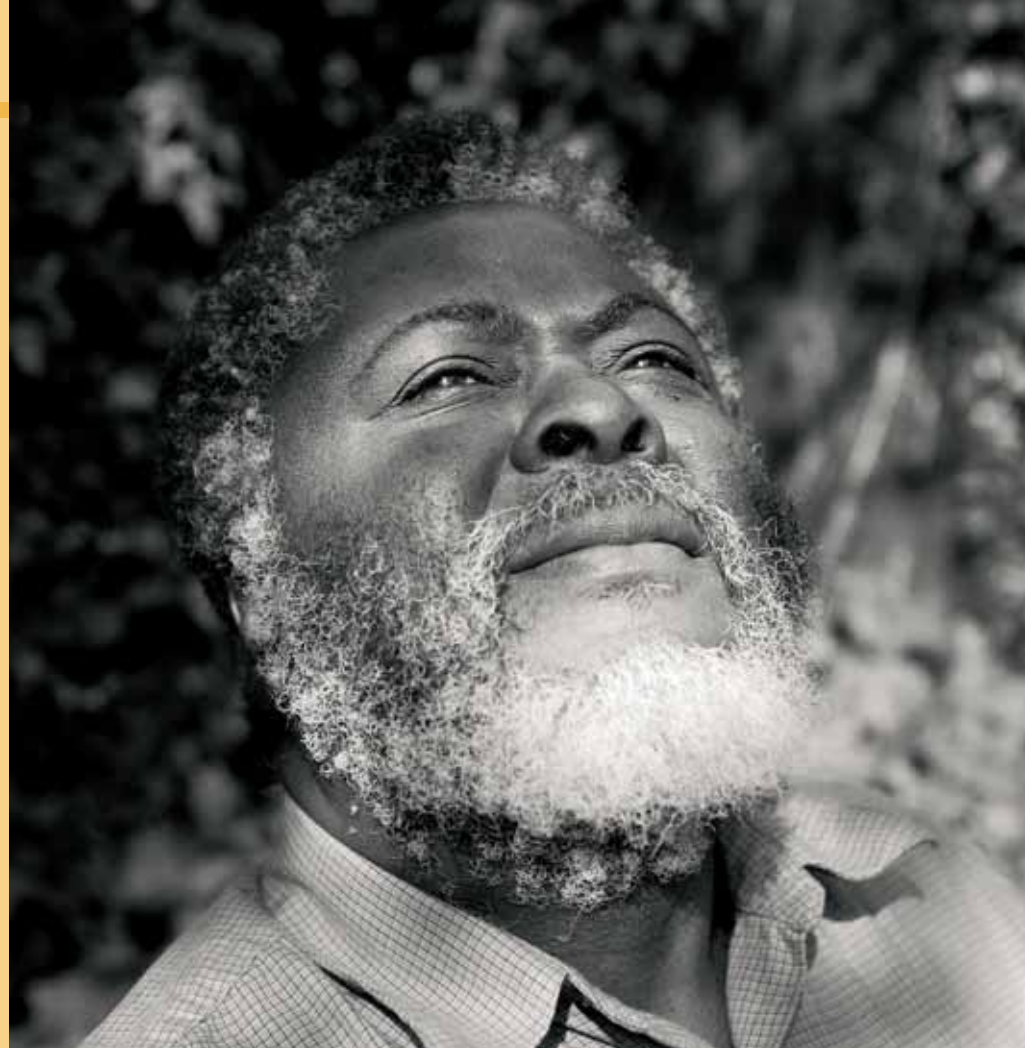
anders dan het ANC, wél kritiek uiten op Mugabe. Ik denk dat Mbeki bang is dat de bonden een sterke oppositiepartij zullen oprichten, net zoals de MDC uit de vakbeweging in Zimbabwe is voortgekomen. Daarom doet hij zo.”

“Mbeki gedraagt zich precies zoals Mugabe in de jaren tachtig. Mugabe vernietigde mensen die kritiek op hem hadden. En wij, het partij-establishment, lieten dat toe. Hetzelfde zie je nu gebeuren in Zuid-Afrika.”

Elvis Presley

Eens was Mbanga aanhanger van Mugabe, een vriend zelfs. In het boekje *Correspondent in Tilburg*, waarin zijn columns zijn gebundeld die hij in 2003 schreef voor het Brabants *Dagblad*, staat hij lachend naast een schaterende Mugabe en wijlen Nyerere, president van Tanzania. “Het was in India, op de middag van de crematie van Indira Gandhi”, vertelt Mbanga, die daarbij aanwezig was als journalist. “Ik had net een mop verteld.” Mugabe leerde hij kennen in 1974, toen hij hem interviewde voor een serie over vrijheidsstrijders die net uit de gevangenis kwamen. “We hadden veel gemeen, ontdekte ik toen: we waren naar hetzelfde katholieke seminarie geweest en hielden van dezelfde muziek. Hij kwam bij me eten en samen zongen we de nummers mee van Elvis Presley, Pat Boone en Jim Reeves. Of hij niet bitter was, over die ruim tien jaar in de gevangenis, vroeg ik. Nee, zei hij, in Zimbabwe is ruimte voor iedereen.”

In het begin was Mugabe een democraat, vindt Mbanga. “Hij wilde dat de blanken in het land bleven. Er zat geen spat racisme bij. Tijdens zijn beroemde verzoeningsrede bij de onafhankelijkheid kreeg ik tranen in mijn ogen. Was je gisteren mijn vijand, vandaag ben je mijn vriend, zei hij. Er zijn geen overwonnenen, we zijn allemaal winnaars. Pas in 2000, toen Mugabe merkte dat hij de macht ging verliezen, haalde hij het racisme van stal. Ik heb het hem zelf horen zeggen op een campagnebijeenkomst. ‘De blanke is nu de vijand. Je moet angst brengen in het hart van elke blanke’, zei hij. Hij wist dat bij de meeste Zimbabwanen nog een overblijfsel was van de haat tegen de blanken, die ze altijd hebben gevoeld. Mugabe maakte er dankbaar gebruik van.” Voor Mbanga zelf werd het begin jaren

negentig duidelijk dat Mugabe aan het veranderen was. “De corruptie, het mismanagement werd te erg. Ik paste niet meer in het systeem.”

Waarom nam u zo laat afstand van Mugabe? In de jaren tachtig liet Mugabe al slachtingen uitvoeren in Matabeleland onder veronderstelde tegenstanders, toen u nog het nationale persbureau leidde.

“We wilden eenvoudigweg niet geloven dat Mugabe niet clean was. Vergeet niet dat onder Ian Smith ons dagelijks was verteld dat zwarten zichzelf niet konden regeren. We hadden nu een zwarte president en we wilden allemaal wanhopig dat hij zou slagen. Dus leunden we achterover om het hem gemakkelijk te maken. We vergoelijkten zijn fouten.” “Natuurlijk was dat verkeerd. We hadden vanaf het begin alert moeten zijn. Tot onze eeuwigdurende schaamte had de slachting in Matabeleland plaats zonder dat de media in Zimbabwe erover schreven. Sommigen van ons wisten het, maar we geloofden Mugabe. Een van mijn reporters kwam met een verhaal over de moord op burgers in Matabeleland. Ik belde met State House en kreeg een au-

diëntie met Mugabe en met Mnangagwa, toen nog hoofd van de geheime dienst. Mugabe zei dat de terroristen in Matabeleland vernietigd moesten worden. Ik geloofde het, ik geloofde hem meer dan mijn eigen verslaggever en heb het verhaal niet gebracht. Pas het jaar erop ging ik zelf op onderzoek in het gebied, en beschreef ik wat er gebeurde. Niet lang daarna werd ik weggepromoveerd.”

Een heiligdom

Hoe anders dan Robert Mugabe gedroeg zich Seretse Khama, de inmiddels overleden president van Botswana. “Ik heb hem aan het eind van zijn leven ontmoet. Hij was erg intelligent, had een enorm gevoel voor humor en ook bij hem voelde je geen greintje racisme. Tot eind jaren zeventig weigerde hij een leger op te zetten in Botswana, al stonden zijn buurlanden Rhodesië en Zuid-Afrika vijandig tegenover hem. Hij was zijn tijd ver vooruit.”

Al jaren was Mbanga van plan Khama's biografie te schrijven. “Ik herken veel van mezelf in hem. Seretse stamt uit een familie van chiefs, ik ook. Seretse is met een blanke vrouw getrouwd, ik ook. De moeilijkheden die dat voor hen veroorzaakte,

Oppositie eist stopzetten hulp

De oppositie in Zambia heeft 's lands belangrijkste donoren – Engeland, de Verenigde Staten, Zweden, Nederland en Noorwegen – gevraagd om de hulp te bevriezen zolang er geen zicht is op een nieuwe grondwet. Met de oproep reageren de oppositiepartijen op de jongste vertragingstacties van president Levy Mwanawasa. In april verklaarde deze nog bereid te zijn om met maatschappelijke organisaties en oppositiepartijen rond de tafel te gaan zitten. Een maand later echter herhaalde Mwanawasa zijn eerdere opvatting dat een nieuwe grondwet pas na de verkiezingen in 2008 het licht zou kunnen zien.

Critici beamen dat het niet realistisch is om nog voor de verkiezingen een 'grondwettelijke assemblee' bij elkaar te brengen, maar vinden dat op zijn minst de huidige Public Order Act moet worden geamendeerd. In het kader van deze wet onderdrukt de regering momenteel kritiek van maatschappelijke organisaties en individuen. Zo werd half november het Southern African Centre for the Constructive Resolution of Disputes door de minister van Binnenlandse Zaken, Ronnie Shikapwasha, verboden. De organisatie werd ervan beschuldigd zich in te laten met 'vijandige activiteiten die de staatsveiligheid bedreigen.' Maar het centrum zelf is ervan overtuigd dat haar deelname aan acties voor de bredere betrokkenheid bij de opstelling van een nieuwe grondwet de regering in het verkeerde keelgat zijn geschoten. Zolang er geen nieuwe grondwet is, zou de wet dusdanig moeten worden aangepast dat zij niet in de weg staat van een vrije en eerlijke verkiezingscampagne. Mwanawasa wil daar echter niet van weten.

Ondertussen is legt de Constitution Review Commission (CRC), die de taak had om alle suggesties tot verandering van de grondwet in te zamelen, de laatste hand aan een volledige opsomming van ingediende voorstellen. Van vele kanten is ervoor gepleit een nieuw ontwerp voor te leggen aan een grondwetgevende vergadering. Daartegen verzet Mwanawasa zich niet, maar hij vertraagt het proces uit angst dat nieuwe vrijheden zijn kans op herverkiezing zullen doen afnemen. Zijn populariteit is in de afgelopen tijd dramatisch gedaald nadat langlopende corruptiezaken niet tot noemenswaardige veroordelingen hebben geleid. Ook regent het beschuldigingen zijn verkiezing tot presidentskandidaat in 2001 het resultaat waren van frauduleuze praktijken. Mwanawasa, die in 2001 Frederick Chiluba opvolgde, maakte kort na zijn aantreden indruk met zijn besluit de jacht in te zullen zetten op corrupte ambtenaren en politici, waaronder zijn voorganger. [Bron: Southscan]

ondervonden wij ook in Rhodesië." In het jaar in Tilburg kon hij zijn droom verwezenlijken. De biografie bevat tal van anekdotes over de eerste Botswanaanse president. "Seretse leerde Ruth in Engeland kennen toen hij daar studeerde. Een keer ging hij met haar naar de film, waarna hij haar op de trein zette. Tien hooligans kwamen net uit de pub en riepen: waarom ga je uit met darkies, houd je niet van blanken? Ze bleken dezelfde trein te nemen en Seretse zag vanaf het perron dat ze in de wagon van Ruth en haar zuster waren. Hij rende mee met de trein, die al was gaan rijden, trok een deur open en sprong naar binnen om haar te kunnen beschermen. De mensen in de wagon trokken partij voor Seretse en Ruth, en de hooligans dropen af. Maar waar Ruth woonde was er zo laat geen openbaar vervoer meer terug. Seretse heeft die nacht de vijf mijl terug naar Londen gelopen."

Hoe komt het dat Khama niet dezelfde kant is opgegaan als Mugabe, of de kant die Mbeki volgens u opgaat?

"Khama was absoluut niet uit op macht. Praat met de mensen die met hem werkten: ze aanbaden hem. Hij was een vaderfiguur,

"Khama was absoluut niet uit op macht"

zijn graf is een heiligdom geworden. Zijn vrouw werd al evenzeer vereerd. Ze was de moeder van de natie en bleef dat de twintig jaar dat ze hem overleefde. Khama zou een geweldig leider voor Zimbabwe zijn geweest. Iemand die voor het land zorgt, niet voor zichzelf."

Gezien het fatalisme waarover Mbanga over zijn land praat, blijft het vreemd dat hij zoveel energie steekt in *The Zimbabwean*. Het weekblad wordt sinds februari in Londen en Zuid-Afrika gedrukt en naar Zimbabwe gevlogen. Omdat het als Zuid-Afrikaanse krant staat geregistreerd, kunnen de draconische mediawetten in Zimbabwe worden omzeild, vertelt Mbanga glunderend. De kranten zijn steeds in een mum van tijd uitverkocht. Wat voor zin heeft het dat echter, als Mbanga zelf denkt dat de situatie toch alleen maar erger wordt in zijn land?

Mbanga vertoont geen spoor van twijfel over zijn werk. "Het is mijn passie mensen te informeren. Zimbabweaners moeten goed geïnformeerd hun keuzes maken. Als ze Mugabe dan nog in het zadel willen houden, is dat hun zaak. Ik heb mijn bijdrage dan tenminste geleverd." ●

Eindelijk is er een Portugese Max Havelaar

Heimwee naar de evenaar

RENE ZWAAP

Miguel Sousa Tavares trok zich een jaar terug ter vervulling van zijn lang gekoesterde voornemen: een grote roman te schrijven over de Portugese tijd in Afrika. Het werd het boek *Equado* ('Evenaar'), dat in Portugal nu al ruim een jaar de bestsellerlijsten aanvoert. Het boek van de Portugese journalist sloeg in als een bom en lokte felle debatten uit over de zegeningen van de Portugese koloniale tijd in Afrika. Sousa Tavares maakt een onbarmhartig einde aan de sentimentele cultus van verlangen en heimwee, het *saudadismo*, die in Portugal nog bestaat rond het verlies van Angola, Mozambique, Guinee-Buissau, Cabo Verde en São Tomé e Príncipe, dit jaar precies dertig jaar geleden. In zijn roman laat hij er geen twijfel over bestaan: de Portugese overheersing in Afrika was een megatragedie – niet alleen voor miljoenen Afrikanen, maar ook voor vele Portugezen. In feite is zijn boek een uitgestelde antiekoloniale aanklacht – gesproken wordt al over de 'Portugese Max Havelaar'.

Sousa Tavares (1951), zoon van de grote dichteres Sophia de Mello Breyner Andersen, staat in Portugal bekend om zijn scherpzinnige, ongezoeten meningen en is een veelgevraagde commentator voor kranten en tv. "Ik denk dat mijn boek zo hard is aangekomen, omdat het de eerste keer is dat er in de Portugese literatuur wordt teruggekeken op het koloniale tijdperk", stelt hij. "Er rust in Portugal sowieso een taboe op het terugkijken op dat tijdperk, anders dan de plichtmatige reünies van ex-militairen die hebben gevochten in de jungle van Angola, Mozambique en Guinee-Buissau. Wat Portugal nu al die eeuwen precies heeft uitgespookt in Afrika wordt niet eens behandeld op de middelbare school."

Het appartament van de schrijver in de oude Lapa-wijk van Lissabon, met zicht op de Taag, staat vol Afrikaanse kunst en tapijten. Sousa Tavares heeft intensief gereisd in de voormalige Portugese koloniën, zowel in India (Goa) als in Afrika. Zijn roman speelt zich af op het piepkleine eiland São Tomé, de meest geïsoleerde plek in het voormalige Portugese rijk, 834 vierkante kilometer groot, ver in de Atlantische Oceaan gelegen. Het eilandje fungeerde lang als strafkolonie en had economisch alleen iets te betekenen voor de koffie- en cacao-industrie. Sousa Tavares: "In het koloniale tijdperk ging de elite naar India, dat hoog stond aangeschreven. Afrika was voor de losers, het uitschot. São Tomé was de minst geliefde standplaats van allemaal, vanwege het totale isolement en het gebrek aan welke voorziening van enige culturele betekenis dan ook."

Dertig jaar geleden, in 1975, kwam de Portugese overheersing in Afrika ten einde. Menig Portugees denkt nog verlangend terug aan het koloniale tijdperk. Miguel Sousa Tavares schreef een roman die genadeloos afrekent met dergelijke sentimenten..

Illustratie uit: Angola – provincia de Portugal em Africa. Luanda, 1953.

Dolgelukkig

Equador vertelt het trieste relaas van Luis Bernardo, een Portugese zakenman die in het begin van de twintigste eeuw door koning Dom Carlos wordt uitverkoren voor het gouverneurschap van São Tomé e Príncipe. Daar gaat hij ten onder aan zijn ambitie een einde te maken aan de uitbuiting van de contractarbeiders uit Angola. De figuur van Bernardo is fictie, maar de roman is voor het overige gebaseerd op de historische werkelijkheid, aldus Sousa Tavares, die ten behoeve van zijn roman langdurig op São Tomé en het nog kleinere eilandje Príncipe verbleef.

In zijn roman biedt hij geen ruimte voor illusies over de zegeningen van het Portugese koloniale bedrijf. In de cynische woorden van een van de figuren uit zijn roman, een Portugese diplomaat in Angola: 'Weet u hoe wij dit immense land Angola aan het bevolken en bezetten zijn? Nee, niet met het leger, dat komt en gaat. Niet met kolonistengezinnen – wie is er zo gek dat hij met vrouw en kinderen mee zou nemen naar de rimboe, waar geen spoor van beschaafd leven is.

Nee, nee, niks van dat alles. Weet u hoe wij dit in beslag nemen? Met armoedzaaiers uit Minho en Alentejo, met in lompen gehulde lui uit Trás-os-Montes [drie Portugese provincies, red.] die hier aan wal gaan zonder een nagel om hun kont te krabben en die wij, de regering, eigendomspapieren over een stukje land geven, die de arme duivels niet eens kunnen lezen, laat staan dat ze weten waar het ligt. (...) En als ze daar door een wonder heelhuids aankomen en in bezit nemen wat niet anders dan dicht struikgewas is, als ze door een wonder weten te overleven en wat aardappelen poten of rommel verkopen aan de negers, waar is dan hun gezin? Hun gezin dat zijn de negerinnetjes die ze kopen bij de dorpshoofden, een zak bonen voor een vrouw, een varken voor twee vrouwen. Pastoor, huwelijk, kinderen aangeven? Och wat! Het gaat daar puur om overleven en die stumpers zijn dolgelukkig omdat ze één, twee of drie zwartjes hebben die ze hun vrouwen noemen en ze weten verrekte goed dat ze nooit meer weg komen uit het gat waar ze zitten.'

Miguel Sousa Tavares: "Als je kijkt naar de onze koloniale geschiedenis in Afrika, valt vooral op hoe weinig Portugal in al die eeuwen in de koloniën heeft geïnvesteerd. Er is nooit geprobeerd behoorlijk onderwijs te brengen aan de lokale bevolking. Erger nog, er was een strategie van bewust dom houden. Als de mensen zouden leren lezen, kwam daar alleen maar narigheid van, vond Salazar (dictatoriaal leider van Portugal tussen 1932 en 1968, red.). Die politiek voerde hij overigens ook ten opzichte van de bevolking in eigen land. Zonder twijfel heeft dat beleid een enorme rem gezet op de ontwikkeling in Angola en Mozambique,

waarvan die landen nu nog hinder ondervinden.” Er was een belangrijk positief verschil met andere koloniale machten, vindt de schrijver/journalist. “De Portugezen mengden zich veel sterker dan bijvoorbeeld de Engelsen of de Nederlanders met de lokale bevolking. Dat was de sterkste koloniale kaart, en dat is ook de reden dat Portugal het zo lang heeft uitgehouden in Afrika. Sterker nog, Portugal was het laatste Europese land dat zich uit Afrika terugtrok.”

Dansen met de lokale bevolking

In Portugal leefde onlangs een fel debat op over de dekolonisatie. Ter rechterzijde aan het politieke firmament kwam zware kritiek op de snelle dekolonisatie die direct na de Anjerrevolutie van 25 april 1974 op gang kwam in Afrika. Het verwijt was dat de socialist Mario Soares – na de Anjerrevolutie minister van Buitenlandse Zaken – de Portugese troepen indertijd te snel uit Angola en Mozambique heeft teruggetrokken. Daardoor zou Portugal de deuren wijd

Afrika was voor de losers, het uitschot

open hebben gezet voor de bloedige burgeroorlogen die direct na het vertrek van de Portugezen uitbraken in Angola en Mozambique.

Sousa Tavares ziet dit debat met lede ogen aan. “Er bestond na de Anjerrevolutie helemaal geen andere optie dan zo snel mogelijk tot onafhankelijkheid komen. Portugal vocht sinds 1961 – het jaar dat in Angola de opstand tegen de Portugezen begon – een oorlog op drie fronten in Afrika. Meer dan een miljoen Portugese dienstplichtigen gingen in de loop der jaren naar de oorlog. Tienduizend dienstplichtigen kwamen om het leven, honderdduizenden kwamen gewond of ziek terug. Vietnam was er niets bij. Die oorlog heeft onnoemelijk veel schade toegebracht, ook aan Portugal zelf. Het land raakte bankroet, en dat alles voor een droom van een seniele dictator, die zelf nooit verder is gekomen dan Madeira. Toen de Anjerrevolutie was uitgebroken, legden de soldaten in Afrika gelijk de wapens neer en dansten met de lokale bevolking.”

Dertig jaar na de dekolonisatie probeert Portugal de banden met de voormalige koloniën in Afrika aan te trekken binnen de Portugeestelijke Gemeenebest (CPLP), met de hoofdzetel in Lissabon. Sousa Tavares is niet onder de indruk van dit instituut. “De CPLP biedt een thuis aan beroepsvergaders, maar er komt helemaal niets van betekenis uit. Als je de CPLP vandaag zou afschaffen, zou niemand er iets van merken. Wat wél helpt bij het onderhouden van de banden tussen de landen en het conserveren van het Portugees als wereldtaal, is de speciaal op Afrika gerichte zender van de Portugese staatsomroep RTP, RTP Africa. Die televisiezender zorgt ervoor dat mensen in Luanda of Maputo nog steeds massaal de straat op gaan als Benfica een voetbalwedstrijd heeft gewonnen. Bovendien is het in Angola en Mozambique eigenlijk de enige tv-zender die onafhankelijke informatie biedt over wat er in die landen zelf speelt. Je zou kunnen zeggen dat dat het enige positieve resultaat is van al die eeuwen van koloniale overheersing.” •

Miguel Sousa Tavares, *Evenaar*. Ambo/Anthos, Amsterdam, 2004. 431 p., € 24,95. ISBN 90 263 1846 4.

Huilen en lachen tegelijk

PRUDENCE MBEWU

Een mevrouw uit Duitsland voor wie ik op haar kind pas, praat altijd alleen maar over misdaad en armoede in Afrika. Het is echt beledigend, ik begrijp niet waarom ze haar kind bij een Afrikaans persoon op school doet. Een keer zei ik tegen haar dat als ik haar hier uitgenodigd had, ik haar weer terug zou sturen naar dat paradijs waar ze blijkbaar vandaan komt. Toen was het even afgelopen.

Een paar dagen later wilde ze me inhuren voor een babysit, en we spraken af dat ik bij mij thuis op kleine Annika zou passen. Die ochtend stond ik vroeg op om mijn huis netjes op te ruimen en de speeltjes klaar te zetten. Ineens kwam mijn goede vriend Karabo, die inspecteur is op het politiebureau bij ons in de buurt, langs voor een praatje. Hij zou maar vijf minuten blijven. Toen de moeder en kleine Annika kwamen opdagen, zei ik: “Josephine, dit is Karabo, de inspecteur, hij gaat zo weer weg want hij moet naar de bank.”

Natuurlijk werd Josephine’s gezicht zo rood als een tomaat toen ze Karabo zag en ze begon zelfs te huilen! Karabo vroeg Josephine of ze misschien een probleem had thuis, of hij haar ergens mee kon helpen. We wisten natuurlijk best wat haar dwars zat: ze wilde Annika niet ergens achterlaten waar ook een zwarte man was. Maar dat zei ze niet. Ze vroeg of ik niet bij haar thuis wilde oppassen. “Nee”, zei ik, want dat was het plan niet. Ik werd nu zelf een beetje kwaad en zei dat als ze haar kind niet bij mij wou laten, ze me toch voor deze oppasdag zou moeten betalen. Het lag er zo duimendik bovenop dat ze me niet vertrouwde.

Toen ik met de twee weer naar het hek wandelde, de tuin uit, besloot ik het maar te zeggen. “Dit is allemaal omdat jij denkt dat deze zwarte man jouw kind gaat verkrachten.” Natuurlijk ontkende ze dat, maar natuurlijk was het wel waar.

Ik had het best kunnen begrijpen als ze me rechtstreeks zou vragen: “Hé Pru, wanneer gaat die vent nu weg, want ik ben er toch niet gerust op, mijn kleine meisje achterlaten in een huis met een man die ik niet ken.” Ik heb zelf immers ook een dochter en die laat ik ook niet achter bij een vreemde man. Het probleem was dat Josephine niet open was tegenover mij, terwijl ik al bijna een jaar de onderwijzeres en babysitter van haar kind ben. Waarschijnlijk was ze bang dat als ze me de waarheid zou vertellen, ik nog bozer zou worden. Maar als je iemand respecteert, dan moet je ook het lef hebben om met de waarheid voor de dag te komen. Dat ze dat niet deed, maakte me zierend.

Blanken zijn vaak zó bang om hun ware gezicht te laten zien, dat ze altijd blijven lachen tegen je, waarover het gesprek ook gaat. Ik denk maar dat ze zó’n medelijden met ons arme zwarten hebben, dat ze niet eens behoorlijk ruzie met ons durven maken. De hele tijd dat Josephine stond te huilen, was ze ook aan het glimlachen. Raar hoor •

Prudence Mbewu is onderwijzeres in Centurion, Zuid-Afrika

FOTO'S: ELLEN ELMENDORP

Kinshasa is een verlangend lichaam

Kinshasa, de onbekende hoofdstad van de Democratische Republiek Congo. Is het een vervallen stad, zoals het hele land vervallen is? Ja en nee. Haar onstuitbare levenskracht beteugelt de verwoestende politieke, sociale en economische orkaan die haar al jaren teistert. Een essay.

Wie Kinshasa via de Congo-rivier nadert, krijgt een andere stad te zien dan wie via de luchthaven binnenkomt. Op de stroom, omgeven door het geluid van de stilte, word je ondergedompeld in het overweldigende schouwspel van het wateroppervlak, dat in eindeloze schakeringen van zilver en blauw nauwelijks te onderscheiden valt van de waterige lucht erboven. Het is een hemelsbreed doek waarop de zwarte silhouetten van de vissers, rechtopstaand in hun kano's, aarzelende rimpels schilderen als ze hun netten uitgooien.

Als je naar de stad kijkt, zie je nauwelijks meer dan een brede strook moerassig grasland. Daarachter, amper zichtbaar, een skyline van palmbomen die de wijken Masina en Kingabwa omzomen. Terwijl je verder stroomafwaarts drijft, verschijnen de wankelende paalwoningen van vissers en andere mensen die van de rivier leven. En dan, een voor een, schuiven de havens van Kinshasa voorbij.

Eerst verschijnen die havens enkel aan het oor, als dichterbij komende geluidsdecors die geleidelijk de stilte van de rivier openbreken. Stemmen roepen en schreeuwen, machinegeluiden nemen over, flarden muziek waaien over het water, metaal klinkt op metaal en houten roeispanen produceren hun gedempte geluid als ze in het water plonsen.

En dan krijg je de haven in de gaten die nu door de Verenigde Naties gebruikt wordt. Op het onnatuurlijke wit van hun boten staat in grote, zwarte letters de afkorting UN geschilderd. *Les Uns*, zoals ze in Kinshasa genoemd worden, in tegenstelling tot *les autres*, de Kinnois zelf. Daarna volgen de andere havens: Port Baramoto, de Yacht Club, Plage Ngobila. Hier is de oever volgepakt met mensen. Achter hen zorgen de oude warenhuizen voor een gepast decor, met hun vuilcementen façades waarop nauwelijks leesbare namen geschilderd zijn. Namen zoals Nogueira, herinneringen aan de tijden dat de Griekse en Portugese handelaars de winkels van Kinshasa van goederen voorzagen. Het zicht op de oever blijft hier verborgen achter schepen, heel veel schepen, maar het zijn schepen die niet meer varen, kadavers van oude schepen en stoomboten en veerboten van Onatra – Office Nationale des Transports – in vele schakeringen roestbruin. De haven is een kerkhof. Gezonken, aan de ketting gelegd, vastgelopen in het slijk en verward in een tapijt van waterhyacint, deze boten werden lang geleden al ontmanteld en veranderd in kraakpanden en krottenwijken. Tussen deze lijken liggen geduldig de honderden drijvende *baleinières*, grote houten boten met buitenboordmotor, ruikend naar teer, gedroogde vis en de doordringende geur van cassave. Dit zijn de boten die mensen en goederen over en weer voeren tussen de Congostroom en een uitgebreid netwerk van waterwegen in het binnenland. Als de kleverige tentakels van een octopus wikkelen de rivierarmen van het achterland zich om Kinshasa, waardoor de stad en platteland met elkaar verbonden worden in het eindeloze eb en vloed van mensen en goederen.

De havens van Kinshasa tonen meteen het ware gezicht van de stad. De infrastructuur is in voortdurend verval en het hele leven lijkt getekend door een voortdurend afbrokkelen. In de woonkamer

staat het televisietoestel, hét statussymbool, centraal, maar dikwijls staat het daar zonder dat het functioneert, want er is geen stopcontact of het toestel heeft al lang geleden de geest gegeven of de elektriciteit is gewoon op een dag uitgevallen.

Ik moet in Kinshasa vaak aan Mary Douglas denken. In *The Hotel Kwilu: A Model of Models* beschrijft ze een hotel in het centrum van de stad Kikwit, dat uitkijkt over de Kwilu-rivier. Het hotel ziet eruit als een bescheiden versie van een Sheraton- of Marriott-hotel, met palmbomen in bloempotten, een receptie, kamers met grote spiegels, airconditioning en – vreemd genoeg – een bad vol koud water. Pas nadat ze haar kamer vooraf betaald heeft, ontdekt de antropologe dat er geen water uit de kraantjes komt, dat het toilet niet doorgetrokken kan worden, dat de telefoon niet aangesloten is en dat de airconditioning niet werkt. ‘Maar ik was blij met het grote bad vol water en met het emmertje waarmee ik water kon scheppen voor de wasbak of het toilet’, schrijft Douglas.

Haar hotel Kwilu is geen uitzondering. De stedelijke infrastructuur is vaak een schijnvertoning. Heel Kinshasa staat vol afgesloten sanitair, herinneringen aan en echo's van een moderniteit die nog wel in haar uiterlijke verschijning bestaat, maar niet langer de inhoud heeft die er oorspronkelijk mee verbonden was. Fragmenten van die moderniteit hebben intussen een invulling gekregen in andere lagen van het stedelijke bestaan en ritme. De falende infrastructuur en de economie van de schaarste herinneren de Kinosis voortdurend aan de contouren van wat in Kinshasa mogelijk is. Tegelijk ontstaan door die beperkingen vaak nieuwe, verrassende mogelijkheden. Het volstaat te kijken naar de bijzondere esthetiek van de reparaties waarmee de stadsbewoners het verval ontwijken en overstijgen.

Kinshasa is een stad die op meer dan een manier onderhevig is aan erosie. Dat wordt zichtbaar als je vanaf de ringweg, die zich rond Kinshasa's zuidelijke en westelijke delen slingert, de zandweg neemt naar Mont Ngafula. Deze wijk ontstond in de jaren zeventig als een semi-residentiële gemeenschap voor bedrijfsleiders, functionarissen en opkomende politici. De meeste huizen hier zijn ruim en omgeven met veel bomen en groen, maar heel wat woningen zijn niet afgewerkt. De middenklasse, die haar droom hier in steen probeerde te realiseren, werd tijdens de nadagen van het Mobutu-regime plots afgesneden van haar inkomen. De vaak spectaculaire huizen die ze zichzelf gedroomd hadden, bleven steken in de verschillende stadia van onafgewerkte verwaarlozing. Het resultaat is een beeld van de stad als een eeuwigdurende bouwverf – een karakteristiek die Kinshasa deelt met zoveel andere Afrikaanse steden. Vandaag leven mensen in de skeletten van hun bevroren droom van vooruitgang en grandeur, in constructies van beton en cement zonder deuren, ramen of daken. Alleen het grondplan verraadt nog de oorspronkelijke aspiraties. Andere, minder fortuinlijke inwoners van de buurt zien hun afgewerkte huizen van de ene dag op de andere verdwijnen. Tijdens het regenseizoen is erosie – vaak het gevolg van slechte afwatering – een voortdurende dreiging in minstens vierhonderd buurten van de stad. Ze kan volkomen onverwacht door de zanderige bodem van Kinshasa's heuvels snijden, waarna spectaculaire ravijnen achterblijven waarin huizen en wegen verdwijnen. Op die momenten wordt de onafgewerkte stad Kinshasa een kannibalistische stad die letterlijk haar eigen stedelijk weefsel verslindt.

Mensen vinden de stad uit op plaatsen waar ze elkaar ontmoeten – op de hoek van de grote ringweg en de toegang tot Mont Ngafula, bijvoorbeeld. Hier werd gedurende enkele jaren gebouwd aan een nieuw FINA-benzinestation, dat in 2002 eindelijk zijn deuren opende. Een paar maanden

later plaatste de eigenaar een grote straatlamp op het terrein. Aangezien het benzinestation zijn eigen generator gebruikt, en dus niet afhankelijk is van de stad voor zijn elektriciteitstoevoer, bleef de lamp branden. In geen tijd baarde de straatlamp talloze bars, een cybercafé en een telefoonwinkel, terwijl bussen en taxi's de plek begonnen te gebruiken als hun eindstation – waardoor nog meer mensen naar de bars kwamen. De zaken gingen ook steeds beter in het vlakbij gelegen hotel Fwakin, dat er jaren van slappe handel op had zitten. Een straathoek waar na het invallen van de duisternis nauwelijks nog beweging was, werd door een straatlamp omgetoverd tot een bruisende ontmoetingsplek waar tot middernacht allerhande activiteiten plaatsvonden. Zo maken de Kinosis hun stad. De ruimte hoort in Kinshasa aan wie haar gebruikt. De skyline, de metro, de ziekenhuizen en de scholen, de luchthaven, de monumenten en de overheidsgebouwen: de fysieke vorm waarin een stad zichzelf toont en uitvindt, vertelt altijd een heleboel over de relaties tussen mensen en gemeenschappen in die stad. Voor Kinshasa volstaat dat echter niet, want uiteindelijk is het niet de materiële infrastructuur of de gebouwde vorm die haar tot een stad maakt. In Kinshasa bestaat de stad los van haar architectuur. Een bewuste planning van de stedelijke ruimte is er opgegeven of verdwenen. De stad wordt lukraak opgebouwd aan de hand van wat mensen als hun levensruimte creëren. De stedelijke ruimte wordt teruggebracht tot haar meest fundamentele functie: beschutting. Het zijn de woorden en debatten, de relaties en dynamiek van haar bewoners die Kinshasa tot een stad maken.

De gebouwen en de architectuur die het best functioneren in Kinshasa, zijn zo goed als onzichtbaar. Onder de bomen langs de hoofdstraten en de boulevards van de stad vind je de garages, schrijnwerkerijen, toonzalen voor sofa's, bedden en ander meubilair, kappers, cementfabrieken, publieke schrijvers, bloemenwinkels, kerken en nog een hele rits van commerciële activiteiten en diensten. Geen van alle vinden ze plaats in een gebouw. Je hebt in Kinshasa geen gebouw nodig om een garage te beginnen, de idee van een garage volstaat. Het enige materiële element dat nodig is om van een open ruimte een garage te maken, is een versleten autoband waarop de garage-eigenaar het woord *quado* schrijft. *Quado* is blijkbaar de naam van een bekende Belgische garage uit de koloniale tijd. Een touw tussen twee bomen volstaat om er de kranten van de dag aan op te hangen, waardoor meteen een ontmoetingsruimte ontstaat voor de *parlementaires debout*, mannen die onder de bomen bijeenkomen om de kranteninhoud van commentaar te voorzien. Zij trekken hun agora, hun parlement op aan de hand van een retorische architectuur, een gebouw van gesproken woorden. De materiële infrastructuur en technologie is onbetrouwbaar en vaak onbereikbaar. Daarom nemen mensen hun toevlucht tot een infrastructuur die werkt, ook al is ze onzichtbaar voor ons.

Kinshasa is een lijfelijke stad. Waar de stenen en betonnen architectuur ontbreken of verbrokkelen, valt de stad terug op die andere materiële bouwsteen: het menselijke lichaam. Het loutere feit dat er zo veel lichamen samen bewegen, werken, eten, drinken, vrijen, bidden, dansen, lijden en hongeren geeft Kinshasa al haar eigen, vaak koortsachtige, innerlijke temperament en ritme. Deze 'verlangende machine' – in de woorden van stedelijk geograaf David Harvey – schept een zekere orde in de chaos van Kinshasa, of liever: deze lichamen leggen hun eigen, relationele logica op aan de stad. Het lichaam is een van de weinige plekken waardoor de Kinosis de ruwe functionaliteit van het leven als louter overleven kan overstijgen. Het lichaam is de plaats waar persoonlijke en collectieve plaatsbepalingen, ervaringen en verbeeldingen elkaar ontmoeten en in elkaar versmel-

ten. Het is een plaats waar zowel verlangen als walging, angst als droom vorm krijgen. Het lichaam creëert altijd een meerwaarde uit dit alles, een ongreepbare esthetiek die de stad en haar architectuur van verval niet bieden. De Kinois steken veel energie in hun overleven, in het voeden, kleden en helen van hun lichaam, maar ze hebben nog veel meer over om van hun lichaam een baken van schoonheid en perfectie te maken. Overal in de stad trainen jonge mannen hun lichamen op obsesieve wijze, ze oefenen de machinerie van elk lichaamsdeel en bouwen elke spier op door te boksen, worstelen, bodybuilden en andere vormen van fysieke training. De kapsels van jonge mannen worden steeds complexer, met ingewikkelde patronen en motieven waarvan de vormgeving uren werk vraagt. Ook vrouwen zijn steeds bezig hun lichamen te verbeteren, te versieren of te transformeren. Ze gaan aan de slag met pruiken, kleren en – gevaarlijk maar wel heel populair – schoonheidsproducten om hun huid blanker te maken of hormoonpreparaten om dikker te worden. Voor de Kinois is het lichaam het belangrijkste instrument om zichzelf waar te maken. En om zowel de private als de publieke sfeer van de stad te creëren. Het fysieke lichaam, met zijn specifieke ritmes, bepaalt het ritme van het stedelijke, sociale lichaam. Het allesomvattende lichaamswerk dat door de Kinois ondernomen wordt, brengt vaak ook bijzondere vormen van sociaal leven mee. Voor vrouwen is het vlechten van elkaars haar een collectieve onderneming, een gelegenheid om elkaar te ontmoeten, om samen naar de tv-soaps te kijken of om nieuwtjes en roddels uit te wisselen. Ook spaarclubs en kredietorganisaties van vrouwen zijn vaak ontstaan rond initiatieven die met de zorg voor het lichaam te maken hadden – en die met mode, muziek of dans verbonden zijn.

Met het lichaam als bouwsteen krijg je een seksueel getinte stad. Wie op zoek is naar de codes die nodig zijn om de stedelijke kosmologie van Kinshasa te ontcijferen, moet het beeld en de betekenis van het lichaam voor ogen houden. Het lichaam verankert de stedelijke verbeelding waarvan het tegelijk de belangrijkste vindplaats is. Deze stedelijke verbeelding, die zich vaak in sterk masculiene termen uitdrukt, droomt Kinshasa als een gigantisch vrouwelijk lichaam, de benen wijd gespreid, vol verleiding en onvervulde beloften. Als in de collectieve stedelijke verbeelding het geslacht van de stad vrouwelijk is, dan is de – mannelijke – bewoner ervan voortdurend opgewonden en geprikkeld. Als de stad gezien wordt als een vrouw – een verleidster, een hoer en soms zelfs een moeder – dan zal de manier om je in die stad te gedragen, om er een plek te veroveren een buitensporig mannelijke manier zijn. Het komen en gaan, het duwen en trekken van de stad dwingt de bewoner ervan in een permanente erectie, in voortdurende overdrijving, in een eindeloze zoektocht naar zichzelf. Het leidt tot nooit aflatende pogingen om zichzelf te realiseren door het vervullen van dat kloppende verlangen. Het leven in Kinshasa draait voortdurend rond de vervulling van alle beloften die de stad maakt maar nooit waarmaakt •

Dit artikel verscheen eerder in het Vlaamse mondiale magazine MO*. Het is een bewerkt hoofdstuk uit het boek *Kinshasa. Tales of the invisible City* van antropoloog Filip de Boeck en fotograaf Marie-Françoise Plissart. Hun ontleding van Kinshasa vormde de basis van de bekroonde Belgische bijdrage aan de architectuurbiënnale van Venetië in 2004. Uitgegeven door Ludion, Gent-Amsterdam, 2004. 285 p., € 40. ISBN 90 5544 528 2.

De man in de bla

JASPER VAN DER BLIEK

Onder de apartheid was Sowetan

dé krant van de Zuid-Afrikaanse townships. In de jaren daarna verloren veel lezers hun belangstelling voor de politiek, maar de krant niet. Het gevolg: de oplage kelderde. Wanhopig zoekt de krant nieuwe lezers.

Dat de verslaggevers van Sowetan er vijf dagen per week in slagen een krant te produceren, is eigenlijk ongelooflijk. Toen ik in augustus 2004 voor het eerst het oude redactiegebouw in het zuidwesten van Johannesburg betrad, schrok ik van de gebrekkige apparatuur. Op het bureau dat ik als kersverse stagiaire kreeg, stond een stokoude Apple-computer met de hopeloos verouderde internetbladeraar Netscape 3.2. Ik had trouwens nog geluk. Mijn telefoon werkte en ik had tenminste internet; een luxe die sommige collega's niet eens hadden. In de hele redactieruimte stond welgeteld één computer met 'snel' internet. Resultaat was dat deze toch nog trage verbinding immer overbelast was en de computer altijd bezet.

Ik bleek de enige blanke verslaggever op de redactie, maar dat bleef niet lang zo. In de zes maanden die mijn stage duurde, vond er een ware revolutie plaats. Weldra zou ik blanke collega's krijgen. Alles staat bij Sowetan in het teken van verhoging van de oplage. Dat is hoognodig, want tussen 1993 en 2002 was de oplage gedaald van ruim 234.000 – de hoogste oplage ooit – naar 170.000. In een poging terrein terug te winnen, besloot de toenmalige eigenaar in 2002 om vooral te mikken op hoger opgeleide zwarte lezers. Met deze strategie wilde Sowetan de strijd aangaan met *The Star*, een dagblad dat mikt op hetzelfde publiek.

Het accent kwam te liggen op zakennieuws, positieve discriminatie en transformatie in het bedrijfsleven. Er bleef vrij veel ruimte voor politiek; politieke berichtgeving is van oudsher het fundament van de krant. Veel minder aandacht kwam er echter voor bijvoorbeeld misdaad- en rechtbankverslaggeving, schrijnende leefomstandigheden in de townships en armoede.

De ingevoerde strategie bleek geen succes: in twee jaar tijd daalde de oplage verder, naar minder dan 120.000 (ongeveer een miljoen lezers). Mijn stage was nog maar

net begonnen of het roer ging radicaal om. De nieuwe eigenaar, het zwarte concern Johnnic, koos voor een geheel nieuwe aanpak om de krant weer rendabel te maken. Alles zou anders worden. Opeens werd op een woensdag aan het eind van de middag gemeld dat de zittende hoofdredacteur John Dlodlu met onmiddellijke ingang zou vertrekken. Vanaf donderdag werd zijn kantoor bezet door Thabo Leshilo, afkomstig van *Sunday Times*, de grootste zondagskrant van Zuid-Afrika en

“Je kunt wel zeggen dat ik mijn ziel verkoop”

eveneens eigendom van Johnnic. De uitgever oordeelde dat Sowetan strijd voerde met de verkeerde concurrent. De krant moest terug naar de lezers in de townships. De strijd moest worden aangegaan met de echte vijand: *Daily Sun*, de nieuwe krant die de onderkant van de markt zo succesvol had bestormd.

Onverhuld

Daily Sun is de reden voor de crisis bij Sowetan. Als een komeet schoot dit tabloid vanaf zijn lancering in 2002 omhoog. In

korte tijd veroverde *Daily Sun* bijna de helft van de markt in de belangrijke provincie Gauteng (Johannesburg) in handen. Landelijk gezien is het veruit het grootste dagblad met een oplage van ruim 340.000 en 3 miljoen lezers (cijfers februari 2005). Deon du Plessis, een reusachtige Afrikaner, is samen met uitgeverij Naspers eigenaar van *Daily Sun*. De man zegt een hekel te hebben aan interviews, maar wil na enig aandringen toch wel spreken over het succesverhaal van *Daily Sun*. Zijn succesverhaal, vindt hij. Zonder bescheidenheid. “Toen wij begonnen, kondigde Sowetan aan dat het zich ging richten op de buitenwijken”, zegt de uitgever en de facto hoofdredacteur. “Wij kwamen op het voetbalveld, zij renden er van af.” Deze fout werd door *Daily Sun* genadeloos afgestraft. “We fucked them up”, vat Du Plessis, begin jaren negentig zelf werkzaam bij Sowetan, het samen. “Wij gaan voor de man in de blauwe overall, niemand anders. Ik heb een standbeeld van hem besteld, zodat iedereen hier op de redactie de reden kan zien waarom ze een baan hebben.” Deze ‘man in de overall’ belichaamt volgens de makers van *Daily Sun* een revolutie in Zuid-Afrika. “Deze groep had nooit een eigen stem”, oordeelt Du Plessis. “Tot nu. En we geven ze precies wat ze willen.” Wat ‘ze’ willen is in de optiek van Du Plessis misdaad, seks, townshipnieuws, sport en showbizz. Of het geschrevene waar is of niet, is ondergeschikt. Vrouw verkracht door slang, dat soort dingen. *Daily Sun* bedient zich van onverhuld populisme en voedt gretig gevoelens van onder meer xenofobie en homofobie. Politiek speelt geen rol. Alles in korte eenvoudige berichten waarin de lezer centraal staat. De slagzin van de krant verwoordt die filosofie: *Our lives, our paper*. Daarnaast heeft de krant rubrieken als *Mr Fixit*. Daarin komt een team van de krant gratis lekkende kranen en andere huishoudelijke problemen oplossen. Verder

uwwe overall

probeert Daily Sun voortdurend zijn lezers bij de krant te betrekken door middel van rubrieken als *Your Say*. Ook de lage prijs (Daily Sun: 1,30 rand; Sowetan: 2,50 rand) draagt bij aan het fenomenale succes.

Mensen, mensen, mensen

Onder leiding van Leshilo smeedde Sowetan een tegenoffensief. Vrijdag 7 november was het zover: de nieuwe Sowetan, met als slagzin *The soul truth*, rolde van de persen om de harten van de lezers in de townships terugwinnen. Wie de vernieuwde krant doorbladert, ziet het meteen. Het is een tabloid geworden met opvallend veel elementen á la Daily Sun, en met een *page 3 girl*. Maar, zo zei hoofdredacteur Thabo Leshilo vele keren: “zonder dat het ranzig wordt”.

De nieuwe Sowetan wordt door Johnnic-consultant Lloyd Coutts omschreven als de populairste van de kwaliteitskranten en de kwalitatief beste van de tabloids. “We vroegen in een grote enquête aan de lezers met welke persoon ze de krant identificeerden en het antwoord was Pik Botha! Ze vonden de krant saai, ouderwets,

belerend. De krant was stil blijven staan, we hadden onze identiteit verloren. Toen was duidelijk dat er iets moest gebeuren. Dit kon niet.” De nieuwe strategie in een notendop: sexy, sensationeel, betrouwbaar, amusant en lezersgericht. “Maar vooral en bovenal”, zegt Coutts, “gaat het om mensen, mensen, mensen. We schrijven over het leven van gewone mensen in de townships. Dat is waar het bij Sowetan voortaan om gaat.”

Het is trouwens opvallend, misschien zelfs ironisch, dat het team consultants dat de Sowetan-nieuwe-stijl heeft bedacht, met uitzondering van Thabo Leshilo, bestond uit blanken. Dat terwijl 99 procent van de lezers zwart is. Hetzelfde geldt voor Daily Sun: zwarte lezers en geesteskind van een blanke, een Afrikaner van de oude stempel zelfs.

Steven Pienaar

Op de redactie viel niet te ontsnappen aan het nieuwe concept. Overall kwamen motiverende bordjes met slogans als ‘Sowetan – sexy’, ‘Sowetan – people based’, ‘Sowetan – write to entertain’ te hangen. Daar

bleef het niet bij. Johnnic nam een batterij nieuwe eindredacteuren aan die de nieuwe koppen en de sexy intro's moesten gaan maken. Deze groep blanken was bijna geheel afkomstig van *Thisday*, die kort daarvoor ter ziele was gegaan. Een enorme overgang, want *Thisday* werd gezien als een kwaliteitskrant, met diepgang en veel internationale berichtgeving. Voor een dergelijke krant bleek in het Zuid-Afrika van nu geen plaats.

Van kwaliteit naar tabloid. “Je kunt wel zeggen dat ik mijn ziel verkoop”, zei Joel Avni, een van de nieuwe eindredacteuren eens tegen me. “Maar ik ben al blij dat ik een baan heb.” Een nieuwe chef nieuwsdienst, Ido Lekota, kwam. Het was zijn taak om verhalen óf draconisch in te korten tot een zogenoemd ‘kortje’ óf om te bouwen tot sensationele voorpagina-artikelen.

Opmerkelijk was dat de redactie pas een week voor de doorstart op de hoogte werd gebracht. Wij, de verslaggevers en eindredacteuren, hadden een week tijd om aan het idee te wennen voordat het nieuwe tabloid realiteit werd. Opeens draaide het allemaal om mensen, ging de nieuwsagenda de prullenbak in en werden we geacht om allemaal per week minstens met één *page one* te komen. Wat eerst nieuws was, was het nu niet meer. Alle verhalen moesten met een flinke scheut sensatiesaus worden overgoten. De presentatie van mijn nieuwsbericht over de Zuid-Afrikaanse Ajax-voetballer Steven Pienaar spreekt boekdelen. Pienaar werd ▶

Dochters verlossen familie van schuldenlast

In het noordelijke grensdistrict Maronga in Malawi huwen families jonge vrouwen uit om van hun schulden af te komen. De gewoonte, die kupimbira wordt genoemd, staat het een arme familie toe om een dochter aan te bieden aan een rijke man in ruil voor een lening of vee. Hilary Mboobe maakte een radioreportage over het fenomeen en won er de John Manyarara Prijs mee.

De prijswinnende reportage vertelt het verhaal van Bonnet Kitamura, die na de dood van zijn vader diens schulden overnam. “Door de droogte had hij overal vee geleend. Na de begrafenis stonden de schuldeisers voor mijn deur. Ik had niets om ze mee terug te betalen en werd gevangen gezet.” Om vrij te komen, verhandelde Kitamura zijn tienjarige dochter Beatrice. “Met mijn vriend Syola kwam ik overeen dat hij haar kon trouwen”, aldus Kitamura.

De bruidegom Elias Syola, 62 jaar oud, verhuisde in 1957 van Tanzania naar Malawi en werd een van de rijkste mannen van zijn dorp. Hij betaalde het aantal stuks vee dat nodig was om de schulden af te lossen. Hij zegt dat hij met het huwelijk de gemeenschap een dienst bewees. Syola: “De vader klaagde over zijn problemen. Een oude traditie schrijft voor dat we in zo’n situatie te hulp schieten door een dochter te huwen.” Onder de bevolkingsgroep Nyakyusa is het gebruikelijk om de hoogte van de bruidsschat uit te drukken in stuks vee. Het bezit van vee is een uiting van welzijn.

Na drie jaar kreeg Beatrice haar eerste baby. Beatrice: “Als ik het huwelijk had geweigerd, had me dat het leven gekost. Ik heb voor het leven gekozen.” Bovendien denkt ze dat zij de enige is die haar vader van zijn schulden kon verlossen en zo zijn vrijheid kon teruggeven. “Ze zouden hem in de gevangenis gehouden hebben. Zijn schuld was domweg te groot en hij besloot om mij op te offeren. Ik wilde in die tijd juist naar school en verder leren. Maar dat heb ik mijn nieuwe echtgenoot niet durven vertellen. Hij hield me gevangen. Zo voel ik het nog steeds, maar ik kan er niets aan veranderen”, aldus Beatrice in de reportage van Hilary Mboobe, verslaggever bij Inter-World Radio in Malawi. De John Manyarara Prijs wordt jaarlijks door het Media Institute for Southern Africa, met financiële steun van NiZA, uitgereikt aan een onderzoeksjournalist in zuidelijk Afrika. [BL]

eind januari aangehouden nadat zijn vriendin aangifte had gedaan van huiselijk geweld. Ik schreef er een kort, voorzichtig gesteld stukje over. De volgende dag had de krant op de voorpagina een grote foto van Pienaar met daarnaast de tekst Pienaar bashes lover. En een verwijzing naar pagina 3, waar het berichtje stond. Ontzettend opgeblazen. Pijnlijk, omdat al snel bleek dat de aantijging onterecht was.

“Sowetan zal het niet redden. Ze zijn te vriendelijk”

Niemandslaan

Veel journalisten waren erg ongelukkig met de nieuwe koers, maar puur economisch gezien was de herstart een succesje. Aan het eind van mijn stage, maart 2005, was de oplage iets gegroeid en de adverteerders waren tevreden. In een bui van onrealistisch optimisme zei hoofdredacteur Leshilo dat ‘we’ het als redactie in ons hebben om een groei van 10.000 exemplaren per maand te realiseren.

Anton Harber, oprichter van de wekelijkse kwaliteitskrant *Mail & Guardian* en nu faculteits-hoofd journalistiek op de Wits Universiteit in Johannesburg, voorspelde in zijn column in een zakenkrant dat de nieuwe Sowetan het moeilijk zal krijgen. “Ze mikken op het midden van de markt, een niemandslaan. Daar word je van boven en van onder constant aangevallen. Iedere keer als je probeert te voorkomen dat lezers naar Daily Sun gaan, duw je andere lezers naar The Star. En vice versa. Sowetan heeft nog steeds te weinig identiteit, omdat het een te divers publiek probeert te behagen.” Harber denkt niet dat Sowetan het zal redden. “Ze zijn te vriendelijk. Ik denk niet dat ze tegen het populisme van Daily Sun opkunnen. Ze zullen aarzelen om foto’s van verminkte baby’s op de voorpagina te zetten. Daily Sun heeft daar geen moeite mee en daarom zullen zij het winnen.” ●

Journalist Jasper van der Blik liep stage bij Sowetan als onderdeel van het media-programma van NiZA. Jonge journalisten doen via dat programma ervaring op bij media in zuidelijk Afrika.

INEKE VAN KESSEL

Van Mossi tot Zwarte Hollander

Tussen 1831 en 1872 wierf Nederland ruim drieduizend West-Afrikanen voor het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). De rekruten waren meestal slaven, die hun vrijheid moesten kopen met een voorschot op hun soldij. Of kwamen ze toch ook uit zuidelijk Afrika?

Zuid-Afrika! Mevrouw G.B. Mes in Schiedam herhaalt het met grote stelligheid: haar Afrikaanse overgrootvader Trappen kwam uit Zuid-Afrika. "Hij was een neger die in Pretoria werd geronseld door sergeanten van het KNIL, ergens tussen 1825 en 1850. Hij kreeg handgeld om zich vrij te kopen van de Britse plantage-eigenaar, want hij was een slaaf. Oorspronkelijk kwam hij uit Mozambique. Maar hij is verscheept uit Pretoria, dat heette toen Port Elizabeth. Toen heeft Van Heutsz hen Nederlandse namen gegeven, zoals Worst en Trappen."

In ons telefoongesprek suggereer ik dat haar overgrootvader waarschijnlijk afkomstig was uit West-Afrika, het gebied van het tegenwoordige Ghana. Ze ontkent het heftig. Als bewijs van de Zuid-Afrikaanse afkomst zingt mevrouw Mes over de telefoon een liedje uit de Boerenoorlog: "Die driekleur van ons vaderland waait over die Transvaal." In Djokjakarta had ze het ook op school gezongen. "Ja, dat vonden we prachtig, want die Boeren waren Hollanders, hè. Ik dweepte met de vrijheidsoorlog van de Boeren." Van haar grootmoeder Anna Trappen had mevrouw Mes gehoord dat de stamvader een Mosie was, en later had iemand haar uitgelegd dat Mosies uit Mozambique kwamen.

Dankzij de KNIL-stamboeken werd het raadsel opgelost. Overgrootvader Trappen was rond 1815 geboren in 'Mosie': hij was afkomstig uit het gebied van de Mossi in het huidige Burkina Faso. Op 18 november 1838 trad hij voor onbepaalde tijd in dienst bij het Oost-Indisch Leger: 'was lijfeigene, heeft uit eigen middelen zijn vrijheid gekocht, waarvoor een voorschot is verstrekt van f 95,50.' Op 26 maart 1839 vertrok hij uit het West-Afrikaanse Elmina, een Nederlandse handelspost, naar Batavia met het fregat Elizabeth. 'Afrikaansch fuselier' Trappen nam deel aan verscheidene expedities op Sumatra en zwaaide in 1860 af in Semarang met een pensioen van f 144,-. Zijn dochter Anna had haar kleindochter enkele brokjes van dat verhaal verteld, maar de mondelinge overlevering over de etnische identiteit, de slavenkomaaf en 'Elizabeth' was buiten de historische context een eigen leven gaan leiden. Mevrouw Mes was toch wel blij met de kopieën uit het archief: "Nu geloof mijn kleinzoon tenminste dat ik geen onzin praat."

Andere afstammelingen van de Afrikaanse KNIL-soldaten waren ervan overtuigd dat de stamvader afkomstig was uit Ethiopië. "Opa Joseph Nelk had zo'n lange nek, daaraan kon je zien dat hij uit Ethiopië kwam."

Een tentoonstelling over de Afrikaanse KNIL-soldaten is tot 3 september te zien in het Tropenmuseum in Amsterdam, en daarna in Museum Bronbeek, Arnhem, en het Indisch Huis, Den Haag.

In juni verschijnt: Ineke van Kessel, *Zwarte Hollanders: Afrikaanse soldaten in Nederlands Indië*. kit Publishers, Amsterdam. 320 p., € 22,50. ISBN 90 6832 498 5.

Willy Klink in Semarang zat geografisch dichter bij de waarheid: hij meende dat opa Piet Klink een Ashanti-krijger was geweest. Vader Klink voedde zijn vijf kinderen op als 'zelfbewuste negers', die trots moesten zijn op hun afkomst.

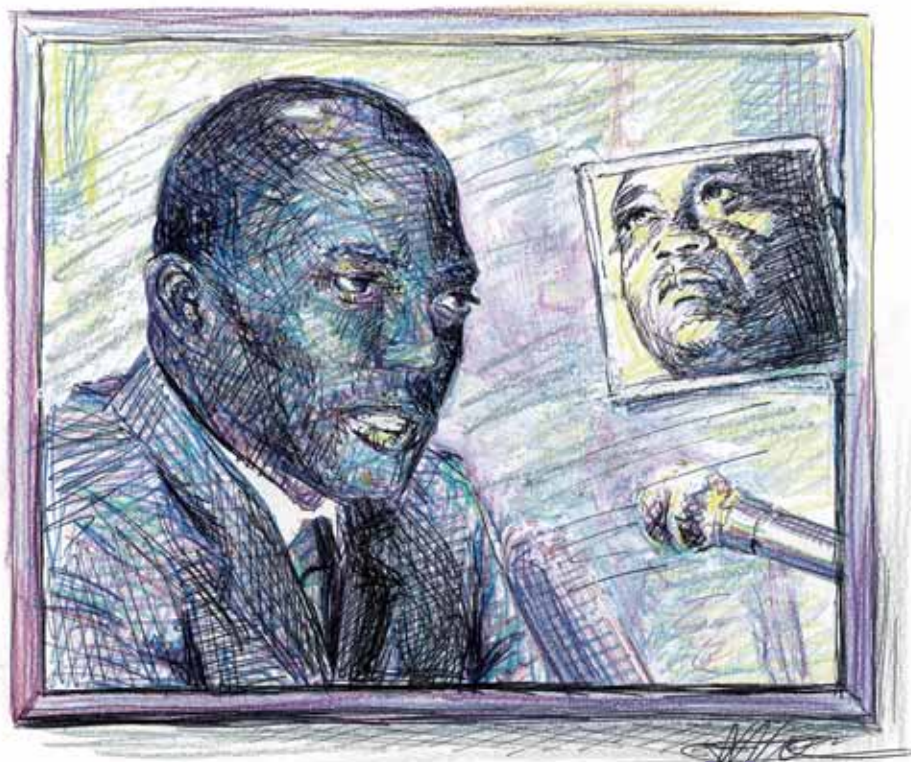
De meeste Indo-Afrikaanse afstammelingen hielden zich in Nederlands-Indië niet bezig met hun Afrikaanse herkomst. De onderlinge sociale contacten werden wel intensief onderhouden. Indo-Afrikanen trouwden vaak onderling, maar Indonesische, Indische of Hollandse partners waren ook gebruikelijk. In de koloniale samenleving hadden de Afrikanen en volgende generaties Indo-Afrikanen de status van Europeaan: ze stonden bekend als Belanda Hitam, Zwarte Hollanders. Na de onafhankelijkheid van Indonesië kwamen de meesten naar Nederland. Pas na de 'repatriëring' gingen de Indo-Afrikaanse nakomelingen zich verdiepen in de eigen geschiedenis. De herontdekking van Afrika is nu in volle gang: enkele tientallen Nederlandse Indo-Afrikanen hebben al een reis naar hun roots in Ghana gemaakt •

Sylvia en Joyce Cordus, ingeburgerde Zwarte Hollanders, na hun komst in Nederland in 1954.

FOTO: COLLECTIE D. CORDUS

Joseph Kabila, de vredespresident van Congo

De zoon contra zijn vader

IEROEN CORDUWENER

Wie zou Joseph Kabila zijn zonder zijn vader?

Een onbetekenende Tanzaniaanse burger. Dankzij zijn vader werd hij president van Congo en presidentskandidaat bij de komende verkiezingen. En dankzij zijn vaders wanbeleid kan hij zich laten gelden als vredesstichter.

Woedend was hij, de president van de Democratische Republiek Congo. Voor de tweede keer binnen een half jaar had de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, Karel De Gucht, een diplomatiek schandaal gecreëerd rond Joseph Kabila. In oktober vorig jaar krenkte de boerse Vlaming Kabila tot in diens ziel door te verklaren dat hij “geen enkele leider heeft ontmoet in Afrika die bekwaam is zijn land te leiden” – een uitspraak die alleen op de Congolese president van toepassing is, omdat De Gucht tot dan toe geen andere had bezocht. En enkele maanden later, in februari van dit jaar, tijdens een reis die bedoeld was om de plooiën glad te strijken, werd een geheim dossier van De Gucht’s medewerkers per ongeluk openbaar. Daarin wordt Kabila afgeschilderd als een bastaardzoon, wiens moeder een Rwandese Tutsi zou zijn – een vloek in het hedendaagse Congo. En zijn vader is, volgens de diplomatieke papieren, niet de vroegere president Laurent Desiré Kabila, maar diens naaste medewerker Kanambe, die vervolgens op gezag van de eerste zou zijn vermoord.

De woede van de Congolese president gold niet alleen de onjuistheid van dit verhaal, en ook niet dat het uit de koker kwam van de voormalige kolonisator. Dat maakte het weliswaar éxtra gevoelig, maar de toorn

trof dat het publiekelijk op straat lag. In Kinshasa wordt immers al zolang en zoveel getwijfeld over de afkomst en de nationaliteit van hun president. Dus werd de Belgische minister van Buitenlandse Zaken die februaridag uiterst koeltjes ontvangen in de Congolese hoofdstad.

Deze geschiedenis geeft haarfijn aan wat de positie van de vierde president van Congo is. In de eerste plaats is Joseph

nog altijd de zoon van zijn vader; in de tweede plaats heeft hij ook na vier jaar presidentschap internationaal én nationaal nog steeds onvoldoende gezag weten te veroveren. En ten derde is hij pijnlijk afhankelijk van het Westen – ondanks alles werd De Gucht immers gewoon ontvangen.

Wie is Joseph zonder zijn vader? Hij zou waarschijnlijk nog rondhangen in de Tanzaniaanse havenmetropool Dar es Salaam, waar hij het grootste deel van zijn jeugd en de jaren daarna doorbracht. Vermoedelijk werd Joseph op 4 juni 1971 geboren, tweelingbroer van zus Jenny en de oudste van de tien kinderen die vader Laurent Desiré bij verschillende vrouwen verwekte. Volgens sommige bronnen is Joseph’s moeder inderdaad een Tutsi, zij het van Congolese afkomst. Anderen houden het op een Luba, dezelfde etnische achtergrond als zijn vader, een stam die in de huidige provincie Shaba (toen Katanga) leeft.

Veel heeft Joseph niet van Congo gezien in zijn jeugd en de jaren daarna. Hij groeide op in Tanzania, terwijl zijn vader in de onherbergzame heuvels op de grens van Congo en Tanzania een hopeloze guerrillastrijd voerde tegen Mobutu om de zelfstandigheid van Katanga. Na het mislukken van de opstand trok Kabila sr. zich terug langs het Meer van Tanganyika en hield zich in leven met goudsmokkel en andere illegale handel. Het duurde meer dan dertig jaar eer Kabila de kans kreeg voor revanche. Een als onbeduidend begonnen opstandje in 1996 van Banyamulenge (aan Tutsi's verwante Congolezen in Oost-Congo) werd door buurland Rwanda aangegrepen voor een eigen politiek doel: de afrekening met de daders van de genocide die twee jaar eerder heeft plaatsgevonden en die zich in dezelfde regio schuilhouden. Al snel groeide de opstand uit tot een heuse rebellie tegen dictator Mobutu. Rwanda en bondgenoot Uganda wezen de Congolees Kabila aan als leider van de beweging. Binnen zes maanden stond deze aan de poorten van Kinshasa, verjoeg Mobutu en nam de macht over. In dit verzetsleger, grotendeels bemand door Rwandezes, voerde de dan 25-jarige Joseph Kabila het bevel over een belangrijk bataljon. Die won onder meer de slag om de strategische provinciestad Kisangani.

Berekenend spel

Kabila sr., op 17 mei 1997 ingehuldigd als president van de Democratische Republiek Congo, ontpopte zich al snel als een evenbeeld van Mobutu, belust op macht en geld en daarvoor belangen tegen elkaar uitspelend. Hij verjoeg zijn vroegere Rwandese protégées en omringde zich met een klik uit Katanga. Er ontstond een nieuwe burgeroorlog, nog geen twee jaar nadat hij aan de vorige een eind had gemaakt. Een bonte alliantie steunt Kabila sr.: Zimbabwe, Angola, Namibië tegen een verzetscoalitie van Rwanda, Uganda en lokale rebellen. De inzet zijn de enorme mijnen met goud, koper, coltan, diamant en andere rijkdommen van het land. Op 16 januari 2001 werd hij vermoord, vermoedelijk door zijn Angolese bondgenoten, die vreesden net als de Rwandezes aan de kant te worden gezet. Nog geen twee dagen later werd zoon Joseph Kabila naar voren geschoven als de nieuwe president.

De 31-jarige schuwe en onbekende generaal-majoor is dan een vreemde in Kinshasa. Letterlijk, vanwege zijn on-Congolese jeugd en opvoeding – lange tijd verstaat en praat hij geen Frans en het Congolese Lingala. Hij werd daarom geminacht en bovendien gewantrouwd om zijn vader, en vanwege zijn leeftijd en gebrek aan ervaring incapabel geacht om de immense problemen van het land op te lossen. Dat hij toch overeind bleef in die roerige dagen is te danken aan sluw en berekenend spel van een klein handje getrouwen, onder wie Leonard She Okitundu, de minister van Buitenlandse Zaken en Jean Claude Masange, directeur van de Centrale Bank. Zij balanceerden tussen de machtsblokken door, gevormd door Angola aan de ene kant en Rwanda daar recht tegenover, met aan de derde zijde van de driehoek de Katangese maffia.

Joseph Kabila jr. werd door zijn coaches onmiddellijk op pad gestuurd: naar Washington, naar Parijs, naar Brussel, om internationaal aanzien te krijgen en krediet van het Westen voor zijn positie, die door zijn vader zo bezoedeld was. De internationale tournee was vooral te danken aan de lobby van de Belgische minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel. Tot op de dag van vandaag – Michel is nu Europees commissaris ontwikkelingssamenwerking – onderhoudt Kabila jr. een bijna afhankelijke stiefzoonrelatie met Michel. Als dank aan zijn Belgische 'peetoom' wilde hij zelfs een standbeeld van Leopold II terugplaatsen. Dat werd hem door zijn Congolese entourage niet in dank afgenomen: het beeld van de koloniale dictator heeft begin dit jaar nog geen twee uur in Kinshasa geschitterd, voordat het weer werd afgevoerd.

Terug van zijn eerste buitenlandse reis wisselde Kabila vrijwel de complete entourage in de politieke en militaire top van zijn vader in voor eigen getrouwen. Daarvan is een relatief groot aantal afkomstig uit de erfenis van Mobutu. Kabila is in meerdere opzichten een tegenpool van zijn vader. Hij doet niet aan veelwijverij, drinkt noch rookt en – veel belangrijker – hecht aan vrede en eenheid.

In Congo spelen etnische relaties een uiterst belangrijke en gevoelige rol. Joseph Kabila heeft niet zo'n achterban. Maar wat aanvankelijk een probleem lijkt, keert zich gaandeweg ten goede. Omdat hij geen politieke clan heeft, hoeft hij niemand te vriend te houden, en wordt hij voor meerdere etnische partijen aanvaardbaar en uiteindelijk geaccepteerd – of op z'n minst gedoogd.

Kabila hervatte het vredesoverleg dat door zijn vader op dood spoor was gezet. De Afrikaanse onderhandelaar en oud-president van Botswana Ketume Mesire keerde terug als onderhandelingsleider, de VN begonnen met de opbouw van hun contingenten blauwhelmen en er kwam een inter-Congolese vredesdialoog op gang. In eigen huis maakte de jeugdige president publiekelijk een einde aan de carrière van corrupte ministers, en herwon zo populariteit onder de bevolking – vooral de jeugd in Kinshasa adoreert de (bijna-)generatiegenoot. Gaandeweg ontmoette Kabila bewondering en respect.

Prestatie van formaat

Twee jaar nadat hij zijn vader was opgevolgd, werd met de belangrijkste rebellenbewegingen een vredesakkoord gesloten, een prestatie van formaat gezien de verschillende belangen die elkaar in de weg zitten. Voor

Voor de jeugd in Kinshasa adoreert de jonge president

dit jaar zijn verkiezingen voorzien. Dat is de zonnige zijde van Kabila's inspanningen. De keerzijde speelt zich vooral af in Oost-Congo, dat na 1998 feitelijk in handen is gevallen van Rwanda en rebellenroeperingen die zowel elkaar, de Congolese regering als de Rwandese indringers bestrijden – in wisselende samenstelling. De strijd in Oost-Congo heeft de afgelopen

zeven jaar aan naar schatting drie miljoen mensen het leven gekost. Kabila keerde zich verschillende keren wanhopig, dan weer manhaftig tegen de Rwandese indringers. Niet dat hij zelf onschuldig is. In zijn pogingen de Rwandezes te verjagen sloot Kabila jr. monsterverbonden met de beruchte Interahamwe, de aanstichters van de Rwandese genocide, die zich in de jungle van Oost-Congo schuilhouden.

Onder internationale druk koos de militaire strateeg medio 2004 voor een andere tactiek. Eerst reisde hij openlijk door de provincie Noord-Kivu en bracht een historisch bezoek aan Kisangani. Daarmee liet hij zien dat de Congolese president zijn gezag ook hier kan laten gelden. Vervolgens startte hij in het geheim onderhandelingen met de Rwandese rebellen, met als doel totale ontwapening. Een gewaagde en baanbrekende operatie, waarvoor hij de hulp inriep van de religieuze congregatie Sint Egidius in Rome. Die had eerder succes geboekt met vredesonderhandelingen in Mozambique.

En ze boekte ook hier resultaat. In maart van dit jaar kondigden de Rwandese rebellen de overgave aan en de wens terug te keren naar huis. Daarmee is de laatste angel uit het Oost-Congolese conflict gehaald. Met steun van de blauwhelmen van de VN, door Kabila van harte gesteund, wordt gewerkt aan een lange en voorzichtige weg naar herstel.

Kabila zal zich kandidaat stellen voor de komende verkiezingen. Niet omdat hij aan de macht hecht, zo zegt hijzelf. "Ik kan heel goed leven zonder president te zijn." Het ambt is hem in 2001 opgelegd en sindsdien vult hij dat met grote precisie en passie in. "Zodat er eindelijk weer vrede komt in mijn land." Die laatste twee woorden zijn bewust gekozen. Voor de Congolezen zijn ze als balsem voor de gekwetste ziel •

De Swakopmund Observer

over media en het vrije woord

Waarde Lezer,

“In een echte democratie ondersteunt de regering haar critici financieel.” Deze opmerking van een Nederlandse bezoeker, enige jaren geleden gemaakt tijdens een seminar, sloeg in als een bom. Het onbegrip stond op alle gezichten te lezen. Nederland kan hier een potje breken. Dat de gedachten er wel eens op hol slaan, is ons bekend. Drugs, prostitutie, gedwongen euthanasie tot in de 26ste week, klompen – je kunt het zo gek niet bedenken. Maar je critici financieren! “In de jaren tachtig eiste de anti-apartheidsbeweging dat de Nederlandse regering de druk op het blanke minderheidsbewind veel verder zou opvoeren. En ze kregen subsidie van de overheid”, meldde onze bezoeker. “Net zoals het Palestina Komitee en de supporters van jullie eigen Swapo, die zelfs de gewapende strijd steunden, dwars tegen het Nederlandse beleid in.” Toen het ongelof was overwonnen, brak het besef door dat wij hier opnieuw iets van Nederland konden leren. Onlangs was onze vriend terug. Trots meladen wij hem dat de regering financiële steun overwoog aan een mensenrechtenorganisatie, de homobeweging en de Kolonial Restorations Verein. “Maar dat is volkomen achterhaald”, riep onze vriend. “Mijn werkgever voerde actie tegen de uitzetting van asielzoekers, maar is lelijk door de minister op de vingers getikt.” Dat is het mooie van de democratie in Nederland: deze is voortdurend in ontwikkeling.

Heinrich Otjiwarongo,
swakop@hotmail.com

Zuid-Afrika

Hof staat parodie merknamen toe

De groep Laugh it Off mag doorgaan met het maken van parodieën op advertenties. Het Zuid-Afrikaanse Grondwettelijk Hof vindt de vrijheid van meningsuiting belangrijker dan het copyright van bedrijven. Het Hof herriep hiermee eerdere uitspraken van lagere rechters, meldde **Mail & Guardian-online** eind mei.

De zaak kent een geschiedenis van ruim anderhalf jaar. Toen joeg Laugh it Off de directie van South African Breweries op de kast met een persiflage op de reclamecampagne voor Black Label, een van de merken van de brouwerij. De kreet *Africa's lusty, lively exploitation since 1652 – Black Labour, White Guilt – no regards given worldwide* op de T-shirts van Laugh it Off parodieerde de originele advertentieslogan van het bedrijf: *America's lusty, lively beer – Carling Black Label – enjoyed by men around the world*. De bierproducent diende onmiddellijk een aanklacht in. Volgens een woordvoerder zou de parodie ‘de raciale tegenstellingen aanwakkeren.’ Ook bestond er bij het bedrijf de angst dat de parodie de voorbode zou vormen van allerlei andere artikelen met kwetsende teksten. De directie zag in de actie ‘de doodsteek voor het merk’.

Het Kaapse Hof stelde het bedrijf in het gelijk, een vonnis dat werd bekrachtigd door het Appelhof. De T-shirts werden uit de handel genomen. Laugh it Off ging vervolgens in beroep bij het Grondwettelijk Hof.

In een unanieme uitspraak, aldus **Mail & Guardian-online**, koos het hof de kant van Justin Nurse, de oprichter van

Het Freedom of Expression Institute (FXI) ondersteunde Laugh it Off als *amicus curiae*, ‘vriend van het hof.’ Volgens FXI worden merknamen al zodanig beschermd, dat de vrijheid van meningsuiting juist gediend zou zijn bij een versoepeling van de wetgeving. Omdat het bierbedrijf reageerde als door een adder gebeten, groeide de grap van een handjevol studenten van de Rhodes Universiteit in Grahamstown uit tot een testcase. De initiatiefnemers hadden niet kunnen dromen van alle aandacht die hun grap kreeg.

Laugh it Off heeft inmiddels een nieuw Jaarboek uitgebracht. Daarin is onder meer autoverhuurder Avis onderwerp van spot.

BRON: LAUGH IT OFF

Nujoma-film in geldnood

De verfilming van Sam Nujoma's levensverhaal werd half mei stopgezet nadat medewerkers voor de vierde achtereenvolgende week geen salaris hadden gekregen, aldus het Namibische dagblad **The Namibian**. Volgens regisseur Abius Akwaake ontstond er gebrek aan liquide middelen omdat tekeningsbevoegde overheidsambtenaren op vakantie waren. De Namibische overheid heeft zich garant gesteld voor de naar schatting vijf miljoen euro die de film gaat kosten. Voor belangrijke rollen zijn de Amerikaanse acteurs Danny Glover en Carl Lumbly aangetrokken.

Poster van de Zimbabwaanse politieke kunstenaar Chaz Maviyane-Davies. Deze was de afgelopen weken te zien in een expositie in de Veemarktstraat in Breda.

Op zoek naar lezers

The Herald, de spreekbuis van Zanu-PF, de regeringspartij van Zimbabwe, overweegt de krant ook in de omliggende landen in de verkoop te brengen. Zo wil de krant tegenwicht bieden aan *The Zimbabwean*, ook al is deze krant, zo bericht **The Herald**, geen succes. Eind mei beweerde de krant een e-mailcorrespondentie van Wilf Mbanga, de hoofdredacteur van de concurrent, te hebben onderschept. Daarin klaagt deze steen en been over het gebrek aan belangstelling voor de krant van de kant van de honderdduizenden Zimbabweanen die in Engeland wonen. Vorig jaar leed een poging van de ministers van Informatie van Zimbabwe en Namibië om een zondagskrant voor zuidelijk Afrika op de markt te brengen schipbreuk.

Angolese radio schorst commentator

Isaac Nene, presentator van het populaire 'Analysis with Isaac Nene' op de nationale radiozender van Angola, werd eind maart geschorst. In zijn radioshow stelde Nene gevoelige politieke en sociale kwesties aan de orde. Eerder die maand had Nene in een interview voor het onafhankelijke Radio Ecclesia harde kritiek geuit op de regering. Hij zei dat de regering en de regeringspartij MPLA genoeg geld hebben om de wederopbouw van het land te financieren, en dat de regering dus niet om geld hoeft te bedelen bij buitenlandse donoren. Een opvatting die vele Angolezen delen. Volgens het **Media Institute for Southern Africa** (MISA) was dat interview de druppel die de emmer deed overlopen.

Lang leve de gedrukte media

Met deze cover van **She**, een gerenommeerde Rhodessische beeldcomix uit de jaren zeventig, vestigden de organisatoren aandacht op de achtste Bibliophilia Aricana Conferentie, die in mei in Kaapstad werd gehouden. Deelnemers aan de conferentie spraken onder meer over de ontwikkeling, de betaalbaarheid en bereikbaarheid van boeken, over orale tradities, bibliotheken en alfabetisme.

Revolutionaire voornamen

Voornamen vertellen vaak iets over de geschiedenis van je land, meldt de Namibische daklozenkrant **The Big Issue**. In het artikel komt onder meer Breschneff Katjimo, producer bij de publieke omroep, aan het woord. Het was zijn grootvader die de naam van de toenmalige Sovjet-leider oppikte in het nieuws over de Russische inval in Afghanistan in 1980. "Hij vond dat Breznjev goed klonk."

en tachtig was het trendy om kinderen revolutionaire voornamen te geven. Zo lopen er onder de bevolkingsgroep Oshiwambo veel Nadiotope's rond, oftewel 'laat ons schieten'. Onder de bevolkingsgroep Damara werden nogal wat jonggeborenen Swapo genoemd – een vorm van verzet tegen de Zuid-Afrikaanse bezetting.

De hand die Mandela schudde

"Mandela heb ik een keer ontmoet. Ik schudde zijn hand. Daarna heb ik besloten om een serie kunstwerken op de markt te brengen getiteld: 'De hand die Mandela schudde.' Ik was me ervan bewust dat een kwart van de wereldbe-

volking die hand ooit geschud heeft. Dus ik rende naar mijn advocaat en legde het idee vast, zodat ik de enige was die zou profiteren van deze serie afdrukken met die titel. "Geen probleem", zei mijn advocaat, "Vertrouw

me." In zijn ogen glom iets dat op buitenlandse valuta leek.

Drie weken later ontdekte ik dat hij samen met zijn derde vrouw zo'n vijftien duizend titels had vastgelegd. Die varieerde van 'De hand die Tutu schud-

de' tot 'De hand die Charlize Theron vasthield.'

Columnist Mike van Graan in **Mail & Guardian**, 27 mei 2005

Verlangen

Foto: Tyen (make-up: Kim) voor Dior, model: Kristina Semenovskaia.

Wat gebeurt er wanneer twee culturen elkaar ontmoeten? Dan verandert de mode. Europese modeontwerpers laten zich inspireren door Afrikaanse kleding en stijl. Opeens zie je bijvoorbeeld de versieringen van Masai-krijgers terug in westerse haute couture. Maar er vindt een vervorming plaats. De mode creëert een fantasiebeeld van de ander; een weerspiegeling van eigen verlangens naar verleiding, erotiek en schoonheid.

Deze pagina's geven een indruk van hoe de twee culturen zich elkaars beeldtaal toe-eigenen. De beelden komen uit de modetentoonstelling *Beyond Desire. Verlangen, attitude en styling in Afrikaanse en Westerse culturen*. Volgens de makers is het verlangen 'een thema dat in het denken over culturele uitwisseling of globalisering zelden of nooit aan bod komt.' ►

naar Afrika

De expositie *Beyond Desire* is tot 14 augustus te bezichtigen in het ModeMuseum, Nationalestraat 28 in Antwerpen. Naast mode van grote namen als Yves Saint Laurent en Christian Dior vindt u er modefotografie, Afrikaanse studiofotografie, haarkapsels, advertentiecampaagnes, platenhoezen en documentaires. Voor meer informatie: tel. + 32 (0)3 4702770 of www.momu.be

Bij Uitgeverij Ludion (Gent/Amsterdam) verscheen een schitterende catalogus met beeld en teksten. 136 p., € 30,00. ISBN 90 55445584.

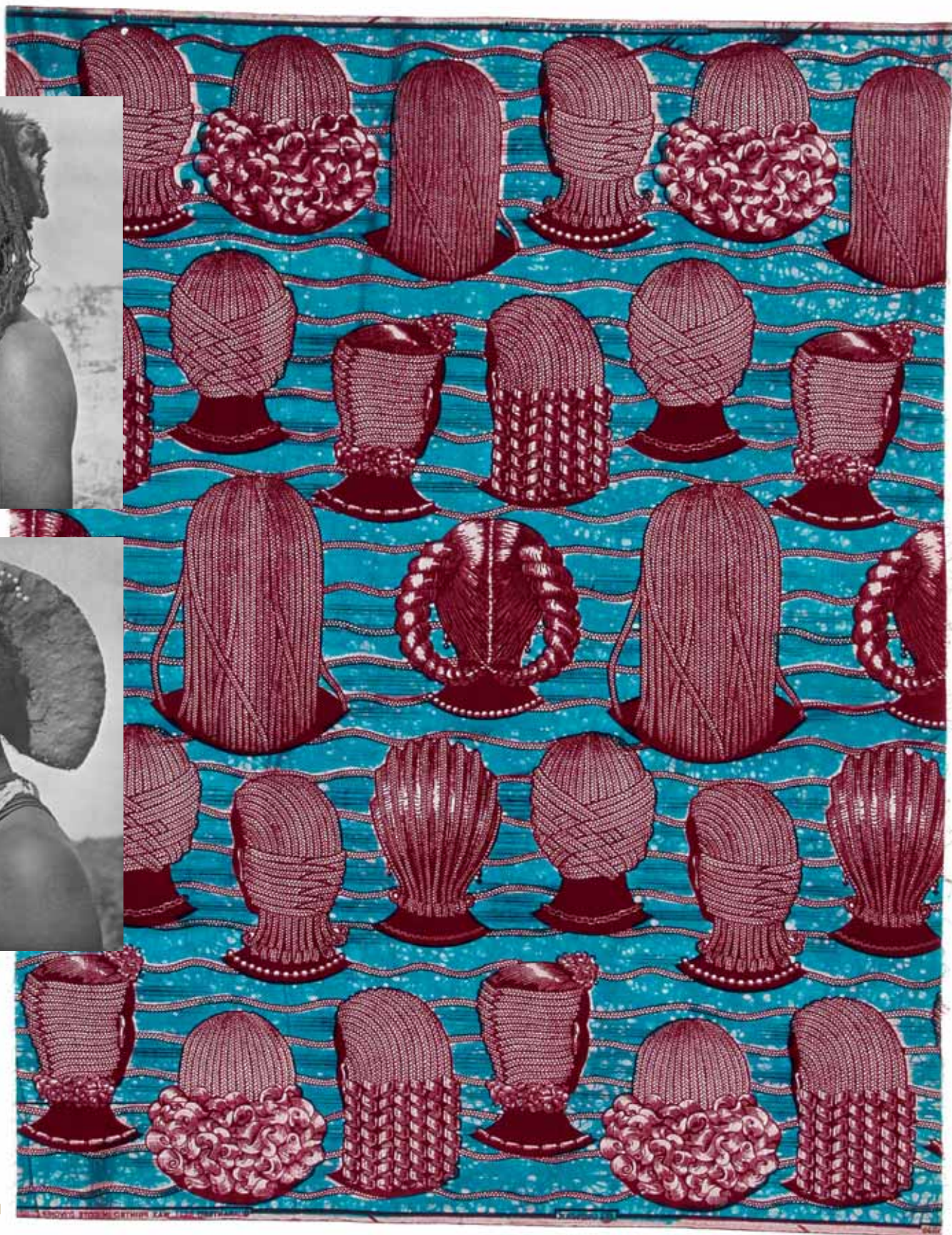
Foto: Peter Lindbergh
Courtesy of Michele Filomeno

Foto links: Nick Knight
Designer: Yohji Yamamoto, 1988

Foto's uit 'Album de Penteados do Sudoeste de Angola', Lisboa 1960.
©Bibliotheek MoMu

Hollandse wax
© Museum Vlisco Helmond

Alle foto's met uitzondering van de foto van Nick Knight, zijn geplaatst met toestemming van uitgeverij Ludion, Amsterdam en het Modemuseum Antwerpen.

Vrouw in Hollandse wax.
©Museum Vlisco Helmond

Centrale Markt van Kuito, Angola.
– , foto: Lori Waselchuk/South Photographs –

De Markt inhoud:

Literatuur:

Volksdichter Mzwakhe Mbuli p. 45

Achmat Dangor, Yvonne Vera p. 47

Muziek:

Jazzfestival Kaapstad p. 48

Niederlander folk p. 48

De muziek van Rich Ascroft p. 49

Cinema:

Zuid-Afrikaanse films p. 50

Aanbevolen:

Waar naartoe? p. 51
Lezersaanbieding p. 51

Instrumentale kruisbestuiving

Mooie muziek, erbarmelijke instrumenten – de korte karakteristiek van een band uit Kaapstad die onlangs in Nederland optrad. Geïntregerd door deze tegenstrijdigheid kwam Kees Hoogeveen, muzikaal leider van de Amsterdamse Bucket Big Band, op een idee: “Nederland heeft honderden bigbands, fanfares en harmonieën. Oude instrumenten verdwijnen in een kast of naast de vuilnisbak.” Dat is zonde; Hoogeveen vond een bestemming voor deze instrumenten: de Moses Molelekwa Foundation in Tembisa, een township bij Johannesburg. Dat gebeurde in samenspraak met de Cultural Help Desk (Cuhede) uit Johannesburg, een organisatie ter ondersteuning van kunstenaars. Hoogeveen: “Moses was een zeer getalenteerde jazzpianist die enkele jaren geleden zelfmoord pleegde. Zijn vader eert zijn nagedachtenis met een stichting die jongeren van de straat houdt door hen de muziek te laten maken. Dat deed hij al geruime tijd zonder instrumenten!”

Tijdens de jaarlijkse Parade in Tilburg gaf Hoogeveen in mei de aftrap van zijn instrumentale kruisbestuiving. De eerste instrumenten werden overhandigd aan een groep kinderen uit Tembisa die in Nederland waren vanwege Mundial Productions. Binnenkort gaat Hoogeveen naar Zuid-Afrika om een film over de groep te maken. Een dvd gaat naar fanfares, harmonieën en conservatoria in Nederland. Compleet met oproep om mee te werken. (Meer informatie: www.instruments4kids.org en k.hoogeveen@cello.nl)

Volksdichter Mzwakhe Mbuli schreeuwt keihard

“Mijn poëzie is een Godsgeschenk.” Mzwakhe Mbuli roept het keihard tegen zijn publiek. En dat publiek joelt en smult. “Mijn poëzie is profetisch.” De Dichter van het Volk schreeuwt zijn frustraties over het nieuwe Zuid-Afrika van zich af.

De Zuid-Afrikaanse dichter Mzwakhe Mbuli is eerder een fenomeen dan een groot dichter. Waar hij komt, verstormt elk gesprek; zodra hij het podium op komt, begint de zaal te joelen. Zo was het ook in Durban tijdens het festival Poetry Africa en in Kaapstad tijdens het festival Passaatwinde. Alle dichters op de festivals kregen de nodige reacties uit het publiek; voortdurend was er wel iemand in de zaal die iets lovends of verontwaardigds liet horen bij een gedicht over de vroegere politiek en het teleurstellende heden. Maar bij Mbuli, ook wel de Volksdichter (*People's Poet*) genoemd, is het anders: het geroep en gejoel is harder en heeft soms ook wat grimmigs. Wat is hier aan de hand? Een weinig vriendelijk ogende kale man staat op het podium en roept heel hard in de microfoon:

*My poetry has layers of meaning
My poetry is authentic
My poetry is God-given
My poetry is innovative
My poetry is irresistible
My poetry is non-fictional
My poetry is prophetic
My poetry resonates... resonates.*

(Mijn poëzie heeft meerdere betekenislagen
Mijn poëzie is authentiek
Mijn poëzie is een Godsgeschenk
Mijn poëzie is vernieuwend
Mijn poëzie is onweerstaanbaar
Mijn poëzie is niet fictief
Mijn poëzie is profetisch
Mijn poëzie resoneert... resoneert.)

Na deze zelfverheffing volgen vooral veel aanklachten in dichtvorm tegen corruptie, verkrachting en de andere kwalen van het huidige Zuid-Afrika. Dichteres Antjie Krog, organisator van het Kaapse festival, had hem uitgenodigd als icoon van de hedendaagse voordrachtscultuur. Helemaal begrijpen doet ze hem echter niet: “Hij zegt allemaal dingen die ik nooit zou durven zeggen over mijn poëzie, al dreig je me de strot door te snijden.”

Mzwakhe Mbuli is een van de beroemdste verzetsdichters uit de apartheidstijd. De Volksdichter trad vanaf de jaren tachtig regelmatig op bij protestmarsen en vakbondsbijeenkomsten. Negen keer werd hij gevangengenomen, meerdere malen werd hij gemarteld. Zijn albums waren verboden; de regering vreesde de opruiende invloed van zijn eerste plaat, *Change is Pain* (1986). Vanaf 1994 begon ook voor hem de nieuwe tijd. Hij speelde over de hele wereld, werkte samen met grote muzikanten als Youssou N'dour en Peter Gabriel en trad op bij de inauguratie van president Mandela. Ook commercieel is hij succesvol: van zijn cd's werden tienduizenden exemplaren verkocht. Dat betekende echter nog niet dat voor Mbuli een glanzende carrière was aangebroken: in de jaren negentig zat hij nogmaals achter de tralies, deze keer omdat hij was opgepakt na een gewapende overval. Die laatste misstap heeft zijn zelfverzekerdheid niet doen afnemen – niet in de laatste plaats omdat hij elke betrokkenheid blijft ontkennen. Zijn bluf doet op het eerste gezicht denken aan de opschepperij van Amerikaanse rappers; het feit dat hij in de gevangenis heeft gezeten – zowel tijdens de apartheid als daarna – kan hem veel punten opleveren voor *street credibility*. Maar de parallel gaat slechts voor een deel op. Mbuli scheidt niet op over zijn misdaden, maar over zijn weerbarstigheid: “Tijdens martelingen bleef ik lachen, dan komen ze niet verder”, vertelde hij zijn publiek in Durban. En waar Amerikaanse rappers vaak trots zijn op juwelen en auto's, beroemt hij zich op zijn *mind* en zijn *poetry*.

Zijn muziek is bovendien stevig geworteld in de Afrikaanse traditie. Geen logge beats maar akoestische percussie-instrumenten; geen zwoele R&B-zangeressen maar Zulu-kooortjes; geen draaitafels maar vlinderachtige Afrikaanse gitaren bepalen het geluidsbeeld. Mbuli rapt

niet zozeer, maar reciteert met zijn donkere gecontroleerde stem. Het is een opmerkelijk contrast: die vrolijke, lichte muziek en die sombere en realistische teksten. Dat is typisch Afrika, meent collega-muzikant Johnny Clegg, die een essay schreef over Mbuli: “In Afrika heb je vrolijke muziek met sombere teksten, want het leven is een dans en een cyclus. Dat is de esthetiek van Afrika: je moet in beweging blijven.”

Middenin het heden

Niet alleen wat de muziek betreft gaat de vergelijking met rap al snel mank. Veel jongere Zuid-Afrikaanse rappers laten zich door Amerika inspireren, maar Mbuli bekijkt dat met gemengde gevoelens. Hij moet weinig hebben van de jongeren, die hij gemakzucht verwijt. Ze hebben

de strijd niet meegemaakt en kunnen zich daarom bij voorbaat al niet met hem meten. "Ik wil niet met de *freeborn*, de vrijgeborenen concurreren."

Mbuli staat in een veel oudere traditie – die van de mondelinge overlevering, waarin poëzie de functie heeft van nieuwsoverdracht, commentaar, alsook van het mythologiseren van gebeurtenissen en grote personen. Mbuli is een eigentijdse *imbongi*, een dichter die de lof (en de kritiek) zingt van machthebbers, helden en ook van zichzelf. Zijn poëzie wil aanzetten tot actie, wil overtuigen. Ze is niet bedoeld voor de eeuwigheid, maar staat middenin het heden. De recente geschiedenis van Zuid-Afrika kan aan de hand van zijn teksten op de voet worden gevolgd; daarin doet zijn werk sterk denken aan de romans van Nadine Gordimer. Een tekst uit de hoogtijdagen van de strijd, waarin hij het onoverwinnelijke volk vergelijkt met krokodillen in de rivier, sluit helemaal aan bij de traditie van de lofzangers, die vaak beelden en verhalen uit de natuur gebruiken om de werkelijkheid te beschrijven, een kruising tussen fabel en mythologie:

*The people are like crocodiles in the river;
and no one can fight crocodiles inside the river;
South Africa why therefore buy time?
When crocodiles are against you;
Why give chase to lizards?*

(De mensen zijn als krokodillen in de rivier;
En niemand kan de krokodil in de rivier verslaan;
Dus Zuid-Afrika, waarop zou je nog wachten?
Als de krokodil je tegenstander is;
Waarom dan jagen op de hagedis?)

Dit is een tekst uit 1998, toen hij vastzat voor de roofoverval:

*My underpants pulled down
My private parts exposed
Is this a 'new South Africa?'
Is this a 'Rainbow Nation?'
My intelligence is beyond humiliation
My resilience is beyond malicious allegation
My spirit cannot be broken...*

(Met mijn onderbroek naar beneden
Mijn edele delen ontbloot
Is dit een 'Nieuw Zuid-Afrika?'
Is dit het 'Land van de Regenboog?'
Mijn intelligentie kan niet vernederd worden
Mijn veerkracht kan niet door kwade geruchten
beschadigd worden
Mijn geest is ongebroken...)

De lof is verplaatst naar de dichter zelf. De vernederingen die hij moet ondergaan, zijn voor hem een teken van de droeve stand van zaken in zijn land. De regenboognatie met de broek op de knieën. Hij blijft sterk, maar het gemeenschapsidee bestaat alleen nog in negatieve zin – de teleurstelling spat er vanaf. Na zijn vrijlating is van een ideaal over Zuid-Afrika eigenlijk niets meer over:

*From childhood to adulthood
Non could arrest my mind
From the cradle to the grave
None could imprison my mind*

*From obscurity to excellence
None could manipulate my mind
From season to season
Non could infiltrate my brainpower*

*From prison to release
Non could scan my mental capacity*

*Prison bars and doors
Prison gates and keys
Prison security and walls
Prison itself could not imprison my mind*

*My mind is impenetrable
My mind is indomitable
My mind is invincible
Yes my mind is extra-ordinary powerful*

(Van mijn jeugd tot volwassenheid
Kan niemand mijn geest tegenhouden)

Van de wieg tot het graf
Kan niemand mijn geest gevangennemen

Van obscuriteit tot succes
Kan niemand mijn geest manipuleren
Van seizoen tot seizoen
Kan niemand de kracht van mijn brein infiltreren

Van gevangenis tot vrijlating
Kan niemand mijn geestkracht inschatten

Tralies en deuren
Gevangenispoorten en sleutels
Cipiers en muren
De gevangenis zelf kon mijn geest niet gevangen nemen

Mijn geest is ondoordringbaar
Mijn geest is ontembaar
Mijn geest is onoverwinnelijk
Ja, mijn geest is buitengewoon krachtig)

Superman

Het heeft iets tragisch, die neiging om zichzelf als strijder te blijven positioneren, ook na ruim tien jaar democratie. Mbuli heeft die strijd nodig voor zijn zelfmythologie als superman – de gevangenschap heeft hem extra gehard en geeft zijn verhaal nog meer lading. Hierin schuilt volgens Antjie Krog ook voor een deel het grote belang van zijn optreden. "Eerst dacht ik dat hij zo populair is omdat dat geweld inmiddels accepteren als iets gewoons. Maar ik realiseer me dat ik daarmee dezelfde fout maakte als in mijn boek *Een andere tongval*: ik weet wat *ubuntu* (medemenselijkheid) betekent, verstandelijk gezien, maar dat betekent nog niet dat ik in praktijk weet te brengen wanneer je dat zou moeten doen. Mbuli werd schuldig bevonden, maar hij heeft zijn straf uitgezeten. Wanneer hij de gevangenis uitkomt, is hij niet alleen arrogant, maar vooral bezig zichzelf opnieuw uit te vinden. Als je hem afwijst, creëer je een monster. Je jaagt een belangrijke stem in de marginaliteit."

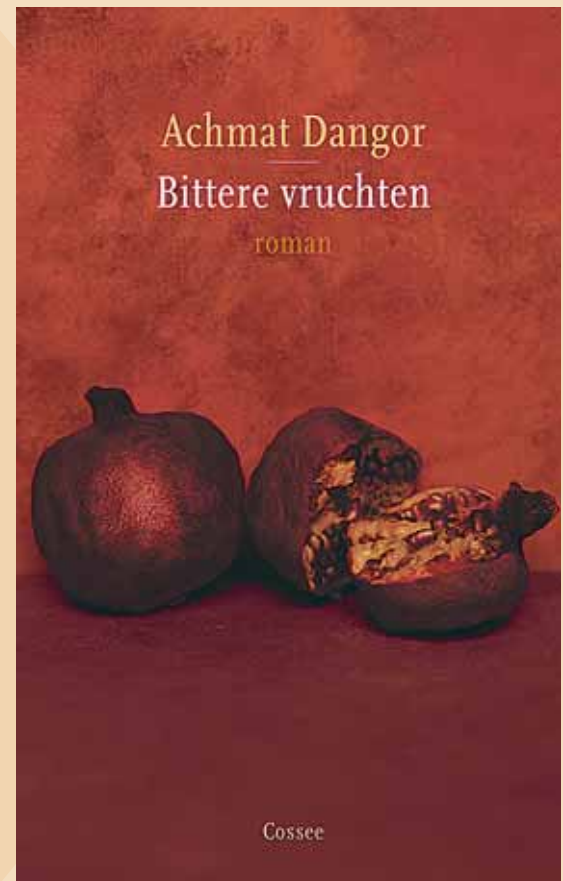
Wanneer Mbuli voorleest in Durban en Kaapstad gaat het ook over tien jaar democratie, evengoed 'een decade van vrijheid' als 'een decade van misdaad en corruptie'. Krog: "Ik vroeg me af waarom hij ondanks zijn arrogantie zo geliefd is. Toen ik zijn voordracht hoorde en de reactie van het publiek zag, begreep ik opeens dat hij op deze manier de trots verwoordt van de bewoners van de townships: een bevolkingsgroep die vaak nauwelijks trots kent." Meer dan om de dichterlijke kwaliteit van zijn teksten, gaat het om de impact die ze hebben op zijn publiek.

Toef Jaeger

Achmat Dangor, *Bittere vruchten*

Cossee, Amsterdam. 2005. 317 p., € 19,90. ISBN 90 5936 070 2.

De roman opent in een Johannesburgse shopping mall. Bij de kassa herkent Silas, een voormalige ANC-activist en nu lid van de Madiba-team, de verkrachter van zijn vrouw Lydia. Deze ex-politieman maakte achttien jaar geleden op een gruwelijke manier misbruik van zijn macht. De bittere vrucht van dat geweld, Mikey, staat samen met zijn ouders centraal in het boek. Mikey hoort tot de nieuwe generatie en toch is hij besmet door het gif van het verleden. Dangor verbeeldt op een spannende, intelligente en integere wijze hoe het apartheidsverleden ingrijpt op de levens van individuen. Vooral de uitbeelding van Lydia is een krachttoer. Hij schuwt geen moeilijke thema's, zoals incestueuze verlangens, nostalgie naar de tijd van de *struggle* en de rol van moslim-extremisten in Mikey's wraak. In Zuid-Afrika was de roman terecht een groot succes. Het is één van de boeken, inclusief Coetzee's *In ongenade*, die genadeloos de balans opmaken van zowel het oude Zuid-Afrika als het nieuwe land na 1994. De roman werd genomineerd voor de Booker Prize 2004 en won de People's Booker Prize van hetzelfde jaar – een boek dus dat door jury én lezers hoog wordt gewaardeerd. *Bittere vruchten* is een aangrijpend boek over herinnering, over pijn en hoop. [Ena Jansen]

Yvonne Vera (1964-2005)

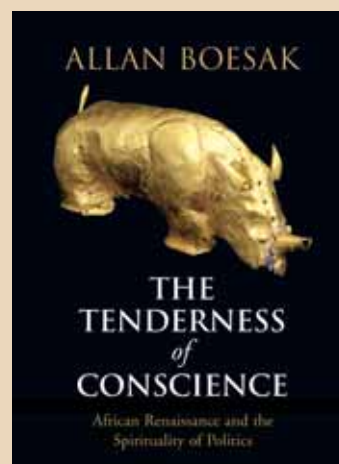
Op 7 april overleed de Zimbabwaanse schrijfster Yvonne Vera (40) aan een hersenvliesontsteking. Ze stierf in Toronto, waar ze al een jaar woonde nadat ze vanwege bedreigingen haar geboorteland was ontvlucht. Haar romans wonnen vele internationale prijzen en ze werd getipt als een toekomstige winnares van de Nobelprijs voor Literatuur. Kort voor haar overlijden verscheen de Nederlandse vertaling van haar roman *The Stone Virgin*. De roman handelt over het trauma van de massamoord in Matabeleland begin jaren tachtig, aan de hand van de lotgevallen van een vrouw en haar verkrachter. Uit de recensie in *Zuidelijk Afrika*, voorjaar 2003: "Haar proza is volstrekt uniek: intens, sensueel, muzikaal, associatief. Soms lijken de klank van de woorden en het ritme van de zinnen belangrijker dan de inhoud." [US]

Yvonne Vera, *De stenen maagden*. De Geus/Novib, Breda, 2005. 191 p., € 19,90. ISBN 90-445-0531-9

Allan Boesak, *Tenderness of Conscience. African Renaissance and the Spirituality of Politics*

African Sun Media, Stellenbosch, 2005. 242 p., 170 rand. ISBN 1 919980 66 0.

Met zijn nieuwste boek levert Boesak een theologische bijdrage aan het debat rond de Afrikaanse Renaissance. Boesak signaleert dat de zwarte kerken na de machtsovergang in 1994 angstvallig stil zijn gebleven. Hij roept de kerken op om krachtig deel te nemen aan het debat: "De armen verdienen het,

de God van de armen eist het." In januari ontving Boesak van president Mbeki een pardon voor zijn veroordeling in 1999 voor fraude en diefstal van donorgelden. Veel mensen verwachten dat hij weer zal gaan doorbreken. [Wim Goris]

Otto de Kat, *De inscheper*. G.A. van Oorschot, Amsterdam, 2004. 159 p., € 15,00. ISBN 90 282 4031 4.

Januari 1935. Honger naar het ongebaande drijft Rob, de macho met het kleine hart, om aan boord

van de *Cape Town* het uitgestippelde Hollands leven te verlaten. In een staccato-achtige, mannelijke stijl, met zeer scherpe waarnemingen, worden Robs belevenissen in de goudmijnen van Johannesburg, een kamp in Bandoeng, aan de spoorlijn langs de Kwai, een scheepswerf bij Nagasaki, Durban, Lourenço Marques en uiteindelijk weer Kaapstad beschreven. Een fijnzinnige roman over vriendschap en liefde, over de vrouwen die Rob telkens aanhangt en weer verlaat, over kijken en eenzaamheid. [EJ]

Ook Ramon Valle, Cubaan uit Amsterdam, trad op.

Jazzfestival Kaapstad: viering van verandering

Vijf jaar lang stond het internationale jazzfestival in Kaapstad onder beheer van de Nederlandse concertorganisator Mojo. Dit jaar was het voor het eerst zelfstandig. Het werd een viering van de democratie.

Het North Sea Jazz Festival Cape Town is niet meer. Vanaf het begin, zes jaar geleden, was het de bedoeling dat initiatiefnemer Mojo de infrastructuur en de ondersteuning zou leveren om het festival op eigen benen te laten staan. Op 26 en 27 maart 2005 was het zo ver. Het festival was onder de nieuwe naam Cape Town International Jazz Festival een zelfstandig, volledig Kaaps evenement.

Even leek het erop dat Mojo het festival de nek om zou draaien. Het muziekfestijn was nog maar net voorbij – en had voor het eerst een bescheiden winst geboekt – of Mojo stapte naar de rechter om het faillissement aan te vragen van de Zuid-Afrikaanse organisator espAfrika. De aanleiding was een schuld van 500.000 euro, ontstaan tijdens de eerste vijf jaren van het festival. Eerlijk is eerlijk, schulden moeten worden afbetaald. Een half miljoen euro is een hoop geld. De timing van Mojo leek echter zorgvuldig gekozen om het feestje te verstoren en espAfrika in te wijven dat er met de Nederlanders niet te sollen was.

De boodschap is overgekomen. De dreiging

leidde tot grote krantenkoppen, espAfrika belegde persconferenties en het einde van het festival leek nabij. Na een eerste uitstel van betaling volgde op dinsdag 26 april de ontknoping: EspAfrika kondigde toen aan dat ze een schikking met Mojo had getroffen en de schuld volledig zal afbetalen. “Wij gaan gewoon door, *business as usual*”, aldus de voorlichters van espAfrika. Veel Capetonians haalden opgelucht adem.

Kaapstad heeft dit festival nodig, en niet alleen vanwege de inkomsten (bijna negen miljoen euro), de werkgelegenheid (2500 banen) en de promotie van de stad. De democratie in Kaapstad is nog maar één jaar oud. Terwijl in de overige provincies in 1994 de apartheidsregering aftrad, stemden de inwoners van de Westkaap voor een voortzetting van het apartheidsbestuur, vermomd als Nieuwe Nationale Partij. Pas tien jaar later zorgde datzelfde kiezerscorps bij de verkiezingen voor een ANC-meerderheid. En terwijl de rest van het land tien jaar vrijheid vierde, vierden de bewoners van Kaapstad het begin van de vrijheid. In Kaapstad is de verande-

ring pijnlijk langzaam gekomen. Het festival vormt een barometer voor die verandering. Daarom is het zo belangrijk dat het dit jaar voor het eerst Cape Town International Jazz Festival heette; een festival met onze mensen, geproduceerd door onszelf, een eerbetoon aan het groeiende Kaapse zelfbewustzijn.

Nieuwe richtingen

Over geen enkel evenement in Zuid-Afrika wordt zoveel gepraat als over dit en er kwamen dit jaar zo'n vijftienduizend bezoekers op af. Slechts weinigen kwamen uit Kaapstad zelf; ongeveer zestig procent van het publiek kwam uit Johannesburg en ongeveer zestien procent uit het buitenland. Met toegangsprijzen van omgerekend zo'n 53 euro blijft festivalbezoek voor de inwoners van Kaapstad een voorlopig een onbereikbare droom.

Dit betekent niet dat het festival de Capetonians niet aanspreekt;

het toont alleen maar hoe Kaapstad er economisch voor staat. Onze mensen kunnen zich een dergelijk festival gewoon nog niet veroorloven. Na slechts één jaar democratie staat de stad nog maar aan het begin van de economische bevrijding. De mate waarin de groei van de stedelijke economie doorzet kunnen we de komende jaren afmeten aan een groeiend aantal festivalbezoekers uit Kaapstad zelf.

Het festival adverteert zichzelf als 'het grootste muziek-evenement voor Afrikanen'. Dat klopt nog niet. Het grootste is waarschijnlijk Fespam, het tweejaarlijkse pan-Afrikaanse muziekfestival van Congo-Brazzaville. De eerste editie van Fespam vond plaats in 1997, toen daar een einde

Niederlander folk

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw traden er in Zuid-Afrika een handjevol blanke protestzangers naar voren die het apartheidsregime en haar gekkigheden op de korrel namen. Ieder op zijn eigen manier: rock'n roll met stevige teksten (Johannes Kerkerrel bijvoorbeeld), of wat mildere arrangementen

afgewisseld met een forse uithaal naar een samenleving waarvan weinig deugde. Roger Lucey past in die groep, zangeres/liedjes-schrijfster/gitarist Edi Niederlander ook. Van haar verschenen twee lp's. Ze trad op in bars, folkclubs en op politieke manifestaties – voor zover mogelijk, want een aantal van haar num-

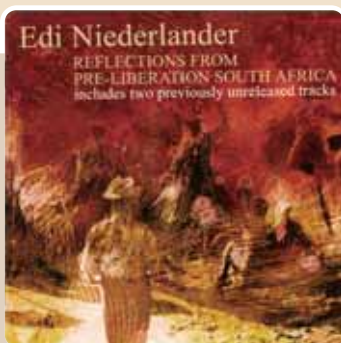
Simphiwe Dana, de ster van het festival

kwam aan de burgeroorlog. In elke volgende editie wordt gevierd dat het land conflictenvrij is. Het festival betekent enorm veel voor het volk. Het Kaapse jazzfestival had van meet af aan een vergelijkbare status nodig. Een festival moet een bestaansreden hebben; dit jaar had het dat voor het eerst.

Het was een muzikaal feest; helaas was de programmering te veel in de nostalgische hoek gezocht. Deze tijd vraagt om nieuwe prikkels en het inslaan van nieuwe richtingen. Kaapstad drijft echter op nostalgie; zie de bands uit Kaapstad die dit jaar optraden. Het valt dus niet enkel het festival te verwijten.

Nu de financiële soap is afgelopen, kan het festival zich weer gaan richten op zijn streven de *soundtrack* bij onze vernieuwing te worden. En daarnaast natuurlijk 'het grootste evenement voor Afrikanen'. Daarvoor zal het zich sterker moeten richten op het eigen werelddeel en andere ontwikkelingslanden. Ook zal men het risico moeten nemen om sterren te maken, in plaats van ze alleen maar te presenteren.

Iain Harris

mers werd getroffen door de Zuid-Afrikaanse censuur en mocht niet in het openbaar gespeeld worden. Nu is er dan een verzamel-cd van haar verschenen, *Reflections*

from *Pre-Liberation South Africa* (Mountain Records), met tien van haar oudere liedjes, twee nieuwe en twee fraaie instrumentale stukken. Muzikaal ademt haar stijl de sfeer van de tijd: de jaren zestig waren nog niet vergeten en Afrika was letterlijk om de hoek. Dat levert composities op die in verschillende folktradities passen: *blues meets maskande* op verzorgde en verantwoorde wijze. Haar gitaarspel is prachtig, haar stem aangenaam. Twee stukken

springen eruit: *Ancient Dust of Africa*, waarin ze haar eigen beleving van het continent neerzet, en *Bitter Fruit*, haar reflectie op de Soweto-opstand in 1976. De revolutie zal er niet door veroorzaakt zijn, maar wie wil weten hoe een groep jonge blanke Zuid-Afrikanen toen over hun gecontroleerde leven in die gemanneerde maatschappij dacht, heeft aan Edi Niderlander een goede chroniqueur.

Bram Posthumus

De muziek van...

Rich Ascroft, zanger bij Hot Black Stuff

FOTO: MARLEEN NOORDERGRAAF

U bent onlangs in Zimbabwe geweest. Wat deed u daar?

We waren door de Nederlandse ambassade uitgenodigd om te komen spelen op HIFA, het Harare International Festival of the Arts. Mijn familie komt oorspronkelijk uit Zimbabwe, al heb ik er nooit gewoond.

Waarom wilde de ambassade u zo graag?

Hot Black Stuff is zelf gemengd, we hebben mensen uit Suriname, Indonesië, de Antillen. Het imago van Nederland in Zimbabwe is van blonde, blanke mensen. De ambassade wilde laten zien; dit is óók Nederland. Multicultureel.

Zimbabwe had net een spannende tijd achter de rug met verkiezingen. Daarom speelde HIFA ook zo'n belangrijke rol: als oppepper. De Zimbabwanen waren echt een beetje down. De meiden uit onze groep hadden zich vooraf bezorgd gemaakt, maar we hebben echt een fantastische tijd gehad in Zimbabwe.

Nog toeristen gezien?

Nee. Wel andere internationale artiesten, zoals 340 ml, een geweldig Mozambikaans kwartet uit Jo'burg. Hun muziek is een mengsel van latin en reggae. Een ontdekking vond ik gitarist Antonio Forcione, die optrad met een Russische accordeonist, een Britse cellist en een Italiaanse percussionist.

Wat hebben jullie zoal gespeeld?

We hebben twee disco-R&B-funk-optredens gegeven en een jazzshow. Ze waren alledrie uitverkocht. Ik was blij om te zien dat het publiek zeer gemengd was – dat krijg je niet zo snel in Zimbabwe. *door die erfenis van de apartheidpolitiek.*

Jullie muziek is niet erg politiek.

Nee, haha, daar hebben we Femi Kuti voor, die trad ook op.

Wat hebt u zelf met Afrikaanse muziek?

Ik heb in veel landen gewoond, van Amerika tot Nederland. Bij mijn jeugd in Kenia hoort het liedje Malaika, mijn favoriet. Ik zing het zelf ook. Malaika is uitgevoerd door zoveel artiesten; Harry Belafonte, Miriam Makeba en zelfs Gloria Gaynor in de jaren zeventig. Maar ik zie de single voor me van de man die het oorspronkelijk opnam, Fadhili William.

De Zuid-Afrikaanse filmindustrie viert feest omdat verscheidene films internationale prijzen wonnen. Maar zijn ze inderdaad zo goed? Waarom trekken ze zo weinig kijkers in Zuid-Afrika?

Zegetocht Zuid-Afrikaanse films

Het succes was overrompend: de ene na de andere internationale filmprijs kwam de afgelopen maanden in Zuid-Afrika terecht. Oscar-nominaties waren er voor *Yesterday* en *Hotel Rwanda*, *U-Carmen eKhayelitsha* won een Gouden Beer op het internationale filmfestival in Berlijn, *Drum* en *Max @ Mona* kregen prijzen op het pan-Afrikaanse filmfestival in Ouagadougou. De overheid heeft meteen haar politieke en financiële steun aan de filmsector opgeschroefd en het grote zakenleven gevraagd ook mee te doen. Ondertussen stomen filmacademies een waar leger filmmakers klaar die allemaal de volgende Michael Moore of Steven Spielberg willen worden.

Niet iedereen is onder de indruk van de prijzenlawine. Volgens sommige insiders hebben de successen uitermate weinig te maken met de artistieke kwaliteit van de films, maar alles met een agressieve marketingcampagne. De viering van tien jaar vrijheid bood de programmeurs van internationale festivals vorig jaar een ideaal podium voor het etaleren van Zuid-Afrikaanse films. Voeg bij dit brouwsel een dosis 'Mandela-wonderolie' en je bent verzekerd van aandacht en wereldwijde erkenning.

Aan die Mandela-magie zou bijvoorbeeld de nominatie van *Yesterday* voor een Oscar voor de Beste Buitenlandstalige Film te danken zijn. De film gaat over een jonge moeder op het platteland van Kwazulu-Natal die moet leren leven met aids. "Ik heb het bij die film precies een kwartier uitgehouden", schamperde een zwarte filmmaker *off the record*. "Ik vind dat de film zwarten uiterst simplistisch en neerbuigend neerzet, precies zoals westerlingen het gewend zijn." Over *U-Carmen eKhayelitsha* – Ravel's beroemde opera Carmen gesitueerd in een township bij Kaapstad – stelde een (blanke) filmmaker: "De film mag dan erg belangwekkend zijn voor een jury in Europa en daar een publiek trekken, een Zuid-Afrikaans publiek is te slim om zich te laten bedotten. Opera heeft townshipbewoners nog steeds niets te zeggen, die zullen gewoon wegblijven en daarmee duidelijk maken wat deze film is: een inhoudsloos project."

Nachtmerrie

De nachtmerrie voor de Zuid-Afrikaanse film is de distributie. Geen van de films die internationaal lauweren oogsten doen het op de thuismarkt commercieel goed. Dat komt vooral doordat er in Zuid-Afrika alleen grote bioscopen bestaan in winkelcentra, waardoor het overgrote deel van de inwoners nooit naar de film kan. Er bestaan serieuze plannen voor de bouw van goedkope bioscopen in townships. Maar tot die tijd wordt een Zuid-Afrikaanse film als een succes gezien als er één miljoen

rand binnenkomt; een schijntje vergeleken bij de productiekosten van acht miljoen rand.

Dit is de harde werkelijkheid waarvan iedereen in de Zuid-Afrikaanse filmbranche zo gedeprimeerd raakt. Wat dit in financieel opzicht betekent, is af te lezen aan *Max @ Mona*, een komedie over een rouwklager op plattelandsbegrafenis die met z'n neig naar Soweto trekt. Distributeur Ster-Kinekor bracht deze film in maart uit in vijfendertig zalen in het hele land, een première op grote schaal. Slechts een paar van die zalen liggen in of vlakbij townships. Het is dan ook geen verrassing dat het massapubliek dat deze film had kunnen trekken, niet werd bereikt. Na een paar weken draaide de film nog maar in twee zalen. *Max @ Mona* is gewoon een commerciële flop.

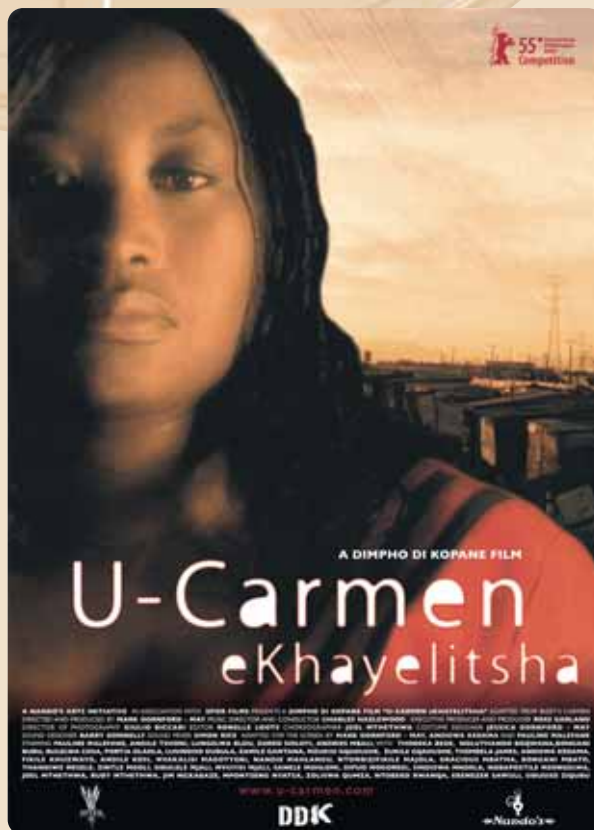
Het meest verontrustende gevolg van de slechte distributie is dat de filmmakers, maar ook de instellingen die hen subsidiëren, hun producties kneden naar de eisen voor buitenlands succes. Er wordt geschipperd met de rolbezetting en er wordt slaafs voldaan aan Hollywood-conventies voor verhaalstructuur, cinematografie en montage. Een leerzaam voorbeeld is *Drum*, een film gebaseerd op het leven van een groep zwarte journalisten in het Zuid-Afrika van de jaren vijftig. Om deze film groot te kunnen uitbrengen, zocht regisseur Zola Maseko medefinanciering van een productiemaatschappij in Los Angeles. De maatschappij, Armada Pictures, besloot zestien miljoen rand in de film te steken op voorwaarde dat Hollywood-acteur Taye Diggs de hoofdrol zou krijgen. Je kunt je afvragen hoe de film ooit lucratief kan zijn op de thuismarkt, en of *Drum* ook maar iets bijdraagt aan het ontwikkelen van een herkenbare Zuid-Afrikaanse filmstijl.

Samoerai in Soweto

Om met een positieve ontwikkeling te eindigen: de Zuid-Afrikaanse filmmakers laten langzaam de apartheid en

de nasleep daarvan los als thema. *Max @ Mona*, hoe weinig geslaagd ook, is een komedie die haar inspiratie haalt uit de townshiphumor. *Yesterday* probeert niet alleen het vraagstuk van hiv/aids aan te pakken, maar is ook de eerste film waarin Zulu wordt gesproken. In *Straight Outta Benoni* – die in augustus in Zuid-Afrika uitkomt – is te zien hoe een paar vrienden in een blanke arbeidersbuurt niet ver van Johannesburg lol trappen. Als dit zo doorgaat, kan de wereld wellicht binnenkort een film tegemoet zien over hekserij in de heuvels van de Noordwest Provincie of een film over samoerai in Soweto. En misschien kan een township-kind binnen niet al te lange tijd naar de bioscoop in zijn eigen buurt voor een film over een rijzige Masai-krijger, die helemaal van Kenia naar Kaapstad loopt om een goed woordje voor zijn volk te doen, met als enige proviand onderweg een kalebas vol melk aangelengd met koeienbloed.

Ryan Fortune

Aanbevolen

Antwerpen, 25 februari tot 14 augustus

Tentoonstelling – Beyond Desire

Thematische tentoonstelling over mode, met als uitgangspunt het verlangen en de manier waarop de Afrikaanse en de westerse culturen elkaar wederzijds beïnvloeden en zich de beeldtaal van de ander toe-eigenen. In het Mode Museum, Nationalestraat 28 in Antwerpen. Meer info: www.momu.be. Zie ook pagina 40-43 in dit magazine.

Amsterdam, 13 mei tot 5 september

Tentoonstelling – Zwart in Dienst van Oranje

Het onwaarschijnlijke verhaal van de drieduizend Afrikanen die in de negentiende eeuw zijn geworven voor het Nederlands-Indisch leger. Te zien in het Tropenmuseum, Linnaeusstraat 2, Amsterdam. Meer info: www.kit.nl/tropenmuseum. Zie ook pagina 35 in dit magazine.

Jane Alexander

Parijs, 25 mei – 8 augustus 2005

Beeldende kunst – Africa Remix

Deze belangrijke overzichtstentoonstelling van hedendaagse Afrikaanse kunst is inmiddels in het Centre Pompidou in Parijs neergestreken. Werken van onder meer David Goldblatt, Zwelethu Mthethwa, Santu Mofokeng, Willie Bester en Marlene Dumas. Hoogstwaarschijnlijk zal de Remix na Tokio ook Johannesburg aandoen. Meer informatie: www.centrepompidou.fr

Amsterdam, 18 – 26 juni 2005

Muziek – Amsterdam Roots Festival

Jaarlijks wereldmuziekfestival, inmiddels uitgezaaid over zes locaties: De Balie, Concertgebouw, KIT Tropentheater, Melkweg, Paradiso en Stadsschouwburg. Met onder anderen de Angolese zanger Bonga en het Congolese duimpiano-orkest Konono no.1 en workshops Afrikaanse dans. De openluchtmanifestatie vindt plaats op zondag 19 juni in het Oosterpark van 13.00 tot 22.00 uur. Meer info: www.amsterdamroots.nl

Rotterdam, 18 – 24 juni 2005

Poëzie – Poetry International

Tijdens de 36ste versie van het dichtersfestival staan uit Zuid-Afrika onder meer Ingrid de Kok en 'slamdichter'/hiphopper Ian Gregory Robinson, alias Ewok, op het programma.

Locatie: Rotterdamse Schouwburg. Meer info op: www.poetry.nl

Tilburg, 18 en 19 juni 2005

Muziek, cultuur en informatie – Festival Mundial

Niet te missen wereldfestijn in het Tilburgse Van der Leypark. Uit Afrika Percus Nomades (Benin), Isamanjemanje (Zuid-Afrika), Che Che Group (Kenia), Daara J (Senegal). Meer info: www.festivalmundial.nl

Amsterdam, 25 juni 2005

Reünie – Mozambique 30 jaar onafhankelijk

Dansen, eten drinken, ontmoeten en lachen op het Westergasterrein aan de Haarlemmerweg in Amsterdam. Een reünie voor coöperanten die in Mozambique hebben gewerkt en voor Mozambikanen die in Nederland wonen. Ancha Cadre bereidt een Mozambikaanse maaltijd (cassave-bladeren à la crème, onder veel meer!), muziek van Neco Novellas. Aanvang: 17.30 uur. Opgeven en meer info: www.30jaarmozambique.nl

Hertme (Twente), 2 en 3 juli 2005

Muziek en markt – Afrikafestival

Het jaarlijkse Afrikafestival in het openluchttheater van Hertme, nabij Borne, trekt inmiddels duizenden bezoekers. Twee dagen optredens van Afrikaanse bands en een grote markt met Afrikaanse artikelen. Te bereiken met treintaxi vanaf NS-station Hengelo en pendeldienst vanaf NS-station Borne. Voor meer info: www.openluchttheaterhertme.nl

Amsterdam, 15 juli 2005

Dans – Robin Orlin op Juli Dans

'We must eat our suckers with the wrappers on', zo heet de nieuwste productie van de spraakmakende Zuid-Afrikaanse choreografe Robin Orlin. Deze worsteling met aids en de menselijke tol die de ziekte eist, is tevens een krachtige liefdesgeschiedenis. Te zien tijdens dit zomerfestival van internationale dans in de Stadsschouwburg. Meer info op: www.julidans.com

Lezersaanbieding

2,40 euro korting op

Achmat Dangor, Bittere vruchten

Een aangrijpend boek over herinnering, pijn en hoop in het hedendaagse Zuid-Afrika. Zie de recensie op pagina 47.

2,40 euro korting op

Achmat Dangor, Bittere vruchten

Zuidelijk Afrika

Uitgeverij Cossee, ISBN 90 5936 070 2 Actienummer: (00000) 501-43702
Normale prijs: € 19,90 Actieprijs: € 17,50

Tegen inlevering van deze bon bij de boekhandel krijgt u een korting van 2,40 euro. De actie loopt van 15 juni tot 15 augustus 2005

TREK VIER KEER PER JAAR DOOR HET ZUIDEN VAN AFRIKA

energie

sensualiteit

traditie

aids

diversiteit

schoonheid

conflict

toekomst

verlangen

avontuur

kracht

ruimte

honger

woede

confrontatie

spanning

wijsheid

euforie

Reis nooit alleen

Bent u zelf al abonnee?

Laat iemand gratis kennismaken met Zuidelijk Afrika Magazine. En maak zelf kans op K. Sello Duiker's 'Het Stille Geweld van Dromen'. Onder alle inzenders worden 5 boeken verloot. Sluitingsdatum 1 augustus 2005.

Laatste boek van een van Zuid-Afrika's veelbelovendste schrijvers, die onlangs zelfmoord pleegde. "Hoe Duiker de Zuid-Afrikaanse werkelijkheid vangt, is bij tijden onvergetelijk" (uit de recensie in het voorjaarsnummer).

Mail naar magazine@niza.nl of bel met 020-5206210 of stuur onderstaande bon op

Ik geef een gratis kennismakingsnummer aan:

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

Ik loot als gever mee voor de roman van Sello Duiker. Mijn gegevens zijn:

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

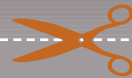
Kopieer de bon of knip hem uit. Stuur hem in een envelop zonder postzegel naar Zuidelijk Afrika, Antwoordnummer 11800, 1000 RA Amsterdam. Faxen mag ook: 020-5206249.

Bent u nog geen abonnee?

Neem dan snel een abonnement.

U krijgt dan gratis het eerstvolgende nummer plus de Zuid-Afrikaanse jazz-cd Ten + One Song.

Mail naar magazine@niza.nl of bel met 020-5206210 of stuur onderstaande bon op.

Ik neem een abonnement en krijg het eerste nummer plus cd cadeau.

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

Bank- of girorekening _____

Een abonnement kost per kalenderjaar € 20,65 (Europa: € 26,85; buiten Europa: € 30,95). U krijgt een acceptgiro thuisgestuurd. Het abonnement geldt tot wederopzegging. Kopieer de bon of knip hem uit. Stuur hem in een envelop zonder postzegel naar Zuidelijk Afrika, Antwoordnummer 11800, 1000 RA Amsterdam. Faxen mag ook: 020-5206249.

**Zuidelijk
Afrika**
Maatschappij Cultuur Reizen